

KENTLEŞME SÜRECİNDE
AKRABALIK VE KOMŞULUK KÜLTÜRÜ
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)

MÜJGAN GÖLÇÜK
Yüksek Lisans Tezi

Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Afyonkarahisar
2007

T.C
AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTLEŞME SÜRECİNDE AKRABALIK VE KOMŞULUK KÜLTÜRÜ
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)

MÜJGAN GÖLÇÜK
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Afyonkarahisar

2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
KENTLEŞME SÜRECİNDE AKRABALIK VE KOMŞULUK KÜLTÜRÜ
(AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ)

Müjgan GÖLCÜK

Sosyoloji Anabilim Dalı

Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2007

Danışman: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Kent, çeşitli etnik grupları, kültür ve meslek gruplarını ve sosyal ekonomik sınıfları içine alan heterojen bir toplumdur. Kentleşme ise, Toplumsal değişimin önemli bir biçimi olan ekonomik, demografik ve toplumsal anlamlara sahip bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde kentleşmenin salt bir nüfus hareketi olmadığı açıkça görülmektedir. Kemal Kartal'ın da belirttiği gibi bir ucu kırdada, diğeri kentte olan bir çözülme, kentte yoğunlaşma ve akım olayı olarak değerlendirilebilir.

Kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültürünün incelenmesi (Afyonkarahisar Örneği) bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. İşlenen konular ise, Afyonkarahisar'da yaşayan halkın sosyo-demografik profili, kentleşme sorunları ve kentleşme ile birlikte yaşadıkları komşuluk ve akrabalık kültürünün sosyal değişmeye etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler; kent, kentleşme, toplumsal değişme kent kültürü, akrabalık kültürü, komşuluk kültürü,

ABSTRACT
THE CULTURE OF KINSHIP AND NEIGHBOURHOOD IN THE PROCESS OF
URBANIZATION
(AFYONKARAHİSAR SAMPLE)

Müjgan GÖLCÜK

The Institute of Social Sciences

Afyon Kocatepe University, The Institute of Social Sciences

June 2007

Adviser: **Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ**

Urban is an heterogeneous community which contains various ethnic cultural occupation and economic groups. As to urbanization, it can be evaluated as a fact which is a form of an economic change, and a fact which has demographic and social meanings.

In our country, it can be clearly seen that urbanization is not an absolute population movements. As Kemal Kartal says “it can be evaluated as a ravel whose one pole in urban area and the other in the rural area, and condensation in a urban area or an movement event.”

In the urbanization process, to scrutinize the neighbourhood and kinship (as in Afyon Karahisar example) are the basis of this survey. The subjects studied are the social demographic profiles of the citizens of Afyon Karahisar and their urbanization problems and the effects of kinship on social changes.

Key words are urban, urbanization, social change and urban, kinship and neighborhood cultures.

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAY

İmza

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Jüri Üyeleri: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

Yrd. DOÇ. Dr. Yusuf KARACA

Sosyoloji anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Müjgan GÖLCÜK'ün "Kentleşme Sürecinde Akrabalık ve Komşuluk Kültürü (Afyonkarahisar Örneği)" başlıklı tezi 02.07.2007 günü saat 15:00 da Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖNSÖZ

Kentler, ismini bile bilmediğimiz insanlarla aynı havayı teneffüs ettiğimiz mekanlardır. Birbirinden habersiz pek çok insanın bir arada yaşadığı bu mekanlarda değişim hızlı ve sorunludur. Değişim sadece toplumsal alanda değil birçok alanda kendini göstermektedir. Ülkemizde yaşanan ekonomik ve sosyal değişme süreci, kentleşme sorununu bu değişimin ışığında yeniden tanımlamasını ve sürece uygun yeni politikalar ve çözüm önerileri geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye’de kentleşme üzerine pek çok araştırma yapılmıştır. Afyonkarahisar’da kentleşmenin komşuluk ve akrabalık kültürünün toplumsal değişime etkisi konuları üzerine hemen hemen hiçbir araştırma göze çarpmamaktadır. Afyonkarahisar, coğrafi konumu itibari ile kentleşmenin birçok yönü ile tanışmaya yeni başlamış bir ildir. Yapılan araştırmada Afyonkarahisar’ı merkez kütlesi örneğinde Afyonkarahisarlı ailelerin kentleşme sürecindeki komşuluk ve akrabalık kültüründeki değişimi tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda ulaşılan bilimsel bulguların, Afyonkarahisar’ın kentleşme sürecindeki komşuluk ve akrabalık kültürüne ışık tutacağı düşünülmüştür.

Araştırmada, kentleşme ve etkileri çerçevesinde komşuluk ve akrabalık kültürü arasındaki ilişki çözümlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, kentleşme ve etkileri bağlamında Afyonkarahisar’daki ailelerin sosyo-demoğrafik nitelikleri, komşuluk, komşuluk kültürü ve akrabalık kültürleri üzerindeki etkileri hakkında oluşturulan sorulara cevap aranmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda ortaya çıkan bulguların, Afyonkarahisar’da kentleşmenin akrabalık ve komşuluk kültürüne etkisi incelenerek bunun sosyal değişme üzerindeki etkilerini anlamaya katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmanın oluşmasında da önemli katkılar bulunmaktadır. Başta araştırmamın başından sonuna kadar bana vakit ayıran ve sabırla yardımcı olan değerli hocam Doç Dr. Mehmet KARAKAŞ’a, istatistiksel verilerin toplanmasında ve anketin uygulanmasında yardımlarını esirgemeyen Afyonkarahisar Belediyesi Personel Şefi Mustafa ÇOBANOĞLU’na, tez savunması sırasındaki yardımlarından dolayı jüri üyelerine, beni yetiştiren ve her zaman destekleyen değerli aileme ve evde yansıttığım stres ve kaptislerimi sabırla karşılayan ve tezin hazırlanmasında her zaman yanımda ola sevgili eşim Alper YAĞCI’ya Teşekkür ederim.

Afyonkarahisar 2007

Müjgan GÖLCÜK

ÖZGEÇMİŞ

Müjgan GÖLCÜK

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Tezli Yüksek Lisans: 2007 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Sosyoloji Anabilim Dalı

Lisans: 2003 Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Lise: 1998 Afyon Lisesi, Sosyal Bilimler Bölümü

İş/İstihdam

ANKA Danışma Grubu Afyonkarahisar Temsilciliği

Mesleki Birlik Kuruluş Dernek Üyelikleri

Alınan Burs ve Ödüller

Yayımlar

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Afyon 01.05.1983 Cinsiyet: Bayan

Yabancı Dil

İngilizce

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE	4
I. KENT VE KENT TANIMLARI.....	4
II. KENTLEŞME ve KENTLİLEŞME	7
III. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME.....	9
IV. KENTLEŞME NEDENLERİ	14
V. KENT KÜLTÜRÜ	16
A) KENTLEŞMENİN KÜLTÜREL DEĞİŞİME ETKİSİ	17
B) KENTTE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI	18
VI. KOMŞULUK KÜLTÜRÜ	21
VII. AKRABALIK KÜLTÜRÜ.....	24
A- KENTTE AİLE VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ	25
VIII. KONUT	27

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM VE TEKNİKLER.....	30
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	30
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	30
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	31

IV. KAPSAMI.....	31
A) EVRENİ	31
B) ÖRNEKLEM SEÇİMİ	31
V. YÖNTEM ve TEKNİKLER.....	32
A) YÖNTEMİ	32
B) KULLANILAN İSTATİSTİKSEL TEKNİKLER.....	35
V. ARAŞTIRMANIN SINIRLARI.....	36
VI. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI.....	37
VII. TEMEL KAVRAMLAR.....	37
A) KENT.....	37
B) KENTLEŞME.....	37
C) KENTLİLEŞME.....	38
D) KENT KÜLTÜRÜ.....	38
E) TOPLUMSAL DEĞİŞME.....	38
F) AKRABALIK KÜLTÜRÜ.....	38
G) KOMŞULUK KÜLTÜRÜ.....	38

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I. ARAŞTIRMANIN BULGULARI.....	40
A) DEMOGRAFİK VE SOSYOLOJİK ÖZELLİKLER.....	40
1) Doğum Yeri	40
2) Meslek.....	42
3) Eğitim Durumu	43
4) Evde Yaşayan Kişi Sayısı	44
5) Boş Zamanları Değerlendirme	45
6) Afyonkarahisar’da Yaşam Süresi.....	46
II. KENTLEŞME SÜRECİN DE TOPLUMSAL DEĞİŞME	47
A) KENTLEŞME SÜRECİNDE AFYONKARAHİSAR’DA	
TOPLUMSAL DEĞİŞME	48
1) Kentleşme ve Değişim	48
2) Kentleşme ve Yabancılaşma	58
3) Kentleşme ve Toplumsal İlişkilerin Değişimi.....	61
B) KENTLEŞME VE AKRABALIK İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ:	
AKRABALIK KÜLTÜRÜ:.....	64

1) Akrabalar ile Görüşme Sıklığı	64
2) Akrabalar ile Görüşme Amacı	66
3) Akrabalık Kültürü	67
4) Kentte Akrabalar İle Görüşme Biçimi	69
5) Kentleşmenin Akrabalık İlişkileri Üzerine Etkileri	70
C) KENTLEŞME VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ:	
KOMŞULUK KÜLTÜRÜ.....	77
1) Komşularla Tanışma Şekli	77
2) Komşularla Görüşme Sıklığı	81
3) Komşularla Görüşme Mekanı	84
4) Komşularla Görüşme Amacı	85
5) Kadının İş Yaşamına Girmesinin Komşuluk ve Akrabalık İlişkisi Üzerindeki Etkisi.....	86
6) Kentleşmenin Komşuluk İlişkileri Üzerindeki Etkisi	88
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	96
KAYNAKÇA.....	100
EK – 1 ANKET FORMU.....	104

TABLolar LİSTESİ**SAYFA**

Tablo 1. Kentleşme İle Göze Çarpan İlk Değişme Nedir?.....	50
Tablo 2. Afyonkarahisar'ın Kavşak Noktasında Olması Kentleşmeyi Hızlandırmıştır.....	53
Tablo 3. Oturulan Mahalleye Göre, Afyonkarahisar'da Yaşam Süresi.....	54
Tablo 4. Oturulan Mahalleye Göre, Afyonkarahisar'ın Hızlı Kentleşmesindeki Etkenler.....	55
Tablo 5. Afyonkarahisar'a Dışardan Gelenler Afyonkarahisar'ın Yapısını Bozmuştur.....	56
Tablo 6. Afyonkarahisar'da Yaşam Süresine Göre, Dışardan Gelenlerin Afyonkarahisardaki Yapıyı Bozup, Bozmamaları.....	57
Tablo 7. Ev Alırken Köyümle Aynı Güzergâhta Olmasına Dikkat Ederim.....	60
Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre, Oturulan Mahalle.....	60
Tablo 9. Kentleşme ile Birlikte Akrabalık Kültürü Değişmiştir.....	68
Tablo 10. Kentte Akrabalarımızla Gezek (gün) Yapararak Görüşürüz.....	69
Tablo 11. Eğitim Durumuna Göre, Akrabalarla Kentte Görüşme Şekli.....	70
Tablo 12. Kentte Akrabalar Arasındaki Dayanışma Zayıftır.....	71
Tablo 13. Afyonkarahisar'da Yaşama Süresine Göre, Akrabalar Arasındaki Dayanışmanın Zayıflığı.....	72
Tablo 14. Kentlerde Akrabalık İlişkileri Köylere Göre Güçlüdür.....	73
Tablo 15. Kentlerde Akrabaya Randevusuz Gidilmemektedir.....	73
Tablo 16. Kentleşme ile Birlikte Akrabalar Bayramdan Bayrama Ziyaret Edilmektedir.....	74
Tablo 17. Akrabalarım Göre Komşularımın Daha Fazla Biraraya Geliriz	75
Tablo 18. Kentlerde İnsanlar Dernek Veya Kulüp Arkadaşları İle Akrabalık İhtiyacını Gidermektedirler.....	75
Tablo 19. Mahalleye Göre, Kentteki İnsanların, Akrabalık İhtiyacını Giderme Biçimi.....	76
Tablo 20. Eğitim Durumuna Göre Komşularla Tanışma Şekli.....	79

Tablo 21. Afyonkarahisar’da Yaşama Süresine Göre, Komşularla	
Tanışma Şekli.....	80
Tablo 22. Eğitim Durumuna Göre, Komşularla Görüşme Sıklığı.....	82
Tablo 23. Afyonkarahisar’da Yaşama Süresine Göre Komşularla	
Görüşme Sıklığı.....	83
Tablo 24. Kentte Kadının İş Yaşamına Girmesi Komşuluk ve Akrabalık	
İlişkilerini Zayıflatmıştır.....	87
Tablo 25 Kentlerde komşuya randevusuz gidilmemektedir.....	88
Tablo 26. Kentleşme İle Birlikte Komşular Arasında Yardımlaşma Azalmıştır.....	89
Tablo 27. Kentleşme ile Birlikte Komşuluk İlişkisi Çıkar İlişkisine	
Dönüşmüştür.....	89
Tablo 28. Kentlerde Komşuluk İlişkileri Köylere Göre Zayıftır.....	90
Tablo 29. Kentte Komşular Arasında Dayanışma Daha Güçlüdür.....	91
Tablo 30. Komşularımın Diğer İllerden Olmasını İsterim.....	91
Tablo 31. Komşuluk İlişkisi Kurarken Onların Afyonkarahisar’lı	
Olmasına Dikkat Ederim.....	92
Tablo 32. Komşuluk İlişkisi Açısından Afyonkarahisar'ın Köylüsü ile Yerlisi	
Arasında Fark Vardır.....	92
Tablo 33.Oturduğum Apartmanda Daha İsmi Bilmediğim Komşular da Vardır.....	94
Tablo 34. Eğitim Durumuna Göre, Oturulan Apartmandaki Komşuların	
Tanınması.....	94
Tablo 35. Aynı Meslekten Olduğum Komşularımın Daha Sık Görüşürüm.....	95

ŞEKİLLER LİSTESİ	SAYFA
Şekil 1. Doğum Yeri.....	41
Şekil 2. Mahalle.....	41
Şekil 3. Meslek	42
Şekil 4. Eğitim Durumu.....	43
Şekil 5. Evde Yaşayan Kişi Sayısı.....	44
Şekil 6. Boş Zamanları Değerlendirme.....	46
Şekil 7. Yaşam Süresi	46
Şekil 8: Afyonkarahisar'ın Hızlı Kentleşmesindeki Etkenler Nelerdir?.....	52
Şekil 9. Kentleşme ve Yabancılaşmamıdır?.....	58
Şekil 10. Kentleşme Yabancılaşma mıdır? Cevabınız Evet İse, Neden?	59
Şekil 11. Kente Sonradan mı Geldiniz?.....	62
Şekil 12.Cevabınız Evet İse, Kente Geldiğiniz de Akraba ve Komşu Ziyaretleri Nasıl Değişti?.....	62
Şekil 13. Kentte Akraba ve Komşu Ziyaretlerinin Niteliği Nedir?.....	63
Şekil 14. Akrabalar ile Görüşme Sıklığı Nedir?.....	65
Şekil 15. Hangi Akrabalarınızla Daha Sık Görüşüyorsunuz?.....	65
Şekil 16. Akrabalarınızla görüşme amacınız nedir?.....	67
Şekil 17. Komşularla Tanışma Şekli Nedir?.....	78
Şekil 18. Komşularınızla Görüşme Sıklığı Nedir?.....	81
Şekil 19.Komşularınızla mı Akrabalarınızla mı Daha Sık Görüşüyorsunuz?.....	84
Şekil 20. Komşular İle Görüşme Yeri	85
Şekil 21.Komşularla Görüşme Amacınız Nedir?.....	86

KISALTMALAR

DTP: Devlet Planlama Teşkilatı

C : Cilt

Çev : Çeviren

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Yay: Yayın

Ünv: Üniversite

TODAİE: [Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü](#)

χ^2 : Chi-square

P : Significance

C : Contingency coefficient

a : Anlamlılık düzeyi

s : Standart Sapma

vb : Ve benzeri

GİRİŞ

Kent, topluluk olarak yaşayan insanların ortak yaşamlarından doğan ve onların yaşam biçimleri ile şekillenen mekânlardır. Ama, mekân olmanın ötesinde tarihi, sosyal, kültürel, siyasi özellikleri de bünyesinde barındırır. Çünkü kent, çok karmaşık yapıya sahip olan insanın, kendisi gibi karmaşık eseridir.

Ortaya çıkışından bugüne kent, insanlık tarihi açısından belirli anlamlar ifade etmektedir. Tarih içerisinde almış olduğu yeni biçimleri insanlık için ne kadar anlam ifade ediyorsa günümüzde ve gelecekte yaşayacağı değişimler de o derece anlam taşıyacak ve yeni toplumsallıkların oluşmasına yol açacaktır.

Yapılan araştırmaların sonuçlarına bakıldığında karşımıza şu tablo çıkmaktadır. 1985 yılında dünya nüfusunun sadece %43'ü kentlerde otururken, bu rakamın 2025 yılında %60'lara çıkacağı tahmin edilmekte ve kentleşme oranındaki bu artışın daha 50-60 yıl (özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından) devam edeceği tahmin edilmektedir.

Kentleşme adından da anlaşılacağı üzere başlamış ve devam eden bir süreci ifade eder. Bu sürecin sonunda gerçek anlamda bir kentleşmeden bahsedebilmek için o yerde demografik, ekonomik ve sosyo-kültürel bir değişimin bir arada yaşanması gerekmektedir. Yapılan araştırmalarda da anlaşıldığı gibi bu unsurlardan birinin eksikliği halinde, o ülkede veya o kentte gerçek anlamda bir kentleşmeden bahsedilemez.

Yapılan araştırmanın temel konusunu, kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültürünün incelenmesi (Afyonkarahisar Örneği) oluşturmaktadır. Bu araştırmanın temel amacı ise, Afyonkarahisarlıların akrabalık ve komşuluk ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan kültürünü ve özelliklerini tespit etmektir. Buna bağlı olarak amaç, kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültüründe yaşanan değişimi ortaya koymaktır. Araştırmada, kentleşme ve etkileri çerçevesinde komşuluk ve akrabalık kültürü arasındaki ilişki çözümlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın konusunu Afyonkarahisar ili örnekleminin oluşturması yapılan araştırmada Afyonkarahisar'la ilgili yapılan çalışmaları incelemeyi gerektirmiştir. Ancak, kentleşme sürecinde komşuluk ve akrabalık ilişkileri üzerine böyle bir araştırmanın olmayışı kaynak bulma konusunda sıkıntıya sokmuştur. Yapılan anket için veri toplama yapılırken,

resmi kurum ve kuruluşlardan bazı bilgiler alması gerekmiştir. Ancak yazışmalar ve bürokrasiye takılan araştırma uzun uğraşlar sonucunda amacına ulaşmıştır.

Olağan süreçler açısından bakıldığında araştırma Mart 2006'da başlatılmış ve Ocak 2007'de sona ermiştir. Tezdeki veriler 2006 yılı Afyonkarahisar'da yaşayan ailelerin görüşlerini yansıtmaktadır.

Kentler aşırı büyümenin yanında gittikçe küresel sistemlere de entegre olmaktadır. Kentlerin küresel sisteme entegre olma biçimleri ise beklenenin aksine, farklılıklarını öne çıkararak gerçekleşmektedir. Bütün bu gelişmeler, mekanların tarihsel anlamlarının buharlaşıp yok olmasının önünü açmaktadır. Kentlerde son dönem gelişmelerin ortaya koyduğu parçalı ve bölümlü görünüm, çoğulculuğun ve farklılıkların yoğun olarak vurgulanmasının zemini olmuştur (Karakaş, 2006: 955).

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bölümde kent tanımlarına yer verilmiş ve farklı düşünürlerin kent ve kentleşme hakkındaki tanımları yapılmıştır. Türkiye'de kentleşme ve dönemleri, kentleşme nedenleri ve kent kültürü konusunda istatistiksel bilgiler verilmiştir. Ayrıca, Kentleşmenin kültürel değişime etkisi, kentte sosyo-kültürel yapı, komşuluk kültürü ve akrabalık kültürü ve konut hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. araştırmanın teorik bilgilerinin yer aldığı bir bölümdür. Araştırılan konuyla ilgili yapılan araştırmaların istatistiksel verileri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Burada verilen bilgiler yapılan alan araştırmasının değerlendirilmesi konusunda çalışmaya ışık tutmuştur.

İkinci bölüm, araştırmada izlenen yöntem ve tekniklerden oluşmaktadır. Bu bölümde, araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, kullanılan yöntem ve istatistiksel teknikleri, sınırı ve sayıtlılarından bahsedilmiştir. Ayrıca araştırmanın temel kavramları olan, kent, kentleşme, kentlileşme, kent kültürü, toplumsal değişme, komşuluk ve akrabalık kültürünün tanımları yapılmıştır.

Üçüncü bölüm ise, araştırmanın uygulama alanından oluşan istatistiksel verilerin ve değerlendirmelerinin yer aldığı bölümdür. Bu bölümde sırasıyla şunlara yer verilmiştir. İlk olarak, araştırmaya katılan Afyonkarahisar'da yaşayan ailelerin sosyolojik ve demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişme araştırılmıştır. Son bölümde de ise, Afyonkarahisar'da yaşayanların kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk ilişkilerini algılamalarına ilişkin değer yargılarının ne olduğunun tespit edilmeye çalışılmıştır.

Son olarak yapılan tez çalışmasının tamamını kapsayacak şekilde ortaya atılan tezle ilgili sonuç ve değerlendirme yapılmıştır.

Afyonkarahisar’da kentleşme sürecine bağlı olarak akrabalık ilişkileri ve komşuluk kültürü üzerine böyle bir araştırmanın yapılmamış olması bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Yapılan çalışma da ortaya çıkacak bilimsel bulguların bu alandaki boşluğu dolduracağı düşünülmüştür. Araştırma sonucunda ise, Afyonkarahisar’daki kentleşmenin akrabalık ve komşuluk ilişkileri üzerindeki etkisi tespit edilmiş olacaktır.

Afyonkarahisar’ın önemli ulaşım kavşakları üzerinde yer alması, coğrafi ve sosyal hareketliliği hızlandırmıştır. Fakat, ilin içe dönük geleneksel yapısı modernleşme sürecine hızlı bir şekilde entegre olmuştur. İller ve bölgelerarası önemli kara ve demiryollarının buradan geçmesi, ilde kentleşmeyi hızlandırmıştır. Yüksek öğrenim kurumlarına her yıl artarak gelen öğrenci sayısı ve son yıllarda yaşanan kalkınmada öncelikli iller arasında yer almasıyla birlikte gelen ekonomik atılımlar, ilin içe dönük yapısının kırılmasında başlıca etkenler olmuştur.

Kentleşme süreciyle birlikte son yıllarda çağdaş hizmet ve araçlardan yararlanmada artışlar olması, özellikle telefonun tüm köylerde, televizyonun ise tüm evlerde bulunuşu, toplumsal değişim sürecini hızlandırmıştır. Kentleşme ile birlikte birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkiler almıştır. Araştırma yapılan bazı semtlerde de akrabaların yerini komşular almıştır. Yapılan araştırma sonucuna göre kentleşmekte olan Afyonkarahisar’da komşuluk ve akrabalık ilişkilerinde kentleşme ile birlikte değişimler gözlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

I. KENT VE KENT TANIMLARI

İnsanoğlu toplu halde yaşamaya başladıktan sonra, topluluklar üyeleri için toplanma ve buluşma merkezleri oluşturma ihtiyacı duymuştur. Bir arada yaşayan insanların dinsel, ekonomik, siyasal, hukuksal ve savunma ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulan söz konusu merkezler, kentsel yaşamın örgütlenmesinde ve geliştirilmesinde önemli işlevler yüklenmiştir.

Kentle ilgili çok çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Aslında tanımlar arasında temel farklılıklar bulunmamaktadır. Farklı kavramlarla aynı şey anlatılmak istenmektedir. Kent tanımları yapılırken çeşitli ölçütler kullanılmaktadır. Daha çok kullanılan ölçütler arasında nüfus yoğunluğu, ekonomik ve sosyal nitelikler, hacimsel büyüklük ve kırdan farklılığı gibi nitelikler yer almaktadır.

“Günümüzün en önemli gelişmelerinden biri olan kent ve kentleşme, insanlık tarihinin uzun bir kesitinde, insanın gelişimini etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Bu önemine rağmen kentsel yaşam, kent kavramlarının büyük çoğunluğu tarafından sınırlı ve belirli gelişmelerle açıklanmıştır. Oysa kentin anlamı, uzun süreli tarihsel gelişiminin bütününde gizlidir” (Karakaş, 2003a:17).

Sürekli değişim gösterme ve etkilenme potansiyelini taşıyan insan topluluğunun bulunduğu yerleşim birimlerini, belli bir tanımlamayla sınırlamak oldukça zordur; aynı zamanda uygun bir yaklaşım da değildir. Değişen ortamın iki olgusundan biri olan ve kesin çizgilerle ayrıştırılamayan “kır”, “kent”in kavramsallaştırılmasında önemli bir ölçü olmuştur.

Kent tanımlarının ortak noktalarını incelediğimizde büyük çoğunluğunun teknolojik gelişmelerin ve hizmetlerin kentte yoğunlaştığında hemfikir olduklarını görürüz. Bunun yanında kentin, üretimin denetlendiği ve örgütlendiği, nüfusunun yoğun olduğu, bağımlılıkların azaldığı, bütünleşmenin arttığı, ticaretin örgütlendiği, gelişme ve uygarlıkla birlikte anılan bir yaşam birimi olduğunun altı da çizilmektedir (Karakaş, 2003a: 123).

İnsanlar bir uzam (mekan), bir toprak parçası üzerinde yaşarlar. “İnsanların yaşamlarını sürdürdükleri bu mekan parçasına “kent” yada “köy” adı verilir. Kent ile köy, her zaman birbirinden kesin çizgilerle ayrılmaz. Bu nedenle, insan topluluklarından bazıları,

kentlerle köylerin ortak özelliklerine sahip bulunan yerler üzerinde bulunur. Toplumbilimciler tarafından yapılan kent tanımlarının ortak özellikleri, belli bir nüfus çokluğu, yoğunluk, iş bölümü, uzmanlaşma ve türdeş olmama gibi özelliklerdir. İngilizlerin “city”, Fransızların ise “la cite-la ville” sözcükleriyle karşıladıkları kent, yönetsel ve siyasal bir içeriğe sahiptir. Bu anlamdaki kent, Latince aslındaki “civitas”ın anlatmak istediği anlamı tam olarak karşılar. Oysa, İngilizce’de kullanılan “urban” düşmekte ve kent özyapısına sahip olan yerleşmeleri belirtmek üzere, niteleme sıfatı olarak kullanılmaktadır. Latince’de yönetsel örgüt birimi anlamına gelen “kent” (urbs) ile “kentsel yerleşme” (urbanus) karşılığı olan kent, dilimizde de değişik kavramları ifade etmektedir (Keleş, 1993: 33).

Kent, sadece insanlara daha büyük bir yerleşim ve çalışma olanakları sunan mekan değildir. Kent, aynı zamanda, dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, çeşitli bölgeleri, insanları ve etkileri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir. Kentsel olguları, genelde de toplumu anlayabilmek için, uygun bir toplumsal mekan kavramı tanımlamak ve bunun felsefesini oluşturmak yaşamsal öneme sahiptir (Karakaş, 2006: 945).

Dünyanın farklı uygarlık alanlarında ortaya çıkan kentsel yaşam, tarihsel ve toplumsal koşullar açısından genel bir birim oluşturmasına rağmen, farklılıkları ve özgünlükleri de barındıran bu yapıyı ifade etmektedir. Bunu, söz konusu yaşam yerlerine verilen ve değişik anlamlara gelen isimlendirmelerde de görmek mümkündür. Bu doğrultuda kent, uygarlık anlamında, Yunanca’da polis, Fransızca’da cite, Arapça’da Medine; Almanca’da ve Saksonya’dan İskandinavya’ya kale ya da oturma alanı anlamında burgh ya da borough; Latince’de ise yurttaşlık anlamında urbs ve civitas; kelimeleriyle isimlendirilmiştir (Karakaş, 2001: 122).

Kentlerin ortaya çıkışı üzerine ünlü düşünür Gordon Childe’in getirdiği yaklaşım birçok araştırmacı için temel oluşturan bir açıklama olmuştur. Childe, “M.Ö. 3000 yıllarında Mısır, Mezopotamya ve İndüs vadisinde ortaya çıkan toplumsal değişiklikleri ‘kentsel devrim’ olarak nitelendirmektedir” (Childe, 1978: 146). Childe’in kentsel devrim olarak nitelediği gelişmelerin, coğrafya ve toplumsal ilişkiler açısından; Doğu uygarlık alanında meydana geldiği anlaşılmaktadır. Yakın dönemlere kadar kentle ilgili yapılan çalışmalarda bu konuda bir farklılık olmadığı görülmektedir. Ancak yine Childe’in belirttiği gibi “Arkeoloji tek bir neolitik kültürün değil, ayrı ayrı neolitik kültürlerin varlığını ortaya koymaktadır. Bu kültürler ortak temel geleneklerin, belki de değişen yerel olanak ve ihtiyaçlara uydurularak, türlü türlü uygulamalarının ürünü olarak birbirlerinden farklılaşmışlardır” (Childe, 1990: 41).

“Kentlerin, toplumsal yaşam ya da insan üzerindeki etkileri kentli nüfusun oranının göstereceği etkiden daha büyüktür. Kent yalnızca, günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir. Aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir” (Wirth, 2002: 78).

Kent, çeşitli etnik grupları, kültür ve meslek gruplarını ve sosyal ekonomik sınıfları içine alan heterojen bir toplumdur. Dolayısıyla kentte her biri ayrı bir kültür ve inanç sistemine bağlı olan ırk, etnik köken, sosyal yapı ve fonksiyon bakımından birbirinden açıkça ayrılan bireyler veya gruplar vardır. Kişiler artık yalnızca yaş ve cinsiyet özelliklerine göre değil etnik gruplarına, sosyal sınıflarına göre de farklılaşmıştır” (Yörükan, 1968: 19).

“Kent” sözü karşılığında İslamiyet’in Türkler tarafından kabulünden önce “Balık” sözü kullanılmaktaydı. “Kent” sözünün, şehir karşılığı olarak çok eski tarihlerde Türkler tarafından kullanıldığını Kaşgarlı Mahmut’un eserinden anlamaktayız. Diğer taraftan yine “Şar”, “Şehir” ve “Medine” sözlerinin şehir için kullanıldığını görmekteyiz. (Ögel,1978: 175).

“Kent bir din, aydın ve ticaret merkezi olarak kapsamlı zamansal-alansal uzaklaşmanın yer aldığı tüm toplumlara özgü bir kurumdur. Spengler “ dünya tarihi kent tarihidir” diye yazdığına durumu abartmış olabilir, ancak söylediği çok yersiz değildir (Giddens, 2000:103). İmajlar açısından kenti açıklamaya çalışan Robins’e (1999: 209) göre “kent, imgesel bir göstergedir; biz modern insanların yalnızca içinde yaşayıp hareket ettiği yer değil, yaşayıp hareket etme biçimidir. Kent etrafımızdadır ama içimizde de yaşar. Grup deneyiminin ötesinde bir yaşam deneyimi yeridir.” Kent böylece bir psiko-coğrafya anlamında görülebilir, kolektif duygusal yaşamın sahnesidir.

Aristo’ya göre kent bir yaşam tarzıdır. Başarısı, büyüklüğü, nüfusu yada lojistik etkinliğiyle değil, yurttaşların “faydalandıkları boş zamanlarında dengeli ve özgürce” yaşatabilmesiyle ölçülürdü. Le Corbusier’ye göre ise, kent bir akar, lojistik bir aygıttır. Hatta Frank Lloyd Wright, bir zamanlar kenti mümkün olan tek ideal makine olarak betimlemişti. Bu mekanik yönelim kavramsal öncüllerini burjuva aydınlanma mimarlarının işlevselci teorilerinde bulur (Bookchin, 1996: 147).

II. KENTLEŞME ve KENTLİLEŞME

“Kentleşme” (urbanization) ve “kentlileşme” (urbanism) kavramlarını birbirinden ayrı bir çerçevede ele alarak tanımlama zorunluluğu bulunmaktadır. Bazen aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır, ancak ayrı anlamları bulunduğu bir gerçektir.

Kentleşme kavramı, çalışmada, komşuluk ve akrabalık ilişkilerini etkileyen temel bağımsız değişken olarak ele alınmaktadır. Toplumsal değişimin önemli bir biçimi olan kentleşme, ekonomik, demografik ve toplumsal anlamlara sahip bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu anlamlar kısaca şöyle açıklanabilir; Bir sektörden diğer sektöre, tarımdan sanayi ve hizmet sektörüne işgücü transferleri içerdiği için ekonomik anlamı vardır. Demografik açıdan, kırsal yerleşme birimlerindeki nüfusun kentsel yerleşme birimlerine hareketini ifade eder. Son olarak sosyolojik anlamı ise toplumsal ilişkiler örüntüsünün değişmesini yeni ve bir toplumsal yaşam biçimini ifade etmektedir.

Genel olarak bakıldığında kentleşme ve kentlileşme kavramları ayrı değerlendirilmektedir. Kentleşme, ülke nüfusunun kentlerde yaşamaya gelen oranının artması sürecini ifade eder. Kentlileşme ise, özellikle geniş kentsel merkezlerde bulunan yaşam biçimini ifade etmektedir (Özen, 1996: 12).

“Kentleşme, dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentsel nüfus, doğumlarla ölümler arasındaki farkın birinciler lehine olması sonucunda ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelenlerle, yani göçlerle artar. Oysa kentleşme, yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse, eksik kavranmış olur. Kentleşmeyi tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişmelere de yer vermek gerekir”(Keleş, 1993: 21). “Kentleşme, milli gelir ve istihdam yapısında, ağırlığın tarımdan hizmetlere ve sanayiye kayması ile ilgili evrensel ve sayısallaştırılabilir bir süreçtir” (Bal, 2002: 51).

Başka bir yaklaşıma göre, “Kentleşme; bazı yoğunluk ve büyüklük değerlerinden başlayarak nüfusun alansal yığılması, kent kültürü olarak tanımlanan bir dizi değer yargısı, davranış ve eğilimin yayılmasıdır” (Dinçer, 1999: 343). Diğer bir tanıma göre kentleşme, sanayi toplumlarının bir ürünüdür. Aynı zamanda sanayileşme de kentlerin bir ürünüdür. “Kentleşme ve sanayileşme birbirini üreten geliştiren olgulardır. Kentleşme, toplumsal değişimin hem nedeni hem de sonucudur” (Aydoğan, 2000: 13). Kentleşme, sanayileşmenin bir ürünüdür, ancak sanayileşme de genellikle kentsel mekanlarda filizlenmektedir. Kentleşme ve sanayileşme arasındaki neden sonuç ilişkisi, birini açıklayabilmek için diğerini anlamayı gerekli kılmaktadır.

Kent olgusunun ekolojik açıdan ele alan (Bookchin1999: 9). Kentleşme konusunu şöyle açıklıyor; “En iyimser tanımla kent, bir eko-topluluktur. Kentleşme ise yalnızca tarihsel boyutu olan bir toplumsal ve kültürel olgu değil, aynı zamanda çok geniş kapsamlı bir ekolojik olgudur.”

“Kentleşme ise, ekonomik ve sosyal olmak üzere iki ana boyutludur. Ekonomik bakımdan kentleşme kişinin geçimini tamamen kentte ve kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentleşme ise kente özgü tavır ve davranış biçimlerinin benimsenmesi ile gerçekleşir” (Bal, 2002: 62).

“Sosyo-kültürel açıdan kentleşmenin tanımı, kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların, kent toplumunun değer-norm sistemini, kentli insanın düşünme, davranış biçimlerini ve giderek yaşama biçimini benimsemesidir” (Bal, 2002: 64).

“Kentleşmenin ekonomik ve sosyal boyutu bulunmaktadır. Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin geçimini tamamen kentte veya kente özgü işlerde sağlıyor duruma gelmesiyle gerçekleşir. Sosyal bakımdan kentleşme ise, kır kökenli insanın türlü konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, sosyal ve dinsel değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşir. Bunlara paralel olarak kentleşme, ekonomik mekân ve sosyal mekânda gerçekleşir” (Kartal, 1992: 50).

Kentleşmenin toplumdaki yansımalarına bakıldığında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde karşımıza farklı tablolar çıkmaktadır. “Gelişmiş sanayi toplumlarında kentleşme, sanayileşme ile eş zamanlı ilerlemekte iken gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ile kentleşme arasında bağıntı kurmak zor görünmektedir” (Hoşgör, 1997: 199). Gelişmekte olan toplumlarda kentleşme, hızlı bir kır-kent göçü yaşanarak olmaktadır. Kentleşme çeşitli alanlarda farklı derecelerde etkili olmaktadır. Her ülkede farklı kentleşme modelleri vardır.

III. TÜRKİYE’DE KENTLEŞME

“Kent bir gözün görebileceğinden, bir kulağın işitebileceğinden çok daha büyüktür ve karmaşıktır. Zaman içinde farklı yaşam deneyleri içinde sürekli olarak keşfedilmeyi bekler. İnsanlar kenti, değişik parçalarıyla, farklı sıralar içinde algırlar. Bu algılama sırası zaman zaman tersine döner. Bir noktada kesilir, yeni bir sıra içinde yeniden algılanmaya başlar. Kent bu karmaşık deneyler sonucu uzun zaman içinde algılanılır, bilinir” (Tekeli, 2001: 244-245).

Ülkemizde kent planlamalarına bakıldığında 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra kent çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Osmanlı döneminde daha çok binaların temiz, sağlam ve sağlık için uygun olması önemliken, Tanzimatla birlikte batılı anlamda çağdaş kentlerin yapılandırılması önemli olmuştur.

Türkiye’de kentleşme süreçleri üzerine farklı yaklaşımlarla yapılmış kapsamlı çalışmalar vardır. Sağlıklı bir modern kent yapısı, büyük çapta sanayi ve onunla beraber gelişecek modern formel örgütlerin ortaya çıkması ile oluşur. Oysa bunlar Türkiye kentleşmesinde çok sınırlıdır. Bugün Türkiye ve benzeri toplumlarda daha önceki tarihlerinde görülmemiş çapta büyük yapı değişiklikleri olagelmektedir. Türk toplumunda, yüzyılların basit saban ve öküz teknolojisi ile kısıtlı artı ürününe ve onun dolaysız denetimine dayanan bir temel yapıdan bir başka temel yapıya hızlı bir geçiş başlamıştır. Kendi kendine yeten kapalı köy toplumlarını temelinden değiştiren tarımsal yapı değişikliği artık yerleşmiştir.

Türkiye’deki kentleşme, bir ölçüde de olsa, hükümet uygulamalarının bir sonucudur. Hükümetler, kalkınma planlarının sanayileşme yolunda önerdiği önlemleri alarak kentleşmeyi desteklemektedir. Tarımdan sanayiye nüfus kayması, bir ülkede izlenen sanayileşme siyasetinin kaçınılmaz sonucudur. Türkiye’de kentsel alanlardaki kamu hizmetlerinin ve çeşitli olanaklarının yetersizliği, anakent planlarının yapılmamış, ya da yapılanların uygulanamamış olması kentleşmeyi, temel toplumsal sorunlardan biri durumuna getirmiştir.

Anadolu’daki kentlerin özellikle küçük Türk kentlerinin çeşitli faaliyetlerin “merkezi” olmak gibi işlevleri vardır. Bu işlevler sırasıyla ticari, idari, kültürel ve sağlık hizmetleri şeklinde kendisini göstermiştir. Yine buralardaki kamu hizmetinin görülmesi, oralardaki vakıflar vasıtasıyla olmaktadır (Yayla, 1997: 1002-1004).

Kentlerimizde yaşamakta olan nüfus miktarı 44 milyon dolaylarındadır. Kent tanımında nüfus ölçütü yerine “yönetmel statü” ölçütü kullanılır, özellikle il ve ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusa “kentsel nüfus” denilirse, bu anlamda da kentleşme düzeyinin % 65’i geçtiği anlaşılır. Bu kentleşme düzeylerinden her ikisi de, az gelişmiş ülkelerden birçoğunun kentleşme düzeylerinden yüksek, bununla birlikte, sanayileşmiş ve az gelişmiş

ülkelerden tümünün %75'in üzerine çıkmış bulunan kentleşme düzeylerinin altındadırlar. Çevresel düzlemde, kent ve ona bağlı bulunan insan kümesi belli bir yöreye, o da belli bir ulusa, özel yerel – iklimsel niteliklere bağlıdır. Bu ulus da kendisini dünyanın belli bir bölgesine yerleştiren daha geniş bir çevre içindedir” (Onaran, 1990: 173).

“Anadolu’da özellikle XIII. Yüzyılda hızlanan kentleşme sonucunda ortaya çıkan kentler farklı büyüklükte olsalar, düzenli bir bütünüün parçaları görünümü arz ederdi. Büyük ve önemli şehirler, geniş sokaklar, kalabalık çarşılar, cami, mescit, medrese, tekke ve sarayları bulunan, hububat, meyve, pamuk üretimi ve dokuma sanayi olan bayındır merkezlerdi” (Köprülü, 1984: 60-61).

“Cumhuriyet sonrası döneme ilişkin olarak Türkiye’de üç ayrı kentleşme dönemi ve üç kentleşme katmanı tanımlamak mümkündür.

- I. Dönem: (Ulus) Devletin Kentleşmesi 1923-50
- II. Dönem: Emek Gücünün Kentleşmesi 1950-80
- III. Dönem: Sermayenin Kentleşmesi 1980 ve sonrası “ (Şengül, 2001: 64)

Ulus devletin oluşum sürecinde gerçekleşen ve başını devletin çekmiş olduğu ilk kentleşme dönemi, kısaca ifade etmek gerekirse, Osmanlı döneminin imparatorluk temelli topraksal düzeninden, ulus devlet merkezli bir düzene geçişi içermektedir. Bu nedenle bu dönemin topraksal düzeni ve kentsel tabakalaşmasından önemli kopuşlar içermektedir.

Ulus devletleşme projesi tarafından biçimlendirilmiş katmanı, II. Dünya Savaşı’nı takiben yeni bir sosyo-mekansal ilişkiler katmanı izlemiştir. Bu kez kırsal alanlardan gelen nüfus, özellikle dönemin ilk başlarında, önceki katmanlar ile sorunlu, ancak giderek belli bir tamamlayıcılık ilişkisine de giren yeni bir katman oluşturmuştur. “Toplum yapısındaki ve ekonomideki değişmelerle yakından ilgili bulunan kentleşme, ülkemizde özellikle ikinci dünya savaşından sonra hız kazanmıştır. Kentleşme ülkemizde bir yandan kentlerin sayısını arttırırken, bir yandan da, kentlerin nüfus ve alanca büyümesine ve bu süreç içinde de, iç yapılarında, örgütlenmelerinde önemli değişikliklere yol açmaktadır” (Keleş, 1983: 12).

Türkiye’de ve dünyada yaşanan nüfus artışı ve hızlı kentleşmeyi ortaya koymak açısından aşağıdaki tablo ilgi çekicidir.

Tablo 1: Çeşitli Ülkelere Ait Nüfus ve Kentleşme Oranları

Ülkeler	Toplam Nüfus (Milyon)			Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		Kentsel Nüfus/Toplam Nüfus (%)	
	1980	1998	2015 Tahmini Rakamlar	1980-1998	1998-2015*	1980	1998
İtalya	56,4	57,6	54,4	0,1	-0,3	67	67
Japonya	116,8	126,4	124,4	0,4	-0,1	76	79
ABD	227,2	270,3	304,9	1,0	0,7	74	77
Fransa	53,9	58,8	61,1	0,5	0,2	73	75
Portekiz	9,8	10,0	9,8	0,1	-0,1	29	61
Arjantin	28,1	36,1	42,8	1,4	1,0	83	89
Meksika	67,6	95,8	120,8	1,9	1,4	66	74
Çin	981,2	1,238.6	1,388.5	1,3	0,7	20	31
Türkiye	45,0	63,5	77,9	2,0	1,2	45	73
Dünya	4,430.2	5,896.6	7,112.9	1,6	1,1	40	46

Kaynak: Worldbank, World Development Indicators 2000
<http://www.worldbank.org/html/schools/issues.htm>.

Tablo 1’de görüleceği gibi ülkemiz hızlı bir kentleşme süreci yaşamaktadır. Örneğin: Dünyada 1980-1998 döneminde kentlerde yaşayan nüfusun toplam dünya nüfusuna oranı %40’dan %46’ya çıkarken(2025’de bu oranın %60 olacağı tahmin edilmektedir), Türkiye’de %44’den %74’e yükselmiştir. Kentleşme oranını 1980-1998 döneminde 30 puan yükselten Türkiye, bu açıdan 132 ülke içinde üçüncü sırayı almıştır. Aynı dönemde Portekiz kentleşme oranını 32 puan attırarak %29’dan %61’e yükseltmiştir. Dünya bankasının ‘Dünya Kalkınma Göstergeleri 2000’ raporunda yer alan verilere göre, Türkiye’de kentlerde yaşayanların sayısı, 1980-1998 döneminde %143,4 oranında artarak 19,6 milyondan 47,7 milyona yükselmiştir <http://www.worldbank.org/html/schools/issues.htm>. (15.5.200).

Son olarak 1980 sonrası dönem, sermayenin kentleşmesi tarafından karakterize edilen yeni bir katmanın doğuşuna şahit olmuştur. On binden büyük nüfuslu yerleşim merkezlerine kent denilirse, Türkiye’nin kentleşme düzeyinin 1980 yılında % 45’e 1985 yılında %50’ye ulaştığı görülmektedir.

“1960-1980 yılları arasındaki yirmi yıllık süre içinde kent nüfusu 6.9 milyondan 20.3 milyona çıkarak üç kat artmıştır. Bu dönemde kırsal nüfus % 6.1 oranında artmıştır. Kentleşmenin 1980’den itibaren yavaşlama sürecine girdiği yolunda da görüşler ileri sürülmektedir” (Keleş, 1993: 24).

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Bu özelliği dolayısıyla kentleşme yapısı da batılı ülkelerden farklı niteliklere sahiptir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmenin geç başlaması bu ülkelerden farklılığın en büyük sebebidir. Bu açıdan Türkiye'nin kentleşmesine bakıldığında bazı tespitler yapmak mümkün olacaktır.

Türkiye'de kentleşme düzeyine bakıldığında, 1980 yılı itibariyle ülkemizde kentleşme oranı % 45 iken, bu rakamın 1985 yılında % 50'ye ulaştığı belirtilmektedir. Bu oran Almanya, İngiltere, Fransa, Hollanda gibi ülkelerde % 70'in üzerindedir. Başka bir özellik ise, Türkiye'de kentleşmişlik oranının düşük olmasına rağmen, hızlı bir kentleşme görülmüştür (Özerk, 1983: 34).

Türkiye'de kentleşmenin niteliklerine bakıldığında ise, Türkiye'deki kentleşme olgusu, "ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısını biçimlendiren temel öğelerden birisidir. Yalnız, tarımdaki değişmelerin ve sanayileşmenin bir sonucu değil, toplumsal değişme sürecinin de bir göstergesidir. Ayrıca siyasal, toplumsal ve ekonomik yapı üzerinde kendine özgü etkileri vardır" (Kongar, 1993: 339).

Erol Kaya (Kaya, 2003:110) "Türkiye'de kentlerin çekiciliğinin sebeplerini şöyle açıklamaktadır."

1. Kentlerdeki iş olanakları, iş gücü artış hızının çok altında gelişmekle birlikte, yine de sanayideki yüksek ücretler çekicilik konusunda önemli bir yere sahiptir.
2. Özellikle büyük kentlerde, "marjinal sektör" diye adlandırılan bir sektörün gelişmiş olması dolayısıyla göç eden insanlar bu alanlarda, çalışarak yaşamlarını sürdürebilirler.
3. Kentlerde ister sanayi alanında ister hizmet alanında istihdam edilsin, sigortalı çalışma oranı daha yüksektir. Bu da insanları geleceklerini güvence altına almak isteğinden dolayı kente göçü teşvik etmektedir.
4. Her ne kadar kentlerde gerek eğitim gerekse sağlık olanakları yeterli düzeyde değilse de kırsal kesime göre oldukça ileri düzeydedir. Özellikle eğitim konusunda aileler çocuklarının kendilerinden daha iyi bir eğitim almalarını istemektedir. Bu istek de kentlerin çekiciliğini artırmaktadır.
5. Toplumun kültürel değerleri de kente göçü hızlandırmaktadır. "Boğulursan büyük denizde boğul", "İstanbul'un taşı toprağı altındır." Gibi halkın arasında yaygın olarak kullanılan deyimler de kentlerin cazibesini artırmaktadır.

Yukarıda sayılanların yanında, Türkiye'de kentlerin çekiciliğinin sebepleri arasında şu özellikler de sayılabilir: "Hem kırsal alanın iticiliği hem de kentlerin çekiciliği çerçevesinde değerlendirilebilecek güvenlik sorunu, eskiden kan davası gibi nedenlerden kaynaklanan göç, son 10-15 yıldan beri özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da terör ve güvenlik gibi sebeplerden dolayı yaşanmaktadır" (Erkan, 2002: 117-118) Ve "İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan "Marshall Yardımı" sonucu kırsal bölgelerde sağlık koşullarında

iyileşmenin ve bebek ölümlerinin azalması ve bunun sonucu olarak nüfusun %2.8 oranında artması” (Vergin, 2000:134).

Her ne kadar, Türkiye’deki kentleşme sürecinin ardındaki temel öğeler köylerin ve küçük kasabaların elverişsiz yaşam koşulları “itici öğeler” olarak görünüyorsa da, kentlerin çekiciliği de, göç konusunda önemli bir işleve sahiptir. Hiç kuşkusuz, kentsel yaşam koşulları, özellikle büyük kentlerde, gün geçtikçe kötüleşmektedir. “Kentlerdeki iş olanakları, işgücü artış hızının çok altında gelişmekle birlikte, yine de sanayideki yüksek ücretler, çekicilik konusunda önemli bir yere sahiptir. 1965 yılında, sanayi kesiminde birey başına gelir, tarım kesiminde birey başına gelirin 4.5 katıydı” (Keleş, 1993:38). Ayrıca, “kentlerin “yeni iş olanakları” bakımından daima çekici olduğu hiçbir zaman unutulmamalıdır. Örneğin, Çelebi, Aydın’daki küçük sanayicilerin yüzde 55’inin kent dışı doğumlu olduğunu saptamıştır” (Çelebi, 1983:132).

Afyonkarahisar’daki konut ve kentleşmenin son verilerine bakıldığında, Afyonkarahisar’da 1990-1995 döneminde yapı kullanma izni alınan konut alanının şehirsal nüfus başına değeri 1.649’dur. Bu değer ile Afyon iller bazında belirtilen dönem karşılaştırmasında 40’ıncı sırada yer almaktadır. Yine aynı dönemde toplam büyüklük olarak yapı kullanma izni alınan 14.646 adet daire sayısı ile Afyon ülke genelinde 26’ıncı sırada yer almıştır. 5 yıllık dönemin yıllar bazında ayrı ayrı cari fiyatları toplamıyla Afyon’da yapı değeri 2.627.173 liradır. Bu değer ile de Afyon ülke genelinde 36’ıncı sırada bulunmaktadır.

İl merkezinde artan nüfusa paralel olarak konut sorunu ve konut açığı vardır. Ancak, gecekondulaşma henüz yoktur. Kooperatifleşme yoluyla konut edinme yaygındır. Konutların çoğunluğu sağlıklı ve düzenlidir. Hızlı nüfus artışına karşılık Afyon il merkezinde arsa ve konut ihtiyacının giderilmesi için Afyon Belediyesi tarafından başlatılan uydu kent projesinde 8 bin konut üretilmesi planlanmıştır. Uydu kent 600 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Planlanması alışagelen imar planı şeklinde olmayıp; mesken tipleri, projeler, arsa plan şekilleri, altyapı projelerinin (su, kanalizasyon, drenaj, yol, otopark v.b.) birlikte planları hazırlanarak uygulamaya geçilmiştir. Ayrıca ticaret merkezleri, pazaryeri, eğitim ve öğretim alanları, sağlık ocakları, PTT, karakol, cami, kültürpark gibi sosyal ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde planlanmıştır "<ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96>. (31.03.2006).

IV. KENTLEŞME NEDENLERİ

Kentleşme hareketleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psikososyolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Gerçekte, bu dört kümede toplanan kentleşme etmenlerini birbirinden kesinlikle ayırmak olanağı yoktur. Her biri diğerinden etkilenen, birbirlerinin içinde olan etmenlerdir (Keleş, 1993:26). Burada ekonomik ve sosyopsikolojik etmenler ele alınacaktır.

Ekonomik Etmenler; ekonomik nedenlerden bir kısmı, köylü nüfusu köyünden iten, tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan nedenlerdir. Bunlara itici etmenler (push) ya da olumsuz göç nedenleri adı da verilebilir.

Sosyopsikolojik Etmenler; sosyopsikolojik etmenler, köy ve kent yaşam biçimleri, ölçünleri arasındaki ayırmalardan kaynaklanır. Bunlara genellikle kentlerin çekici özellikleri gözüyle bakılır. “Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için kırsalın iticiliği kentleşme açısından çok önemli etkidir” (Kongar, 2001: 551). “Az gelişmiş ülkelerde, tarımın verimliliği ve kişi başına düşen tarımsal gelir, köylüyü köyünden tutmaya yetmeyecek kadar düşüktür. Ekonomik nedenlerden dolayı köyünde beslenemeyen, gelecek için güvence bulamayan nüfusu kent merkezine çeken nedenlerdir” (Erkan, 2002: 68).

Kentlerdeki iş olanakları ve sanayideki yüksek ücretler kentleşmeyi cazip kılan nedenlerin başında gelir. Büyük kentlerde eğitim ve sağlık olanaklarının (ülkemizde henüz yeteri düzeye ulaşmamış olsa da) kırdan kente göçün hızla sürmesine kaynaklık etmektedir. Toplumun kültürel değerleri kente olan göç dalgasını pekiştirmektedir. Örneğin, “İstanbul un taşı toprağı altın dır” sözü gibi. İtici ve çekici öğeler birbiriyle etkileşim içindedirler. Bir başka deyişle bu öğeler birbirinden çok etkilenmektedirler. Son yıllarda tüm bu çekici öğelere ek olarak ülkemizde Güneydoğuda yaşanan sorunlar çerçevesinde güvenlik gerekçeleriyle de kırsal alanlar terk edilerek kentlere göç edilmektedir (Keleş, 1993: 19).

Kentlerin sahip olduğu birçok toplumsal ve kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerin özgür havası, daha geniş bir kümenin üyesi olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, bu etmenlerin başlıcalarıdır. Kimi yerlerde ise, köyden kente göç etmeye, belirli bir toplumsal aşağılık duygusunu ortadan kaldıran bir “yükseliş” gözüyle bakılır.

“Gerçekten, kimi yazarlar 19. yüzyılın başlarında Amerikan kentinin, herkesin şansını bir kez denediği bir yer olduğuna değinmektedirler. Bunun gibi, “İstanbul’un taşı, toprağı altın” sözü de büyük kentin çekiciliğini anlatan bir deyim olarak dilimizde yer etmiştir. Bunun gibi, birçok köylü çocuğu öğrenimlerini tamamladıktan, askerliklerini yaptıktan sonra kentlerde yerleşirler. Yurtdışına işçi gönderilmeye başlanan son 35 yılda,

yurda dönen işçilerde de, çoğunlukla aileleriyle birlikte büyük kentlerde yerleşme eğilimi vardır. Askere alınan erlerin ailelerine yapılan parasal yardımın, Türkiye’de köyden kente göçü artırıcı bir nitelik taşıdığı da ileri sürülmüştür” (Keleş, 1993: 33).

Bu konuda belirtilmesi gereken hususlardan biri de, Türkiye’deki kentleşmenin sadece sanayileşme süreci ile özdeşleştirilemeyeceği gerçeğidir. Kırsal alanlardaki yaşam koşullarının elverişsizliğinden doğan “itici öğeler”, Türkiye’deki kentleşme süreci açısından çok önemli bir etki sahibi olarak gözükmemektedir

Tarım kesiminin bugünkü durumu ve bu kesimde ortaya çıkmış olan değişiklikler, itici öğelerin ardında yatan temel nedenlerdir. Tarımsal etkinliklerin düşük ekonomik verimliliği, kırsal alanlardan dışarı doğru göçü ortaya çıkaran gerçeklerden birisidir. Tarımdaki gelirin düşüklüğü ve toprağın aşırı eşitsiz dağılımı, köylüleri, köylerini bırakmaya zorlamaktadır. Tarımsal işletmelerin % 88 kadarı, işlenebilir, toprakların ancak % 48’i üzerinde çalışabilmektedir. Öte yandan, işletmelerin %12’si, toprağın %50’den çoğunu kullanmaktadır. (Keleş, 1993: 35).

Kontrolsüz ve aşırı gelişen her olguda olduğu gibi, kentlerin de aşırı ve kontrolsüz gelişmeleri beraberinde bir çok problemi getirmektedir. Bugün, kent denildiğinde akla düzgün yapılanması, ferah sokakları, temiz havası, yeşil alanları, zengin kültürel işlevleri olan bir yerleşim yerine; trafik sıkışıklığı, çarpık yapılaşma, hava kirliliği, yeşile hasret alanlar, oyun oynayacak mekanlar bulamayan çocuklar ve benzeri olumsuzlukların kol gezdiği yerler geliyorsa, bunun sebebi kontrolsüz ve aşırı kentleşmedir.

V. KENT KÜLTÜRÜ

“Kent kültürü denildiği zaman, günümüz Batı kentlerinde olduğu gibi kentleşmenin dinamosu olan sanayileşmenin ürettiği kültürlerden de bahsediyor sayılırız. Kent kültürü, önemli ölçüde sanayi toplumunun özellikleriyle yoğrulmuştur. Çünkü kentlerin bugünkü yapısına gelmesinde en önemli unsur sanayi devrimidir. Buna karşılık, ithal sanayi ile kalkınmaya çalışan ülkelerde sanayi, kültürün bir ögesi olmadığından, ne tam olarak sanayi toplumuna geçilebilmiş, ne de yeni bir şehir kültürü üretilebilmiştir. Hele ülkemizde olduğu gibi, kentlerin sanayileşme sonucu değil, tamamen ülkenin sosyo-ekonomik ve siyasal şartlarından kaynaklanan sağlıklı kent büyümelerinin olduğu yerlerde, kentler sanayi devriminin getirdiği kültürel özellikleri taşımazlar (Kaya, 2003: 41).

“Kent imgesinden anlaşılan o kentin genel görünümüyle yaşam tarzıdır. Sokakları, caddeleri, parkları, heykelleri, kütüphaneleri, halkın bir arada bulunduğu mekânları, insanların giyimi ve davranış biçimleri, kentin mimarisi bize bir görüş ve duyuş verir. Biz böylece bir kenti sever onunla bütünleşir veya ondan nefret ederiz. Bir kenti sevmek insanlarıyla, yaşam biçimiyle ilişkilidir. Mekân, zaman ve hareket bir kentin sınırlarını çizer. Değişen canlı cansız tüm varlıklara, eşyaya bir anlam getirir. Yani kent anlamsız bir yığın değildir. Zaman boyutu üstünde tutunmuş bir organizmadır. Devinimdir. Hareket edebilen veya edemeyen her şeyin ortak devinimidir kent imgesi” (Çizgen, 1993: 19).

Türkiye’de kentleşme olgusu, kentin gelişmeyi sürükleyici dinamik gücünü oluşturan yaşam biçimini ve kent kültürünü olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüzden kent kültürü, yerleşme ve kentleşme özel ihtisas komisyonu çalışmaları içinde önemle ele alınmıştır. Kente göç edenlerin seçtiği yeni yaşam mekanı, kentte yaşamakta olanların yaşam biçimlerinin zaman içinde oluşturduğu bir kültür yansıması demek olan kent mekanıdır. “Kentleşme bireysel, kent kültürü toplumsal anlam ifade eder” (DPT, 1995: 55).

“Kültür; bir insan topluluğundan beklenen davranışları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş bir davranışlar, düşünceler ve duyuşlar bütünüdür” (Duverger, 1975: 113). Kent kültürü ise, belli yerleşim yerlerinin somut koşullarında yerleşik düzende yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, ideolojik, vb. her düzlemdeki birlikte yaşam pratiklerinin kronolojik süreç içindeki birikim ve birleşimidir. Kent kültürü bu bağlamda durağan bir kavram değildir. Toplumsal oluşumun değişimini, dönüşümünü ve gelişimini ifade eder. Kent kültürü kavramını, altyapısı ile “evrensel”, üst yapısıyla ülkelere “özü” olarak tanımlamak mümkündür. Kavramın evrensellik boyutunda; heterojen bir yerde yaşamak, ihtisaslaşmanın varlığı, nüfus yoğunluğu, insan eliyle yapılmış sunulardan yararlanma, sosyal açıdan ise

kentte yaşam kurallarına uygunluk, çekirdek aileye geçiş, ikincil ilişkilerin başlaması gibi kişisel davranışlar vardır. İşte bireysel ölçekteki bu değişim sürecine kentlileşme denilmektedir.

“Kent kültürünü oluşturan ve birbirini tamamlayan üç öge bulunmaktadır:

1. Ekonomik ögeler; Tarım dışı istihdam, ileri teknoloji, para ekonomisi gibi özellikleri kapsar.

2. Sosyal ögeler; İleri düzeyde organizasyon, ileri düzeyde ihtisaslaşma, işbölümü, bireyselleşme, heterojenlik, nüfus yığılması, eğitim düzeyi, sanatta çeşitlenme, tarih bilincinin gelişmesi gibi unsurları barındırır.

3. Fiziksel/Mekânsal ögeler; Arazi kullanımında, karmaşık mekânlar, trafik, haberleşme, sistemleri, yoğunlaşma, tabiattan uzaklaşma ve çevre kirlenmesine karşı alınan önlemleri içermektedir” (DPT, 1995: 57).

“Kent kültürünün yaratılmasında, kentin sınırları içinde oturan, onun dükkân ve bürolarında görev yapan endüstrisinde çalışan ve tabii ki el sanatlarıyla uğraşan belirli bireylerin kişisel etkinlikleri rol oynar. Günümüzdeki kentsel “uygarlık” halktan kaynaklanan bir yurttaşlık fenomeni değil, “kamu hizmeti” ve kültürel hayırseverlik örtüsü altında büyüyen bir serbest girişimdir” (Bookchin, 1999: 36).

A) KENTLEŞMENİN KÜLTÜREL DEĞİŞİME ETKİSİ

Sosyolojideki anlamıyla kültür, insanların edindiği ve türlü yollarla (gelenek, görenek, eğitim, öğretim, hukuk, siyasal kurumlar) birbirine ve sonraki kuşaklara ilettikleri maddesel nesnelere, bilgi, sanat, hüner ve alışkanlıkları, inançları ve değerleri kapsamaktadır. Kısaca kültür, insanların toplumsal ve tarihsel gelişim süreci içerisinde yarattıkları maddi ve manevi öğelerin toplamıdır. Teknik ilerlemenin, üretimin, eğitimin, bilimin ve diğer güzel sanatların belli bir gelişme aşamasındaki düzeyini gösterir.

Kültür olgusu; sosyal bilimlerin, en fazla konu edildiği, buna karşın üzerinde en fazla anlaşamadığı olgulardan biridir. Kültür, sosyolojinin önemli konularındandır. Kültür kavramının açık seçik tanımlanmasındaki zorluklar bir takım sorunlar yaratmaktadır.

Bütün toplumlarda kentleşme ile birlikte geleneksel kültür ile kent kültürü (modern kültür) karşı karşıya gelmektedir. Her alanda olduğu gibi, egemen olan kent kültürü geleneksel kültürü kendi lehine çözmektedir. Fakat bu çözüme, geleneksel kültürün tam ortadan kalkması anlamında olmaz, farklı biçimlerde kendini sürdürür.

“Kentlerin kültürel yapısındaki belirgin özellik, “çok kültürlü” yapıdır. Kırsal alanda olduğu gibi, birbirine benzeyen insanların oluşturduğu bir topluluk değildir. Kent farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir toplumdur. Sonuç olarak kentleşmenin kültüre etkisi vardır” (Erkan, 2002: 232). grupları kültür ve meslek grupları ve sosyo-ekonomik sınıfları içine alan heterojen bir toplumdur. “Dolayısıyla kentte her biri ayrı bir kültür ve inanç sistemine bağlı olan ırk, etnik köken, sosyal yapı ve fonksiyon bakımından birbirinden açıkça ayrılan bireyler veya gruplar vardır. Kişiler artık yalnızca yaş ve cinsiyet özelliklerine göre değil etnik gruplarına ve sosyal sınıflara göre de farklılaşmıştır” (Yörükan, 1968: 18).

İnsan doğar, yaşar ve ölür. Oysa toplum ya da kültür ne tam doğuyor ne de tüm ölüyor; değişme süreci içinde sonu gelmez bir süreklilik gösteriyor. Sosyal/kültürel olguların kendi özünde evrensel düzenlilikler (yasalar) olup olmadığını kesinlikle biliniyor. Fakat “varmış” sayıl tısından hareket edip, böyle bir düzenliliği bulmaya çalışılıyor. Kavramsal bir modelden veya örnekten yararlanma eğilimi yöntembilimin önemli bir sorunu olmuştur. Soyutu somutlaştırmak ve somutu soyutlaştırmak gereğini duyan akıl gerektiğinde benzetmeler yapar ve uygun “model”leri kullanır (Güvenç, 1976-: 18-19).

Türkiye’de kentleşme ve kentlerdeki yoğunlaşma, gelişme-sanayileşme süreci devam ettikçe hızını koruyacaktır. Temel nedenlerin ortadan kalkmaması halinde sonuçların değişmeyeceği bir gerçektir. Kentlerden kırsal alanlara doğru tersine bir göç, ancak aşırı sanayileşmiş, ya da “sanayi ötesi” diye tanımlanabilen bazı Batı ülkelerinde gözlenmektedir. O noktaya ulaşmak yakın bir gelecekte söz konusu olmadığına göre, Türkiye’de kentleşme sorununa geçerliliği olabilecek sağlıklı çözümler getirmek gerekmektedir.

“Ülkemizde kentleşmenin sağlıklı bir nüfus hareketi olmadığı açıkça görülmektedir. Kartal’ın da belirttiği gibi bir ucu kırdan, diğeri kentte olan bir çözülme, kentte yoğunlaşma ve akım olayı olarak değerlendirilebilir” (Kartal, 1978: 33). “Kırdan çözülme, kentte yoğunlaşma ile kır ve kent arasındaki akım bir bütünün parçalarıdır ve birbirine bağlı olarak zaman içindeki işleyiş biçimi ile kentleşme sürecini işletirler. Kişilerin kente gelmesi ve kentte yaşıyor olması onların kentli olduğunu göstermez” (Onat, 1993: 9).

B) KENTTE SOSYO-KÜLTÜREL YAPI

Sanayileşme-kentleşme sürecinde ülkemiz kentleri sosyo-kültürel değişimin en hızlı olduğu yerler olmuştur. Heterojen ve çok yönlü kentlerde cadde ve sokaklardan geçen halkın ayrı ayrı dilleri konuştuğunu, ayrı yörelerin gelenek ve göreneklerine göre giyindiklerini rahatlıkla görebiliriz. Farklı bölgelerin örf ve adetleri gelenek ve görenekleri

asimile olmadan kentte mevcudiyetini sürdürür. Bütün bunlar, kent kültürünün kente gelenleri etkilemeyeceği anlamına gelmez. Çünkü belirli bir süre sonra kent kültürü ve sosyal yapısından etkilenererek kente entegre olmaktadır.

Toplumsal ilişkilere göre tanımlanmış kent yaşam birimleri, Kevin Lynch'in ifade ettiği gibi, "netlik kazanmış bir kentte bölgeleri, belirli sokakları yada belirli işaretleri kolaylıkla tanınabilen veya kolaylıkla kapsayıcı bir modele girebilecek biçimde ayırt edilebilen bir yapılanma olarak tarihsel anlamlar kazanmıştır"(Lynch, 1960: 2-3). Dolayısıyla kent, sosyolojiden ekonomiye, mimariden arkeolojiye, antropolojiden etnografyaya, coğrafyadan tarihe birçok disiplinin ortak konusu olmuştur. Her disiplin kendini ilgilendiren yönleriyle kenti anlamaya ve tanımlamaya çalışmıştır. Ancak sosyolojinin kente olan ilgisi diğer disiplinlere göre daha farklı ve yoğun olmuştur. Çünkü kent, bütün farklı kültürlerde ve tarihsel dönemlerde, toplumsal yaşamın çok önemli bir boyutunu oluşturmaktadır (Karakaş, 2006:123).

Kent, çoğulcu kültürün yeridir. Kenti kültürle yabancılaşma yerine, kentin fırsatlarını kullanmak olarak bakıldığında, kentin fırsatlarını kullanan bu grupların kentli olarak değerlendirilebileceği söylenebilir. Bu grupların kentin sunduğu fırsatlardan yararlanmalarının bir göstergesi, kent merkezinde görülmeye başlamalarıdır. "Kentleşmeyi kavrama dinamikleri çerçevesinde süreci algımlarken on-onbeş yıl önce göç eden grupların eleştiri konusu yapılmasının nedeni, kentin çevresinde yer almalarıdır. Bugün ise kentin sunduğu fırsatlar ortamında kent merkezinde görünecek bir düzlemde bulunmaktadır" (Aslanoğlu, 1998: 98-99).

Köyde ilişkiler akrabalık, komşuluk ve aile grupları içinde geçmektedir. Herkes herkesi tanımaktadır. Kentte ise ilişkiler, gayri şahsi, soğuk ve kısa sürelidir. (Tofler, 1983: 18)

Max Weber, kentlilerin küçük topluluklarda olduğu kadar komşularıyla yakın arkadaşlık kuramayacaklarına değinmiş, George Simmel, daha ileri giderek "kentlilerin her karşılaştığı kişiyle duygusal ilişki kurması veya ona duygusal tepki göstermesi halinde içyapısının zerrelere ayrılacağını, zihin bakımından korkunç bir çıkmaza gireceğini" ileri sürmektedir.

"Köyde münasebetler aile ve komşuluk grupları içerisinde geçerken, fertler yoğun bir dayanışma içinde oluyorlar. Bu, fertlerde ait olma, birbirinin yardımına koşma gibi davranışların gelişmesini mümkün kılıyor. Kentlerde ise bu durumun tam tersidir. Örf ve adetler gevşemeye başlar. Ayrılıklar kuşaklar arasında gittikçe artar" (Görmez, 1991: 27). "Birleşmiş Milletler'in "Kentsel Binyıl olarak nitelendirdiği yeni binyıl kentleşme konusunda

da yeni dinamikleri beraberinde getirmektedir. Kentsel hizmetlerin sunumuna yönelik olarak günümüzde ortaya çıkan husus, asıl olanın gelişim değil yenilenme olduğudur. Kentsel hizmetlerde artık belirleyici nicelik değil, nitelik olmaktadır” (Çalışkan, 1981: 25). “Birleşmiş Milletlerin, yayınladığı Kent Yenileştirme Raporu’na göre de yenileşme çalışmalarına, mimari değer taşıyan konutlar ve mahalleler için söz konusu olduğu gibi, kentlerin mevcut yapılarını da kentsel düzenleme kavramı içinde yenileştirmeye, onarmaya, yeniden canlandırmaya ve korumaya giderek daha çok önem verilmektedir” (Çağlayandereli, 1981: 25).

“Kentlerimizin şimdiki durumuna ilişkin rahatsızlık duygusu bu kentlerin sakinleri arasında çok yaygın olup, bilimsel yaklaşımın ışığında bir kent krizi bilinci olarak nitelendirilebilir. Sosyal bilimciler için kent, kentlilerin karşılıklı etkileşiminden oluşan ve canlılığını sürdüren bir ilişkiler yumağıdır. Bu açıdan bakıldığında kent krizi kentlilerin bir krizidir. Kendini kentle özdeşleştirmek, kenti yalnızca konut, işyeri ve ulaşım olanakları sunan bir şey olmanın ötesinde algılayıp onun politik düzlemdeki temsiline denir.” (Elle, 1996: 71)

VI. KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Komşu, ev, işyeri, arazi, köy, kent ve ülke bakımından birbirine yakın olanların aldıkları addır. Aileden sonra en yakın sosyal çevreyi komşular meydana getirir. Toplumsal ilişkiler ağı iyi veya kötü günlerde en yakın çevre ile temas halinde bulunmayı gerektirir. Darlık zamanda yardımlaşma, normal zamanlarda ziyaretleşme, sır sayılabilen halleri gizleme, birbirinin halinden etkilenme, hatta komşunun mülkünü satın almada öncelik hakkına sahip olma komşulukla ilgili bir dizi hak ve sorumlulukların kaynağını teşkil etmiştir.

“Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir yerleşme kademesidir. Bu kademe üstünde kentler kendi aralarında kademeler teşkil etmektedir. Bunun altında da kırsal yerleşmeler eşleşmektedir. Kırsal yerleşmeler sadece eş büyüklükte köylerden oluşmaktadır. Böyle bir kademelenme vardır; ama bu kademelenme bir ayrımı değil, bir bütünü oluşturur. Yerleşmeler bir bütündür ayrı ayrı ele alınmaz” (Sencer, 1979: 33).

Yardımlaşma alanları içinde olağanüstü durumlar, gündelik güçler yanında, bir üçüncüsünün de önemli bir yer edindiği görülmektedir. Bu da, konut yapımı ya da konut bakımı ve onarımıdır. Birbirlerini yakından tanıyan ve birinci dereceden ilişkiler içinde bulunan birey ve ailelerin oluşturduğu bir topluluk olarak geleneksel modelin kentteki yansıması niteliğinde olan komşuluk, etkinlik bakımından konutla ilgili konuların dışına taşan bir genişliğe sahiptir.

“Komşuluk kavramı bir yanıyla bir umuda işaret eder. Tarihsel/ontolojik anlamıyla komşuluk, dostluğa dayalı niteliğine atfen, mevcut savaşları durduracak bir ‘sığınak’ olarak tasarlanmaktadır. Bunun başlıca nedeni, komşulukla dostluk arasında bir iletişim ve dayanışma olmasına dönük kabuldür. Bu manasıyla komşuluk, dostluğa dayanacak, giderek savaşın engelleyicisi olacaktır” [\(17.03.2003\)](http://www.varlik.com.tr).

“Osmanlı döneminde, toplumsal hayatın hemen her kesiminde komşuluk uygulamaları çok yaygın ve çok etkin olarak uygulandı. Asırlar boyunca da Müslüman olup olmama şartı aranmaksızın komşulara karşı her türlü nezaket, her türlü sevgi ve saygı sergilendi. Birbirleri ile alış verişte bulunma, en azından karşılaştıklarında selâmlaşma, birbirlerini ziyarete gitme, oturup bir arada yemek yeme gibi insanların günlük hayatlarında komşuluk ilişkileri, bütün inceliklerine kadar, titiz bir şekilde yerine getirildi. Nesilden nesile, komşuluk kültürü aktarıldı” [\(17.03.2003\)](http://www.varlik.com.tr).

Dünyadaki bütün toplumlarda, toplu yaşamın tabî bir sonucu ve gereği olarak bir arada yaşayan insanlar arasında bazı hak ve görevler ortaya çıkmış olup, bu sorumluluklar genellikle kanunlar hâlinde de düzenlenmiştir. Bizde ise bu hak ve görevlere insanî unsurlar da ilâve edilmiş ve zaman zaman kanunların da üzerinde uygulamaları ihtiva eden bir "Komşuluk kültürü" ortaya çıkmıştır. Bu komşuluk kültürünün oluşmasında en önemli iki unsur vardır. Bunlardan birisi din ve onun en önemli unsurlarından olan ahlâk, diğeri ise örf, âdet ve geleneklerimizdir. Dinî kaynaklarda komşuluk hukukunun önemini vurgulayan pek çok hüküm, emir ve yasak vardır. Örf ve adetlerimizde komşuluk hukuku ise; kısa, öz, fakat en iyi şekilde atasözlerinde ifade edilmişlerdir: "Ev alma komşu al"; "Komşu komşunun külüne muhtaçtır"; "Komşunun köpeği komşuya havlamaz" ve daha onlarca. Ayrıca ahlâk kitaplarında da bu husus oldukça geniş şekilde işlenerek, insanların uygulamalarda bunlara dikkat etmeleri istenmiştir.

Komşuluk denilince, bu hususla ilgili olarak "Osmanlı" örneğine özel olarak bakmak ve oradaki uygulamaları görmek gerekir. Çünkü Osmanlı, altı asır boyunca, kitaplardaki teorik pek çok şeyin uygulamaya geçirilmesi ve bir model oluşturması açısından tarihte özel bir konuma sahiptir.

Komşuluk ilişkilerindeki insanî özelliklere bakıldığında ise, tamamen âdet, gelenek ve göreneklere dayalı yaşayan bir kültürle karşılaşılır. Komşuluk kültürü temelde, doğumdan ölüme kadar iyi ve kötü günlerde sevinç ve kederi paylaşmaya ve yardımlaşmaya dayanmaktadır. Şöyle açıklanacak olursa; Bir kadın doğum yaptığında komşuları hemen anne ve çocuğu için yiyecek-içecek bir şeyler götürerek ziyaret edilir. Daha sonra ise çocuğun ihtiyacı olan giyecek eşyaları veya aileye maddi destek sağlayacak hediyeler götürülür. Çocuğun sünnet ve düğününde de aynı şeyler tekrarlanır. Düğün sahibi de komşularına yemekler ikram eder. Yine ev veya benzeri bir mülk alan kimseye komşular bir hediye ile hayırlı olsun demeye giderler. Hastalık veya ölüm zamanlarında da komşuluğun gerekleri yapılır. Hasta muhakkak ziyaret edilip ona moral verilir. Ölüm hâlinde ise cenaze evine baş sağlığına ve yardıma ilk önce komşular gelir. Cenaze kefenlenip de evden ayrılacağı zaman komşularından haklarını helal etmeleri istenir, daha sonra camiye götürülür. Burada cenaze namazını kılmak ve mezarlığa kadar götürüp defnetmek en son komşuluk görevidir. Zekât, sadaka ve fitre gibi dini menşeli maddi yardımlar yapılırken de ihtiyaç sahibi komşular öncelikle gözetilir.

“Komşuluk, geçiş dönemi boyunca beliren ve kente uygun bir yardımlaşma kaynağı olarak günlük yaşamı her yönüyle kuşatan bir başvurma çerçevesidir. Başka bir deyişle, kent çevresinde ilk uyum ilişkilerini akrabalarıyla başlatan, iş arkadaşlarıyla geliştiren yeni

kentlerin, son ve daha kararlı bir aşamada vardıkları az çok sürekli ve kentsel işbirliği sistemi komşuluktur” (Sencer, 1979: 31).

Farklı sosyal dokulardaki mahallelerde, komşuluk ilişkilerinin ve komşu tanımının ne denli farklılaştığını saptamak amacıyla yapılan bir araştırmada alt gelir grubunda komşuluk ilişkilerinin daha yoğun, konut alanlarının yabancıların buraya erişebilmesi bakımından daha geçirgen olduğu, konut dışı mahremiyet ve güvence sağlama gereksinimini karşılamak amacıyla konut dışı alanlarda (apartman girişi, site girişi) yabancıların erişebilmesi amacıyla çitler, bahçe duvarları, bekçi kulübeleri, kilit, diyafon vb. ses düzeni ile fiziksel engeller oluşturulduğu görülmüştür. İdeal komşu tanımının sosyal gruplar açısından farklılaştığı saptanmıştır (Suer, 1991: 57).

Sonuç olarak şu açıkça söylenebilir ki; kentleşmeyle birlikte komşuluk ilişkilerinde eskiye göre her ne kadar değişiklikler olsa da komşular, iyi ve kötü günlerde aileden sonra bize en yakın olanlardır.

VII. AKRABALIK KÜLTÜRÜ

Akraba, kan veya evlilik yolu ile birbirine bağlı olan kimselere denir. Türk toplumunda akrabalık ilişkilerinin canlı tutulmasına gayret edilmiştir. Karşılıklı saygı ve sevgi temellerine oturtulmuş akrabalık ilişkileri daha uzun ömürlü ve sağlam olur. “Günümüz toplumunda, geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakması, akrabalık ilişkilerini zayıflatmıştır. Sadece yakın akrabalar birbirleriyle ilgilenme fırsatı bulabilmektedirler. Uzak akrabalarla olan ilişkiler, yok denecek kadar az veya sınırlıdır” www.sezginer.com. (17.03.2006)

Hısım ise, kişinin kan ve sıhriyet yoluyla bağlı bulunduğu yakınları. Başta anne ve baba olmak üzere, çocuklar, halalar, teyzeler, amcalar, dayılar.... vs hepsi hısımdır www.sevde.de/islam_Ans. (09.07.2006).

Akrabalık olgusu genelde üç başlık altında toplanabilir.

1. Ailenin üreme etkinliği sonucu kana dayalı ortaya çıkan akrabalık bağları ki bu bağ temel olmak üzere, baba ana ya da her ikisinin yanını (soyunu) izleyerek akrabalıkları ortaya çıkarır.
2. Evlilik bağıyla kurulan akrabalık bağları, aynı ya da ayrı soydan iki cinsi birbirine bağlar. Bu bağ, yaşama biçimlerine göre artan ya da azalan evlilik yoluyla kazanılan bir küme akrabalıklar sağlar.
3. Sonradan kazanılan düzmece akrabalıklarla, Batı toplumlarında -yasal evlat edinme ve vaftiz babalığı- şekliyle varlığını gösterirken, bizim geleneksel toplumumuzda ve benzeri toplumlarda süt kardeşliği, kan kardeşliği, ahret kardeşliği, yol kardeşliği (musahiplik), sağdıçlık, yengelik, kına analığı, ad babalığı, kirvelik adlarıyla – anılmaktadır.

Akrabalık sistemleri antropologlar ve etnologlar tarafından en çok araştırılan ve en karmaşık konulardan biri olmuştur. Yapılan çalışmalarda birbirinden farklı akrabalık sistemlerinin olduğu görülür. Bunun sebebiyse toplumların farklı kültürel sistemlere sahip olmalarıdır. Kültürel farklılıklar birbirinden değişik akrabalık sistemleri oluşturmuştur www.barisbeldesi.com.(10.25.2006).

Birey ile bir öteki birey ve onların ait oldukları toplum birimlerle bu iki birey arasındaki ilişkileri betimleyen akrabalık kavramları, ilgili toplum birimlerin işleyiş düzenini yansıtır. “Akrabalık terimlerinin belirgin veya ayrıntılı olmayan yapısı, bu kavramların hedeflediği ilişkilerin, söz konusu topluluğun geçmişindeki önemsizliği ile açıklanabilir. Türklerde amca kızı veya oğlu, hala kızı veya oğlu, dayı kızı ve oğlu'nun bireyle akrabalık ilişkisini belirleyen özel akrabalık terimleri bulunmamaktadır. Buna karşılık, 'kuzin', 'kuzen'

gibi doğrudan ayrımlı akrabalık terimine sahip Fransızlarda, amca ve dayı ile teyze ve hala belirlenimleri, tek kelime olarak, "oncle" ve "tente" sözcükleriyle karşılanmaktadır. Açıktır ki, akrabalık terimleri de topluluk ilişkilerindeki değişimini, oldukça geriden takip ederler. Eğer anlam değiştirme yoluyla andaki ilişkilere uyum sağlayamamış iseler, bu kavramlar süreç içinde 'garip'leşirler. Türkiye'de bugün "abla, teyze, ana, baba, oğul" gibi kavramlar, gelişigüzel bir şekilde, aralarında (günümüzdeki anlamı bakımından) herhangi bir akrabalık ilişkisi bulunmayan insanlar arasında rahatlıkla kullanılmaktadır. İstanbul'da sokak satıcısı, kavramın şimdiki anlamı bakımından kendisi ile hiçbir akrabalık ilişkisi bulunmayan bir kadın müşterisine "abla, ana, teyze" diye seslenmekte sakınca görmez. Kayseri şehrinde doğmuş olan bir damat, diğer bir şehrin köyünden bir kızla evlenmiş olduğu için, damat, karısının köylülerinin tümünün de 'Kayserili enişte'si olarak değerlendirilir. Türklerde "dayı, dede, baba" sözcükleri de hiç tanınmayan kişilere yönelik bir hitap şekli olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Günümüzde, bu kavramlar içerik daralması yoluyla, bireyin en yakın ilişkilerini anlatmak için başvuruluyorsa da, kullanım yaygınlığı, Türklerin geçmiş sınıflayıcı akrabalık dizgesinin varlığına işaret etmektedir" www.toplumvetarih.blogcu.com. (01.09.2004).

İşte birbirine kan bağı ile bağlı insanlar arasındaki bazı hak ve görevler sonucu ortaya çıkan akrabalar arasındaki adet, gelenek ve görenekler bütünü akrabalık kültürünü oluşturur.

A) KENTTE AİLE VE AKRABALIK İLİŞKİLERİ

Kentleşmeyle birlikte aile ve akrabalık ilişkileri değişmiştir. Köylere göre kentlerde birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkiler, geleneksel ailenin yerini de çekirdek aileler almıştır.

Kişisel davranışlar bağlamında kentleşme süreci, bireyin sosyalleşmesi gibi temel bir süreçten çok farklı değildir. "Sosyalleşme, dünyaya gelen birey-insanın; ailesinin, akraba ve komşuluk çevresinin, kent ve köyünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesi ve böylece toplumun bir üyesi haline gelmesidir" (Kağıtçıbaşı, 1999: 25). Ortak bir atayı paylaşan ya da biri diğerinden türeyen insanlar akraba kabul edilir. "Komşuluk ise, insanların yaşadığı küçük bölgede, yaşayanlar arasında var olan yakınlıklar ve o bölgenin sakinleri arasındaki ilişkiler diye ifade edilir" www.ilkadimdergisi.com.tr. (11.09.2001).

"Kırsal kesimdeki değişimin veya kente göçün etkisiyle geniş ailelerin çekirdek aileye dönüştüğünü ileri sürenler, çoğu zaman, böyle bir dönüşümün, yalnızca akrabalık bağlarının zayıflaması şeklindeki daha genel sürecin uzantısı olduğunu varsaymaktadırlar. Bu

varsayım, sorgulanmadan kabul edilen yapısal-işlevselci bir mantığa dayanmaktadır. Bu mantığa göre, kırsal kesimdeki değişim, kentleşme ve sanayileşme, bir şekilde, hem geniş akrabalık bağlarının önemini yitirmesiyle hem de aile ve hane yapısındaki dönüşümle bağlantılı sayılmakta, hatta iki süreç arasında nedensel bir ilişki kurulmaktadır” (Duben, 2002: 80).

Türkçe’de akraba olan ve olmayan arasında ayırım net değildir. Belli bir biçimini beraberinde getiren aile ilişkileri, hatta geniş akrabalık ilişkileri, yoğun ve farklılaşmış bir nüfusun bulunduğu kentlerde, ancak sınırlı bir düzeyde geçerli olabilir. Bireyler, kentlerde akraba veya hısım olmayan kişilerle birçok toplumsal ilişkiye girmek zorundadırlar. Bu, kentin eski sakinleri kadar göçmenler için de geçerlidir.

Türkiye’de bireyler, aile, akrabalık ilişkileri ile kaçınılmaz olarak resmi ve mesafeli nitelik taşıyan ilişkilerin kesiştiği böyle bir ortamda, birbirleriyle etkileşimlerini akrabalık koduna dayandırmaya çalışırlar. “Bireyler, “sivil toplum” ahlakı diye nitelendirebileceğimiz alternatifler yerine, akrabalık sistemi içinde uzun bir tarihsel gelişmeyle kök salmış bu akrabalık koduna göre etkileşimde bulunmaya çalışmaktaydılar” (Duben, 2002: 91).

Kentlerde akraba olmayanlar arasında akrabalık koduna göre yürütülen geniş bir toplumsal ilişkiler yelpazesi söz konusudur. “Kentteki sosyal sorunların büyük bir bölümü “kamusal ve özel” alanların ayırımının bir sonucu olarak belirir. Komşuluk kavramının kentsel biçimi kentli niteliklerin eklenmesiyle köydeki komşuluk kavramından ayrılır. Hans Paul Bahrdt kentlileşmişlik ölçütü olarak, özelin ve kamusalın ayrı eylem alanları şeklinde karşılıklı kaldırılabilir oluşunu vermiştir. Köyde kamusal ile özel alanda neredeyse hiç ayırım yoktur. Buna karşın Bahrdt kent için özel alanda bireyin kişisel özelliklerini işlerine yaradığı bir şekilde kaldırılabilir oluşunu vermiştir. Bahrdt, kent için özel alanda bireyin kişisel özellikleri işlerine yaradığı bir karşılıklı randıman ve fikir alışverişini “tamamlanmamış entegrasyon” ile sağlanmasıyla tanımlar” (Elle, 1996: 74).

Kırsal alanda, akrabalar, komşular ve aile grupları içinde gerçekleşen ilişkilerin yerini kentlerde iş yeri ve arkadaş ilişkileri almaktadır. Kırsal kesimdeki akrabalar ve komşular arasındaki yardımlaşma ilişkileri, kentlerde yerini borçlanma, kredi alma vs... gibi resmi kurumlara bırakmaktadır.

Kırsal alanda insanların ilişkilerini denetleyen sosyal normlar, kentlerde yerini resmi normlara bırakmaktadır. “Kırsal alanda yaş, cinsiyet, aile gibi prestij kaynağı olan faktörlerin yerini kentlerde ekonomik özellikler almaktadır” (Erkan, 2002: 234). Kısaca kentleşme ile birlikte, kırsal kesimdeki alışkanlık biçimleri çözülüp, yerini kentsel alışkanlık biçimlerine bırakmaktadır.

VIII. KONUT

Konut, yani barınma ihtiyacı insanların temel ihtiyaçlarından. Ancak insanlar barınma ihtiyaçlarını her zaman tam olarak karşılayamamışlar ve konut sorunu denilen bir sorun ortaya çıkmıştır. “Konut sorunu 19. yy. sanayi devrimiyle birlikte başlayan hızlı bir kentleşme ile Batı Avrupa Ülkelerinde önem kazanmıştır. Bu dönemde nitelikli konut arzı ile, barınma ihtiyacı arasında büyük bir dengesizlik doğmuş ve bu yüzden bu ülkelerde her türlü sağlık koşullarından yoksun evlerden oluşan sefalet yuvaları ve mahalleleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca sosyal, ekonomik, sağlık ve kültürel açıdan bazı sorunları da beraberinde getirmiştir” (Eronat, 1977: 3).

“Konut planlama ve politikadaki her değişiklik, konut kavramının kendisini yeniden düşünmeye götüren epistemolojik bir boyuta sahiptir. Konut ya da yerleşme faaliyeti, bir ürün olmaktan çok, bir faaliyettir. Ev, ikamet edenlerin baş aktörleri oluşturduğu bir faaliyettir. Bu, her aile kendi evini kendi inşa etmelidir anlamına gelmez. Bir kimsenin kendi çevresi ile ilgili hayati kararlar almasını destekleyecek araçlar bulunmalıdır. Her konut desteği az ya da çok iyi örgütlenmiş bir düzenlemeler dizisine dayanır (Robert, 1999: 70).

Fakat, konut sorunu, tarihinin hiçbir döneminde günümüzdeki kadar önemli, rahatsız edici ve çarpıcı olmamıştır. Ülkemizde konut sorunun başladığı dönem 1950’ler ve sonrasıdır. “Bugüne kadar uygulanan konut politikası değiştirilmediği, yani konuta ayrılan kaynaklar arttırılmadığı, devletin konut piyasasına müdahale biçimi ve miktarı değişmediği takdirde konut sorunun ileride neler getireceği bilinmelidir” (Eronat, 1977: 53).

Konut kullanımı, konut edinme ve konut değiştirme süreçlerinde beliren farklılıklar esas olarak sosyal sınıf özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Diğer yandan, konut edinme sürecinde birkaç ana eğilim hemen göze çarpmaktadır. “Bilindiği gibi, gelişmiş ülkelerde çok yakın döneme kadar Pazar mekanizması ve kamu iki ana konut edinme türü idi. Oysa Türkiye’de kamu, konut edindirmede ağırlıklı bir konuma gelememiştir. Bu anlamda temel kaynak pazar mekanizması olmuştur. Ailenin kendisinin de doğrudan emek katkısında bulunduğu ve genellikle yasal olmayan gecekondular yapıları, özellikle alt gelir gruplarının önde gelen konut edinme biçimidir. İkinci ana yöntem ailenin tasarruflarını kullanarak piyasadaki yeni ve kullanılmış konut satın alınmasıdır” (Ayata vd. 1996: 27).

Plansız kentleşme süreci genel anlamıyla kültürsüzleşme, dar anlamıyla beceriksizleşme sürecidir. Diğer bir deyişle çarpık kültürleşme, çarpık beceriler kazanma sürecidir. İşsizlik üretimden kopukluk, toplumsal ve kişisel yetersizliklerin ve buna bağlı bozuklukların kaynağı olmaktadır.

“Şüphesiz, plansız sanayileşmenin ve kentleşmenin kaçınılmaz sonuçları olan bu durumlar, konut sorununun çözümü sürecine bağlı olarak değerlendirilip çözülemezler. Konut sorunu, kendisi ekonomik ve politik tercihlerin doğruluğuna bağlı olarak çözülebilecek türden bir sorundur. Ancak burada, değişik ekonomik ve politik tercihlere rağmen, geçerli olabilecek bazı yöntemleri ve ilkeleri tanımlanabilir. Kentleşme süreci, artan nüfusun büyük çoğunluğunu tarımsal üretimden ve kültürden kopanların oluşturduğu yoğun bir kültürel değişme sürecidir. Konut ve çevresinin üretimi değişim sürecinde olanların aktif olarak katıldıkları, kent kültürünü oluşturmaya yönelik bir pota olarak değerlendirilmelidir” (Gürsel, 1990: 17-18).

Kentlerin dönüşümü ve yeni kentlilik bilincine bakıldığında, her üretim tarzı yerleşim biçimlerini ve özel olarak da kendine özgü bir kent tipini yarattığı görülür. Bir başka deyişle kentlerin teşekkülü ve geçirdikleri yapısal değişimler, en genelde üretim tarzındaki dönüşümlerce belirlenmiştir. “Bunun en yakın örneği 19. yüzyıl öncesinin “geleneksel” kentlerinin sanayi devrimi ile birlikte uğradığı köklü değişimdir. Bu süreçte kentlerin yalnızca üretimle ilişkili maddi dokusu değil, kentsel yaşam ya da kent kültürü dediğimiz şeylerin tüm öğeleri de farklılaşmış, yeni bir kentli tipi, davranış normları ve kentlilik bilinci ortaya çıkmıştır” (Yıldırım, 1996: 63). Ayrıca “geleneksel kentlerin merkezinde tapınak, saray ve Pazar gibi etkileşim alanları yer alırken bundan sonra kentler, fabrika üretimini ve bu üretim düzeninin işlemlerini sağlayan örgütlenme biçimleri tarafından şekillenmeye başlamışlardır” (Karakaş, 2003a:19).

“Uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında gelişmenin kendi haline bırakılmış olduğu ve konut/kentleşme sorununun her nasılsa bir çözüme ulaşacağı inancının izlerini görmek mümkündür. Bu tek boyutlu yaklaşıma göre: Kırsal alandan kentlere göç kaçınılmazdır, nüfus artışı frenlenemez, mevcut kentlerin düzensiz ve sağlıklı büyümesi kaçınılmazdır. Görünür durumun değiştirilmesi (veya değiştirilebilirliği) kabul edilirse, iki seçenek düşünülebilir: Mevcut kentlerin planlı ve düzenli biçimde geliştirilmesi ve yeni kentlerin meydana getirilmesi” (Kayrakoğlu, 1983: 90).

“Türkiye’de de konut sorunun tarihsel süreci incelendiğinde kırdan kente göçle kentte oluşan dar gelirli kitlesi, arazi işgaliyle başlayan yasa dışı konut yapımı ile sürdürülen gecekondu türü yerleşmeleri kurmuş ve geliştirmişlerdir. Özellikle 1950’li yıllarda artan göç olgusu 20 yıl bütün hızıyla sürmüş, sonraki yıllarda ilk hızını kaybederek devam etmiştir” (Pulat, 1999: 312).

“Ülkemizde diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi kentleşmenin, gelişmekte olan ülkelerdeki endüstrileşmeye bağlı olan kentleşmeden farklı bir boyutu vardır” (Sencer,

1979: 37). Kentleşmemizin temel dinamiği endüstrileşmeye değil, kırsal alanda oluşan yapısal değişmelere ve diğer etmenlere bağlanmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, kentleşmeyle birlikte eski geleneklerin yerine yenilerinin yer alması, kentin, sosyal değişimin merkezi olması, sosyal değişimin kentten dışarıya etki etmesi ve kentlerin, içinde yaşayan insanların davranışları üzerinde etkili olması, kentleşme ile birlikte kent ve kentli kültürün birey ve kurum ilişkilerine hakim olması kentleşmeyle birlikte gelen bazı değişimlerdir.

Kentlerin hızla gelişmesine paralel olarak, birbirlerini yakından tanıyan insan birlikteliği ortadan kalkar. Herkes kendi iç dünyasında özel bir yaşam biçimi geliştirir. Mahalleler, aşırı büyüme ile anlamını kaybeder. Artık birbirini tanıyan mahallelinin yerini, komşusunu bile tanımayan insan tipi alır. İnsanlar birbirleriyle iletişimlerini resmi ortamlarda yapmaya başlar. İlişkiler dayanışma temelinden çok, çıkar temeli üzerine kurulur. Yapmış olduğumuz alan araştırmamızda kentleşmeyle birlikte yaşanan değişimler ele alındı. Ancak kentleşmeyle birlikte meydana gelen değişim sadece bir alanda değil, her alanda kendini göstermektedir. Yapılan araştırmada Afyonkarahisar'da kentleşme sürecine paralel olarak, komşuluk ve akrabalık kültüründeki değişim ve bu değişimin sosyal yapı üzerindeki etkileri incelenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMADA İZLENEN YÖNTEM VE TEKNİKLER

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kentler, topluluk olarak yaşayan insanların ortak yaşamlarından doğan ve onların yaşam biçimleri ile şekillenen mekânlardır. Ama, mekân olmanın ötesinde tarihi, sosyal, kültürel, siyasi özellikleri de bünyesinde barındırır. Çünkü kent, çok karmaşık yapıya sahip olan insanın, kendisi gibi karmaşık eseridir.

Farklı yönleri ile ele alındığında kentlerin birçok problemi olduğu görülecektir. Kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültürünün incelenmesi (Afyonkarahisar Örneği) bu araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. İşlenen konular ise, Afyonkarahisar'da yaşayan halkın sosyo-demografik profili, kentleşme sorunları ve kentleşme ile birlikte yaşadıkları komşuluk ve akrabalık kültürünün sosyal değişmeye etkisi incelenmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı, Afyonkarahisarlıların akrabalık ve komşuluk ilişkilerine bağlı olarak ortaya çıkan kültürünü ve özelliklerini tespit etmektir. Buna bağlı olarak kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültüründe yaşanan değişimi ortaya koymaktır.

Bu doğrultuda araştırmaya konu olan Afyonkarahisar'da yaşayanların öncelikle sosyolojik ve demografik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. İkinci olarak kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişme araştırılmıştır. Son olarak da Afyonkarahisar'da yaşayanların kentleşme, akrabalık ve komşuluk ilişkilerini algılamalarına ilişkin değer yargılarının ne olduğunun tespiti amaçlanmıştır. Ayrıca araştırma sonucunda ortaya çıkan bulguların, Afyonkarahisar'da kentleşmenin akrabalık ve komşuluk kültürüne etkisi incelenerek, bunun sosyal değişime yansımalarını anlamaya katkı sağlaması amaçlanmıştır.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Afyonkarahisar’da kentleşme sürecine bağlı olarak akrabalık ilişkileri ve komşuluk kültürü üzerine böyle bir araştırmanın yapılmamış olması, bu araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca çalışmada ortaya çıkacak bilimsel bulgular, bu alandaki boşluğu doldurmaya katkı sağlayacaktır.

IV. KAPSAMI

A. EVRENİ

Araştırmanın evreni, Afyon kent merkezinde ikamet eden 57.355 haneden oluşmaktadır. Bu hane sayısına göre %5 hata payı ile örneklem seçilmiştir. Araştırmanın evreninin kent merkezinde oturan aileler olarak belirlenmesinin nedeni ulaşım ve anket yapımının kolay olmasıdır. Diğer yandan araştırma evreni şahıslar değil ailelerdir.

B. ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Araştırmanın amacına bağlı olarak ulaşılmak istenen örneklem birimi, tesadüfî örneklem ile seçilen Afyonkarahisar da yaşayan ailelerden oluşmaktadır. Araştırma, evreni temsil edebilecek, konuya duyarlılık düzeyleri aynı olduğu varsayılan ailelerin yaşadıkları semtlerde sosyo-ekonomik, kültürel ve kentleşme-konut özelliklerinin benzerliğine göre Eski Afyon, Yeni Merkez ve Çevre olmak üzere 3 bölgeye ayrılmış ve buralardan rastlantısal örneklem koşullarına uygun olarak seçilen kümeler üzerinde yürütülmüştür.

Buna göre %5 hata payına göre en uygun örneklem büyüklüğü 485 hane olarak belirlenmiştir. Araştırmanın kapsamında Afyonkarahisar’da yaşayan 485 aile ile görüşülerek anket uygulanmış olup, çeşitli düzenlemelerden sonra 397’si son değerlendirilmede uygun görülerek kullanılmıştır.

V. YÖNTEM ve TEKNİKLER

Bu bölümde araştırmada kullanılacak materyaller olarak anket, gözlem ve literatür tarama teknikleri kullanılmıştır. Anket, yaz yarıyılında uygulanmıştır. Araştırma veri toplama, soru kâğıdı tekniği uygulama ve belgelere müracaat yolu ile yapılmıştır. Soru kâğıdı tekniğinin kullanılması, yanıtların denetlenebilmesi ve dolayısıyla bilgilerin doğruluğunun kanıtlanabilmesi için pratik yararlar sağlarken, ankete katılanların isimlerinin istenmemesi aracın objektifliğini yükseltmiştir.

Anketin uygulanmasında yüz yüze görüşme yöntemi uygulanmış, önceden eğitilen anketörler belirlenen semtlerde tesadüfî olarak seçilen ailelerle görüşmüştür.

Soru kağıdı 3 bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, ankete katılanların demografik ve sosyolojik özelliklerini tespit etmek amacıyla olgusal sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise, kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişimin tespit edilmesine ilişkin sorular yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, Afyonkarahisar'da yaşayanların kentleşme, akrabalık ve komşuluk ilişkilerini algılamalarına ilişkin değer yargıları yer almaktadır. Bu değer yargılarını ölçmek için üçlü Likert ölçeği de kullanılmıştır. Ölçekte olumludan olumsuzu doğru ve 1'den 3'e kadar değerler yer almaktadır.

Katılıyorum (1)

Kararsızım (2)

Katılmıyorum (3)...biçiminde

A. YÖNTEMİ

Afyonkarahisar'da kentin hem fiziksel dokusunda, hem de toplumsal yapısında geleneksel ile modern çekişmesi, çelişkisi ve kararsızlığı izlenebilmektedir. Bir yanda büyüme ve genişleme sıkıntısı çeken kent, diğer yanda eskiyi korumanın zorunluluğu. Kentte Eski Afyon ve Yeni Afyon ayrımı fiziksel olarak belirgin bir biçimde görülür. Kale –halen kentin en yüksek noktası olarak- çevresiyle birlikte kenti ortadan ikiye ayıran caddenin kendinden tarafındaki kısmını da kapsamına alarak Eski Afyon'u temsil etmektedir. Caddenin diğer tarafı ise Yeni Afyon'u temsil etmektedir.

Bu anlamda artık belirgin bir ikilik hem mimari, hem de yaşam tarzında görünür olmuştur. Kentin arkasında/eteklerinde kalan Eski Afyonla Yeni Afyon farkı ortaya çıkmıştır.

Bir anlamda kavramsal olarak gelenekselle modernin ayrışması anlamına gelmekte, yatay mekansal yerleşmeden dikey mekansal yerleşmeye (apartmanlara) geçilmektedir (Yelken, 2002: 30-31). “Bu durum kentleşme literatüründe “süzülme” olarak ifade edilmektedir” (Keleş, 1993: 30).

Yukarıdaki bakış açısına göre yaşanan semtler sosyo-ekonomik, kültürel ve kentleşme-konut özelliklerinin benzerliğine göre Eski Afyon, Yeni Merkez ve Çevre olmak üzere 3 bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgelerin ortak sosyo-ekonomik özellikleri şöyledir:

Eski Afyon: Afyon’un en eski yerleşim birimlerinden oluşmaktadır. Kale arkası, Mecidiye ve Hıdırlık mevkiilerindeki eski ahşap evlerden oluşan bölgedir. Daha önce bu bölgede yaşayan Afyon’luların türlü nedenlerle konutlarını terk etmeleri sonucu, eskimiş ve kirası ya da fiyatı daha ucuz olan bu konutlar daha düşük gelir gruplarındaki aileler tarafından doldurulmuştur.

Yeni Merkez: Bu bölgede daha çok esnaf ve sanayiciler ile serbest meslek sahipleri ve üst düzeydeki memurlar oturmaktadır. Bu nedenle nispeten ortanın üzerindeki ve üst gelir grubundaki aileler oturmaktadır. Bu bölgenin en önemli özelliği çok katlı binalardan oluşmasıdır. Bu nedenle nüfusun yoğun olduğu ama fiziksel gelişme imkânlarının sınırlı olduğu bir bölgedir. Kentin merkezi caddesini dikey kesen ana caddeler boyunca dizilmiş apartmanlar sürekli kalitesini yenileyerek lüks ve yeni çehreleriyle yeniden yapılanmaktadır.

Çevre: Çevre, köyden kente göçler sonucu imara açılan alanlardaki yerleşim birimleridir. Diğer yandan Eski Afyon’un ve Yeni Merkez’in gelişme olanaklarının olmaması da çevrenin sürekli genişlemesine neden olmaktadır. Çevre’deki bazı semtler köyden kente göç sonucu oluşurken, Bazı semtlerde Eski Afyon ve Yeni Merkezden ailelerin yerleşmesi sonucu oluşmuştur. Çevre bu hat boyunca Konya, İzmir ve Ankara yolları istikametinde genişleyebildiği kadar genişlemiştir. Buralarda düzensiz ve plansız yapılaşma az da olsa rastlansa da, yoğun göç almadığı aksine göç verdiği için gecekonduların görülmemektedir.

Yerleşim Bölgeleri ve Mahalleler:

Eski Afyon		Yeni Merkez	Çevre
Hattat Karahisar	Bedrik	Dervişpaşa	Ertuğrul Gazi
Kayadibi	Cam-i Kebir	Karaman	Battal Gazi
Kasımpaşa	Doğancı	Dumlupınar	Orhan Gazi
Hamidiye	Kale	Marulcu	Osman Gazi
Mecidiye	Çavuşbaş	Cumhuriyet	Karşıyaka
Karamanoğlu	Karakatip		Ali Çetinkaya
Hacı Alioğlu	Taşpınar		Yenice
Hacı Cafer	Akmescid		Sahipata
Gündoğmuş	Fakıpaşa		Hoca Ahmet Yesevi
Dairecep	Hacı Yahya		Eşref Paşa
Yarenler	Barbaros		Güvenevler
Hacı Nuh	Bademli		Beyazıt
Yunus Emre	H. Abdurrahman		Fatih
Olucak	Hacı Mustafa		Zafer
Çavuşoğlu	Hacı Nasuh		Örnek Evler
Efecik	Metli		İstiklal
Burmalı	Nakilci		Nazmi Saatçi
Hacı Mahmut	Aksaraylı		Kocatepe
Hisar Altı	Gökçe		Kanlıca
Hacı Aftal	Sümer		Gazi
Umurbey	Mevlana		Esentepe
Yeni Cami	Yukarı Pazar		Ali İhsan Paşa
Sinan Paşa	Tac-ı Ahmet		M. Fevzi Çakmak
Kubbeli			

Yeni nüfus devinimleri ile birlikte, merkezde ve merkeze yakın mahallelerde arsa ve konut sıkıntısı önemli bir sorun halini almıştır. Aslında kent, Cumhuriyet döneminde çizilmiş istasyon hattını, başka bir deyişle demiryolunu geçerek yeni bir sıçrama yapılmasının sıkıntısını ve kararsızlığını yaşamaktadır. 1986 da çizilen 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planıyla istasyon hattının dışına çıkma kararı verilmiş ve uygulamaya geçilmiştir. 1993 yılında planı

yapılarak arsaları üreten sekiz bin konutluk “Uydu Kent” projesinin iki bine yakını bitmiş ve burada altı mahalle adıyla anılarak faaliyete geçmiştir (Saracel vd, 2002: 32).

Bu semtlerin imara açık bölge olması ve evlerin gecekondulu niteliğinde olmaması nedeniyle, Afyonkarahisar gecekondusu olmayan bir il olarak nitelendirilmektedir (Saracel vd, 2002: 33). Bu bölgede daha çok orta ve ortanın altındaki gelir grubundaki aileler oturmaktadır. Oturanların en önemli özelliği işçi, memur ve küçük esnaflardan oluşmasıdır. Yayılma imkanlarının olması nedeniyle bazı semtler tek katlı evlerden oluşurken, bazı semtlerde ise çok katlı bir yapılanma görülmektedir. Kent Ankara, İzmir, ve Konya yönlerinde ahtapot kolları şeklinde ulaşabileceği noktalara ulaşmıştır.

B) KULLANILAN İSTATİSTİKSEL TEKNİKLER

Yukarda açıklanan yöntemle elde edilen veriler denetlenerek, kodlanmış ve SPSS programı çerçevesinde istatistiksel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Tüm sorulara ilişkin veriler frekans tabloları, çubuk ve pasta grafikleri biçiminde sunulmuştur. Bu bağlamda verilerden oluşan bilgi ve yorumlar teorik çerçeveye uyumlu hale getirilmiştir.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde çeşitli istatistiksel tekniklerden yararlanılmıştır. Bunlar Chi-square (χ^2), Significance (P), Contingency coefficient (C), Anlamlılık düzeyi (α) ve Standart Sapma (s) teknikleridir.

Ki-kare testi (χ^2) özellikle sosyal bilimler alanındaki araştırmacılar tarafından çok çeşitli amaçlar için kullanılmaktadır. Uyumluluk seviyesi testi, ilişkilerin var olup olmadığının testi ve iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadıklarının testi, kullanım alanlarından bazılarıdır. Esasen Ki-kare testi sadece ilişkilerin tespitinde değil, değişkenler arasındaki farklılıkların belirlenmesinde de kullanılmaktadır. (Altunışık, 2004: 191) Significance (p), değişkenler arasındaki ilişkinin anlamlı olup/olmadığını test eden bir istatistik tekniğidir. Ki-kareye göre değişkenler arasında ilişki olup/olmadığı tespit edildikten sonra, tespit edilen bir ilişki varsa, bu ilişkinin anlamlı olup olmadığını tespit etmek için karşılaştırma tablosunun “significance”ını da hesaplamak gerekir. Değişkenler arasında anlamlı bir ilişki için significance sayısının anlamlılık düzeyi sayısından (bizim araştırmamızda bu sayı 0,05’tir) küçük olması gerekir. Contingency coefficient (c) Türkçesi “olağanlık katsayısı” ismi olan contingency coefficient (c), nominal değişkenler arasındaki ilişkinin gücünü gösteren bir istatistiksel hesaplama tekniğidir. Olasılık katsayısının değeri her zaman 0 ile 1 arasında değişir. Sıfıra yakın değer, ilişkinin zayıflığını gösterirken, 1’e

yakın değer ise ilişkinin gcllğn gösterir. Değişkenler arasındaki olası ilişkinin gücünün değerlendirilmesine ilişkin eğilim şoyledir:

- 0,000-0,150 zayıf ilişki
- 0,151-0,250 orta düzeyde ilişki
- 0,251-0,400 gcl ilişki
- 0,401 ve üzeri cok gcl ilişki

Anlamlılık düzeyi (a) veya bir diğer ismiyle “yanılma payı” değerlendirmeye dahil edilmeyecek oranı ifade eder. %1’lik veya %5’lik oranı anlamlılık düzeyi olarak seğmek genel bir uygulamaya dönüşmüştür. Özellikle de sosyal bilimlerde en yaygın olan anlamlılık düzeyi ise %5 (0,05)’lik orandır. Bir dağılımın gösterdiği yayılımın en güvenilir ölçüsü “standart sapma”dır(s). Bir dağılımın ölçüsü olan standart sapma, gözlem değerlerinin dağılımı ile doğrudan ilişkilidir. Bu dağılımın gözlem değerinin birbirine oran farklılıkları arttıkça standart sapma büyür, azaldıkça standart sapma kclr. Bir dağılımın standart sapması, o dağılımdaki gözlem değerlerinin ortalamadan farklarının kareleri toplamının örnek sayısına bölümünün kareköküne eşit olmaktadır.

V. ARAşTIRMANIN SINIRLARI

- Araştırma Afyonkarahisar’da yapılmıştır.
- Kentleşme ile birlikte Afyonkarahisar’da akrabalar ve komşular arasındaki sosyal değişim araştırılmıştır.
- Araştırma Afyonkarahisar’da yaşadığını beyan eden kişiler üzeride gerçekleşmiştir.
- Araştırma birey bazında değil hane bazında yapılmıştır.

VI. ARAşTIRMANIN SAYILTILARI

- Kentleşme ile birlikte Afyonkarahisar’da sosyal değişme yaşanmaktadır.
- Kentleşme ile birlikte komşuluk ve akrabalık ilişkileri değişmiştir.
- Komşuluk ve akrabalık ilişkilerindeki değişim mahallelere göre farklılık göstermektedir.
- Kent kültürü değişmiştir.
- Araştırmanın rneklemi, evreni temsil kabiliyetine sahiptir.

- Araştırmanın örneklem kitlesi, Afyonkarahisar'ın kentleşme ile birlikte komşuluk ve akrabalık ilişkilerini anlama imkanı sağlayacak sayı ve yeterliliktedir.
- Araştırmada kullanılan soru kağıdı, kentleşme ile birlikte Afyonkarahisar'da akrabalar ve komşular arasındaki sosyal değişimi tespit edebilecek yeterliliktedir.
- Katılımcılar, araştırmayı ciddiye almış ve sorulara kendi doğrularıyla karşılık vermişlerdir.
- Araştırma verilerini değerlendirmede kullanılan SPSS programı, istatistiksel değerlendirme açısından yeterlidir.

VII. TEMEL KAVRAMLAR

A) KENT

Kent, sosyo -ekonomik ve kültürel özellikleri, yönetim durumu ve nüfus bakımından kırsal alanlardan ayırt edilen, genellikle tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, daha önemlisi hem tarımsal hem de tarım dışı üretim, dağıtım ve denetim işlevlerinin toplandığı, teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik ve bütünleşme düzeyine varmış, ikincil toplumsal ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanıdır” (Keleş, 1993: 109).

B) KENTLEŞME

Kentleşme, dar anlamda kent sayısı ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasıdır. Ancak nüfus hareketi olarak görülürse eksik kavranmış olur. Çünkü kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapıdaki değişimlerden doğar. Bu nedenle, kentleşmeyi tanımlarken, nüfusun hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişimlere de yer vermek gerekir. Kentleşme, büyük yapısal değişimin en anlamlı yönüdür. “ Kentleşme; sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir” (Keleş, 1993: 22).

C) KENTLİLEŞME

Kentleşme, birbirinden anlamlı ayrımlar gösteren bir süreci ifade etmektedir. Tıpkı göçten önce olduğu gibi göçten sonra da nüfus, kent içinde sürekli olarak yerleşinceye kadar bir yer değiştirme süreci geçirmektedir. Kente göç ile başlayan nüfus devriminin kentin belirli bir kesiminde kararlılık kazanmasına kadar süregelen bu aşamaya "kentlileşme" adı verilmektedir. Bu süreç içinde yeni kentliler, değişik evrelerden geçerek kentin sürekli yerlileri haline gelmektedirler. Kentlileşme, geniş kentsel merkezlerde bulunan yaşam biçimini ifade etmektedir.

D) KENT KÜLTÜRÜ

Kent yerleşim yerlerinin somut koşullarında yerleşik düzende yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, ideolojik, vb. her düzlemdeki birlikte yaşam pratiklerinin kronolojik süreç içindeki birikim ve birleşimidir.

E) TOPLUMSAL DEĞİŞME

Toplumsal Değişme kavramı, bir toplumun fiziki çevresindeki veya ırk özelliklerindeki, yüzyıllar süren zamanlar sonunda ancak fark edilebilen değişimleri değil, o toplumun kültüründeki değişimleri ifade eder” (Ozankaya, 1965: 267).

F) AKRABALIK KÜLTÜRÜ

Birbirlerine kan bağı ile bağlı insanlar arasındaki bazı hak ve görevler sonucu ortaya çıkmış olup, akrabalar arasındaki adet, gelenek ve göreneklerdir.

G) KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Dünyadaki bütün toplumlarda, toplu yaşamın tabii bir sonucu ve gereği olarak bir arada yaşayan insanlar arasında bazı hak ve görevler ortaya çıkmış olup, bu sorumluluklar genellikle kanunlar hâlinde de düzenlenmiştir. Bizde ise bu hak ve görevlere insanî unsurlar da ilâve edilmiş ve zaman zaman kanunların da üzerinde uygulamaları ihtiva eden bir "komşuluk kültürü" ortaya çıkmıştır. Komşuluk ilişkilerindeki insanî özellik ise, tamamen

âdet, gelenek ve teamüllere dayalı yaşayan bir kültürdür. Bu komşuluk kültürü temelde, doğumdan ölüme kadar iyi ve kötü günlerde sevinç ve kederi paylaşmaya ve yardımlaşmaya dayanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

A) DEMOGRAFİK VE SOSYOLOJİK ÖZELLİKLER

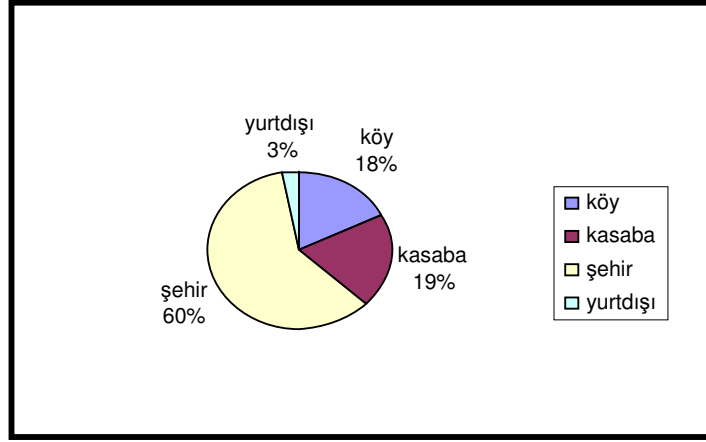
Araştırmamızın bu bölümünde, Afyonkarahisar’da yaşayan ailelerden seçilen örnek kitlenin araştırmaya temel oluşturacak demografik ve sosyolojik özellikleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde ortaya çıkan bulguların Afyonkarahisar’da yaşayan halkın demografik özelliklerini yansıtması bakımından önemlidir.

Bu bölüm, doğum yeri, mahalle, meslek, eğitim durumu, evde yaşayan kişi sayısı, boş zamanlarını değerlendirme, Afyonkarahisar’da yaşam süresi gibi kişisel bilgileri içeren değişkenlerden oluşmaktadır.

1) Doğum Yeri

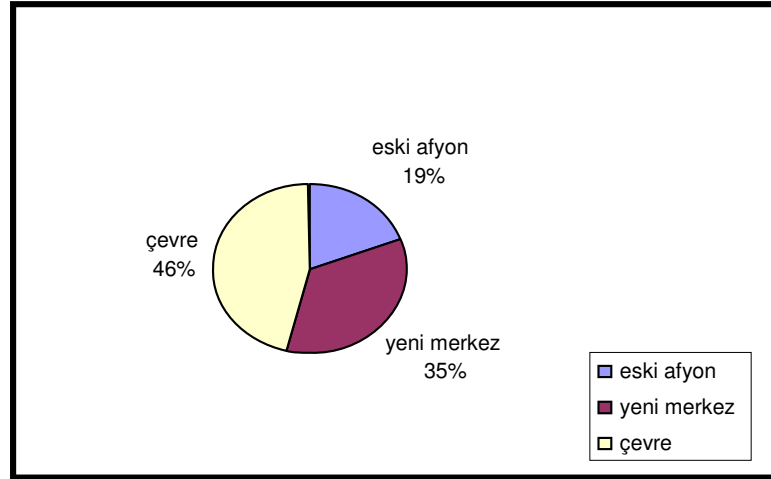
Toplumsal köken üzerinde yapılan araştırmalar, kişinin yakın çevresindekilerin (anne, baba, kardeş gibi) meslekleri, öğrenim düzeyleri ve gelir durumları toplumsal kökeni belirleyen unsurlar olduğunu göstermiştir. “Oturulan muhit ve konut tipi toplumsal kökeni incelerken dikkat edilmesi gereken unsurlardandır. İçinde doğulan veya belirli bir süre içinde yaşanan söz konusu çevre, kişinin yaşamını yönlendirerek, onun geleceğe ilişkin alacağı kararları, takınacağı tavırları etkiler. Birey içinde bulunduğu referans çevresinde toplumsallaşır. Toplumsal kökenin önemli boyutlarından biri olan oturuş bölgesi ve toplumsallaşma sürecinin yaşandığı yerleşim birimleri kentleşmeyi algılamayı tespitinde önemlidir” (Karakaş, 2003b: 38)

Şekil 1. Doğum Yeri

Araştırma kapsamında görüşülen ailelerin %60'ı kent, %19'u kasaba, %18'i köyde ve %3'ü yurtdışında doğmuştur. Yukarıdaki tablo'da da gördüğümüz gibi örnek kitleyi oluşturan ailelerin yarısından fazlası kentte doğmuştur.

Şekil 2. Mahalle

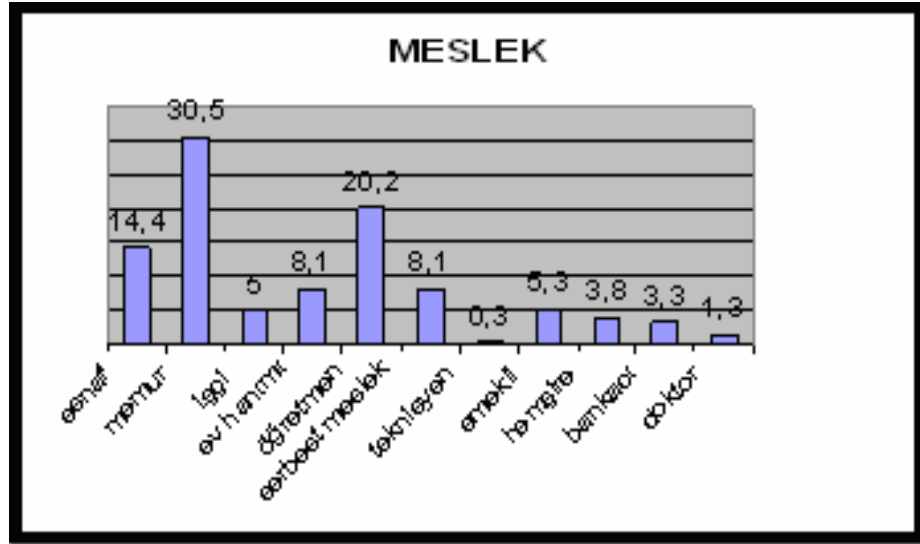
Şekil 2 incelendiğinde, araştırmaya katılan ailelerin yaşadıkları mahallelere göre oranlarına bakıldığında, %46'sı çevrede, %35'i yeni merkezde ve %19'u eski Afyonkarahisarlı olduğu tespit edilmiştir. Bu oranlar burada bulunan mahallelerde yaşayan hane halkının sayısı ile doğru orantılıdır.

2. Meslek

Yapılan işe atfedilen farklı toplumsal değerlendirmelerden dolayı meslek kategorisi, önemli bir verili durum olarak kabul edilir. Bu anlamda meslek, çoğu zaman yapılan işin kendisiyle eşanlamlı olarak kullanılır, fakat meslek insanın yaşam biçiminden yaşadığı çevreden ayrı olarak düşünmemelidir. İnsanlar oturacakları yerleri seçerken aynı meslekten olan kişilerin oturduğu yerlere öncelik vermektedirler.

“Mesleğe ilişkin veriler sosyolojide daha ziyade statü kazanma ve mesleki hareketlilik analizlerinde kullanılmaktadır. Çünkü meslek, kişilerin statülerinin temel kaynaklarından biridir. Bu anlamda modern toplumda sınıfsal derecelendirmeyi belirleyen en önemli göstergelerden biri meslektir. Günümüzde insanların farklı kişisel ve toplumsal özelliklerini ve sahiplik durumlarını belirleyen önemli bir belirleyici olduğundan kişinin yaptığı ya da sahip olduğu meslek, onun toplum içindeki konumunu, itibar ve önemlilik derecelerini yakından etkilemektedir” (Karakaş, 2003b: 40). Ayrıca sahip olunan meslekler, belirli bir düzeyde de olsa bireylerin gelir, yetenek, eğitim düzeyi toplumsal mevkileri ve prestij durumlarını da yansıtan önemli bir ölçüdür.

Şekil 3. Meslek

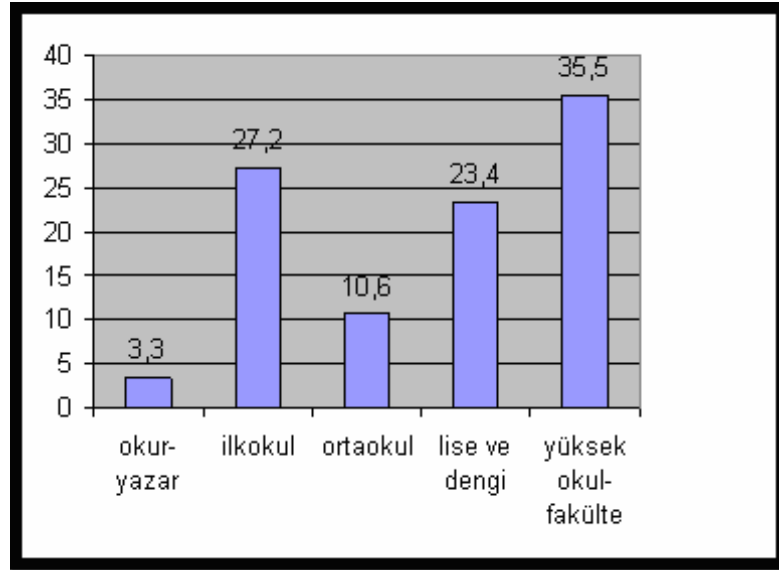
Meslekler, sosyolojik anlamı açısından önemli değişkenlerdir, ancak sosyal bilim literatüründe bir standart belirlenemediği için açık uçlu bir soru olarak yöneltilmiş daha sonra sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Araştırmaya katılan ailelerin büyük çoğunluğunu (%30,5) memurlar oluşturmaktadır. Geri kalanın %70'lik dilimini ise sırasıyla öğretmen %20,2, esnaf %14,4, ev hanımı %8,1, serbest meslek %8,1, emekli %5,3, işçi %5, hemşire %3,8, bankacı

%3,3, doktor %1,3, teknisyen %0,3 oluşturmaktadır. Araştırmamıza katılan ailelerin farklı mesleklerden olması araştırma konumuz hakkında daha farklı sonuçların ortaya çıkmasında bize yol gösterici olmuştur.

3) Eğitim Durumu

Eğitimin günümüz toplumsal yaşamında bireyin rol ve statüsünü belirleyen bir olgu olduğu bilinmektedir. “Sosyolojik olduğu kadar pedagojik ve felsefi bir kavram olan öğrenim, kişiliklerin ve kültürlerin üretilmesinde önemli bir faktördür. Ayrıca bireylerin olaylar ve durumlar karşısında algı, tutum ve davranışlarının oluşmasında da belirleyici bir role sahiptir” (Karakaş, 2003: 38). Bireyin rol ve statüsünü belirleyen bir olgu olan öğrenim düzeyi ile bireylerin kente ve kentleşmeye bakış açısı arasında ilişki olduğu varsayılan öğrenim düzeyleri tespit edilmiştir.

Şekil 4. Eğitim Durumu

Genel sonuçlara bakıldığında katılımcıların büyük çoğunluğunun öğrenim düzeyinin yüksek olduğunu görmektedir. Bu veriler araştırmanın sonuçlarının geçerliliği açısından önemli bilgiler vermektedir. Araştırmaya katılan ailelerin %35,5'inin fakülte veya yüksek okul mezunu olması, araştırmaya katılan ailelerin eğitim seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Kalan dilimleri ise sırasıyla, %27,2'si ilkökul, %23,4'ü lise ve dengi okul, %10,6'sı ortaokul ve 3,3'ü de okur-yazar olanlar oluşturmaktadır.

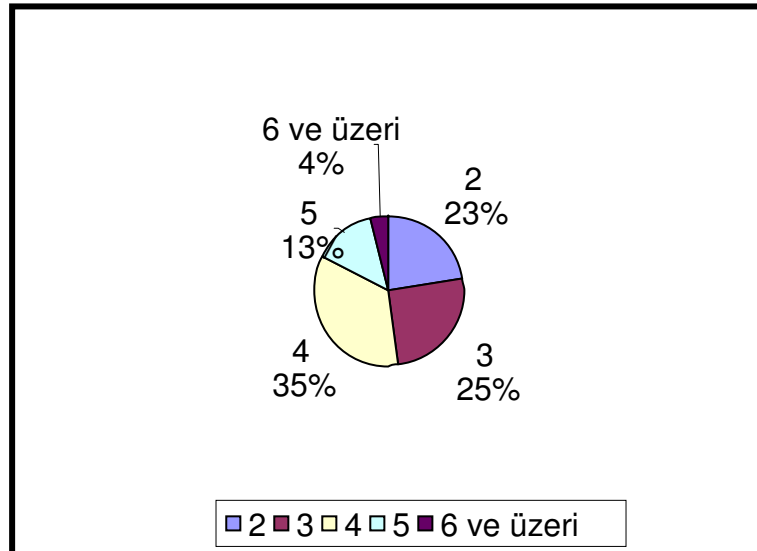
4) Evde Yaşayan Kişi Sayısı

İnsan için ev sadece barınacak bir yer değil, hayatı boyunca dünyaya baktığı bir pencere; evrenleri izlediği bir köşe, sahiplendiği, kendini yansıttığı bir yuvadır. Yaşamın sosyal, psikolojik ve kültürel boyutlarının temelleri çoğunlukla evlerde atılır, yapıları evlerde kurulur. Güven ve korkunun, sevgi ve sevgisizliğin, samimiyet ve dayanışmanın dereceleri evlerde belirlenir, toplumlara ve dünyaya evlerden yayılır.

“Ev, öznel ve kişisel bir yerdir ve toplumdaki farklı insanların farklı ev anlayışları ve imgeleri vardır. Evler, geçmiş ve gelecekle ilgili olan bağlardır; geçmişe ait anılar, kazanılan alışkanlıklar ve bu alışkanlıkların devamlılığı ile geleceğe yönelik umut ve düşler çoğunlukla evlerden kaynaklanır. Aynı şekilde, belli bir yere yerleşip kök salabilmemiz, gittiğimiz yerlerde kimliğimizi ve kişiliğimizi koruyabilmemiz ve fiziki çevrede yol – yordam öğrenmemiz, yine evlerimizdeki ortam ve birikimle bağlantılıdır.” (İmamoğlu, 1996: 69)

Evin bu özellikleri evde yaşayan kişiler açısından belirleyici etkiye sahiptir. Ayrıca evde yaşayan kişi sayısı da ailenin demografik ve sosyolojik özelliklerini göstermesi açısından önemlidir. Aile nüfusunun kentsel yaşam açısından önemli olmasından dolayı bu kısımda Afyonkarahisar’lı ailelerin büyüklük yapısı tespit edilmiştir.

Şekil 5. Evde Yaşayan Kişi Sayısı

Araştırmaya katılan ailelerden bu soruya cevap verenlerin en büyük dilimini (%35) 4 kişilik aileye sahip olduğunu belirtenler oluşturmaktadır. İkinci büyük dilimi (%25) ise

ailelerinin 3 kişiden ibaret olduğunu ifade edenler takip etmektedir. Bu sonuçları sırasıyla %23'lük bir oranla ailelerinin 2 kişi olduğunu, %13'le 5 kişilik aileye sahip olduğunu, %4'le 6 ve bunun üzeri sayıda aile üyesine sahip olduğunu ifade edenler izlemektedir. Bu sonuçlar gösteriyor ki, araştırmaya katılan ailelerin büyük çoğunluğu çekirdek aile olarak yaşamaktadır.

Afyon'un toplumsal ve kültürel değişim sürecinde aile yapısı da önemli ölçüde değişim geçirmiştir. İlde geleneksel kapalı ekonomilere özgü geniş aile yapısından, modern çekirdek aileye doğru hızlı bir dönüşüm yaşanmaktadır. 1990 Genel Nüfus Sayımına göre ilde ortalama hanehalkı büyüklüğü 5,59'dur. Bu oranla Afyon Türkiye genelinde 43'üncü sırada yer almaktadır. Benzer şekilde Afyon'da nüfus bağımlılık oranı da düşüş eğilimindedir. Nüfus bağımlılık oranı 68,01 olan Afyon, Türkiye genelinde 37'nci sıradadır ("ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96/ 31.03.2006).

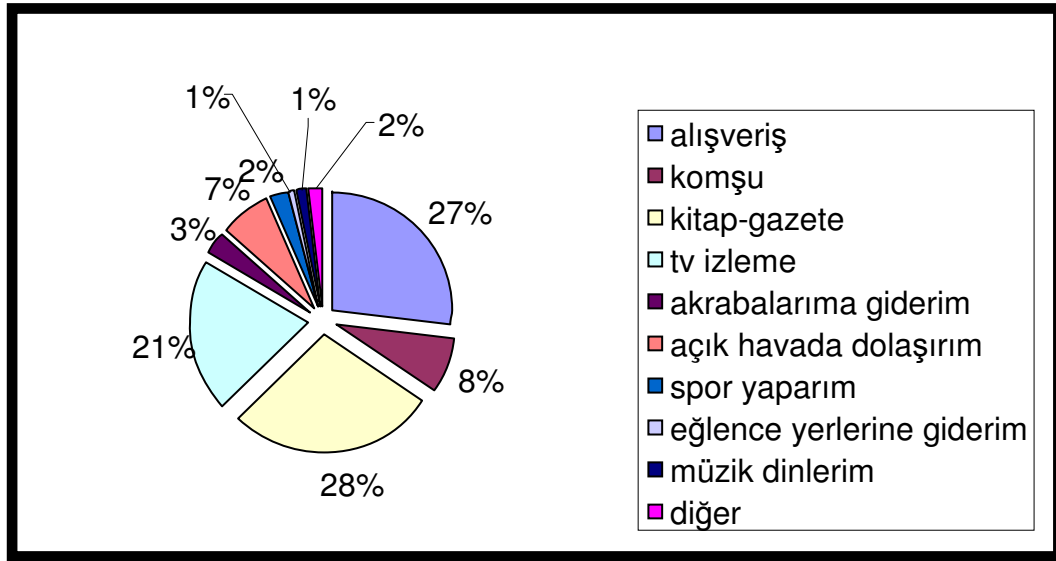
Ancak, Afyon'da doğurganlık oranı halen çok yüksektir. 1990 verilerine göre, 3,51'lik doğurganlık oranı ile Afyon Türkiye genelinde 58'nci sıradadır ve doğurganlık oranı en yüksek 18'nci ildir. Doğurganlık oranına paralel olarak, bebek ölüm oranı da oldukça yüksek bir düzeydedir. Binde 76 düzeyindeki yüksek bebek ölüm oranı ile Afyon, Türkiye sıralamasında en yüksek bebek ölüm oranına sahip iller arasında 19'uncu il durumundadır ("ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96/ 31.03.2006).

5) Boş Zamanları Değerlendirme

Tüm ülkelerde boş zamanları etkileyen bir takım toplumsal etmenler vardır. Kent bölgelerinde geniş alanlardan, daha çok konut gereksinimini karşılamak için yararlanılmaktadır. Kent bölgelerinde geleneksel boş zaman değerlendirme alanları artık binalarla dolmaya başlayınca kent halkı da boş zaman değerlendirme hizmetleri sağlayan kamu ya da gönüllü kuruluşlara katılım gereksinimi doğurmuştur (Tezcan, 1994: 51).

Sayısız ailelerden oluşan konutlar ve apartmanların hızla artışı, sadece boş alanları ortadan kaldırmakta kalmayıp, ev içi boş zaman etkinlikleri için olanakları da azaltmaktadır. Örneğin; Bahçenin garaj olarak kullanılması gibi.

Şekil 6. Boş Zamanları Değerlendirme

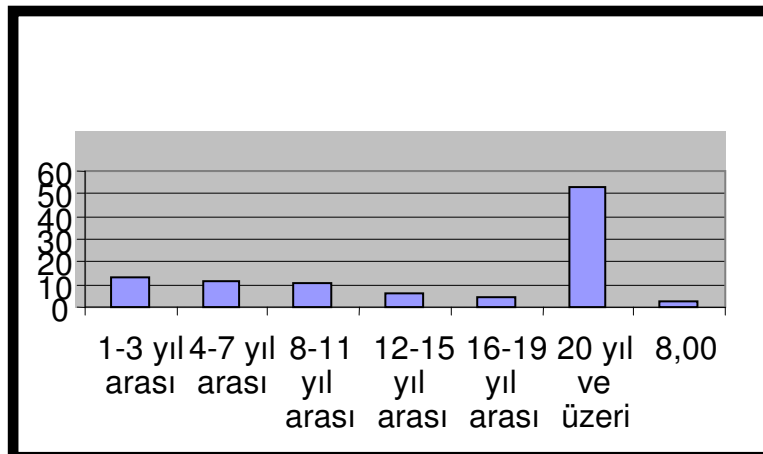

Araştırmaya katılan ailelerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ortaya şu sonuçlar çıkmıştır. Araştırmaya katılanların %28'i boş zamanlarını kitap-gazete okuyarak değerlendirmektedir. Geriye kalanların %27'si alış-veriş, %21'i televizyon izleyerek, %8'i akrabalarını ziyaret ederek, %7'si açık havada dolaşarak, %3'ü komşuları ziyaret ederek, %2'si spor yaparak, %2'si bilgisayar kullanarak, %1'i müzik dinleyerek, %1'i ise eğlence yerlerine giderek boş zamanlarını değerlendirmektedir.

6) Afyonkarahisar'da Yaşam Süresi

Bir yerde ikamet edilen süre ile, kent hakkındaki bilgi ve o bölgeye göre değişen özellikler arasında ilişki olabileceği düşünülerek, görüşülen kişilere Afyonkarahisar'da oturma süreleri sorulmuştur.

Şekil 7. Yaşam Süresi

Şekil 7 de görüldüğü gibi görüşülen ailelerin %53'ünü, 20 yıl ve daha fazla Afyonkarahisar'da yaşayan aileler oluşturmaktadır. Bu sonucu %13'le 1-3 yıl arası yaşayan aileler, %12'yle 4-7 yıl arası yaşayan aileler, %10'la 8-11 yıl arası, %5'le 12-15 yıl arası, %4'le 16-19 yıl arası, %3'le 8 yıl ve üzerinde Afyonkarahisar'da yaşayan aileler takip etmektedir. Sonuç olarak araştırmaya katılanların Afyonkarahisar'da yaşama süreleri incelendiğinde, ailelerin Afyonkarahisar'da yaşama sürelerinin uzun olması kentteki akrabalık ve komşuluk ilişkilerine ve bunların yaşadığı değişim hakkındaki sorulara cevap verebilmeleri hususunda karşılaştırma yapılması için gerekli yeterliliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

II. KENTLEŞME SÜRECİN DE TOPLUMSAL DEĞİŞME

Bilim ve teknolojiye ki hızlı değişim, toplumsal yapıyı da etkilemekte ve toplumsal yapıdaki değişim hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Geleneksel toplumlarda toplumsal değişim yavaşken modern toplumlarda toplumsal değişimin çok hızlı seyretmektedir. Toplumsal değişim, toplumu çevreleyen farklı kültürler arasındaki ilişki ve etkileşimden de kaynaklanmaktadır. Kırdan kente göç başlı başına bir toplumsal hareketliliklerdir. Kırdan göç ederek kente yerleşen bu insanlar geldikleri yerden farklı olarak birçok farklı alanla karşılaşmaktadırlar. Bu farklılıklara ayak uydurmada zaman zaman zorlanmaktadırlar.

Araştırmamızın bu bölümünde ise, kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişimin tespit edilmesine ilişkin sorular yer almaktadır.

Nüfusun kaynağından hareket ederek büyük bir kent merkezine yerleşmesi şeklinde gerçekleşen kentleşme, her şeyden önce bir yer değişikliği anlamı taşımaktadır. Ancak nüfusun kaynaklandığı yerleşim yerlerinin, göç edilen merkezden çok farklı özelliklere sahip olmasından dolayı, kentleşme aynı zamanda bir çevre değişikliği niteliği de taşır. Bunun temel nedeni göç eden nüfusun kökenini oluşturan, başta kırsal çevre olmak üzere geleneksel çevre ile kent arasındaki köklü yapı farklılığıdır.

Nüfus artışı ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan kentleşme olgusu, çok sayıda sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentleşmenin stres, gürültü, kira fiyatlarının artması gibi sosyo-ekonomik etkileri yanında; hava kirliliği, su kirliliği gibi çevre üzerinde de olumsuz etkileri vardır. Sosyo-kültürel anlamda kentleşme ise, demografik ve ekonomik olarak kentleşen nüfusun kentin normlarını ve yaşayış biçimini bir tarz olarak benimsemesi, yaşaması, yani 'kentlileşmesi' demektir. Kentlileşme temelde bir kültür değişmesidir. Bireyde, kurumlarda ya da genel olarak toplum boyutunda olsun, kültür insanın doğal

varlığıdır. “ İnsanın yaşadığı yer ve zamanda kültür, toplumsal konumu ne olursa olsun, kişilik düzenekleri aracılığı ile çevreye yansır. Bir başka deyişle kişiliğin iletişim gücüyle kültür bireyden bireye, kurumlara, topluma, onların kişilik ve iletişim bağlamında da kurumlardan kurumlara, toplumdaki topluma aktarılır (Aşkun, 1990: 2).

“Kent, insanı zorlu bir hayatı yaşamaya davet ediyor. Gerçekten de köyden kente gelen insanın davranışlarında, eğilimlerinde ve tutumunda nasıl köklü değişmelerin meydana geldiğini günlük gözlemlerimizle tespit etmek mümkündür” (Özdenören, 1988: 81).

Araştırmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. İncelenilen konular ise kentleşme sürecinde Afyonkarahisar’da toplumsal değişme, akrabalık kültürünün değişimi ve komşuluk kültürünün değişimini içermektedir.

A) KENTLEŞME SÜRECİNDE AFYONKARAHİSAR’DA TOPLUMSAL DEĞİŞME

Kent bir gözün görebileceğinden, bir kulağın işitebileceğinden çok daha büyüktür ve karmaşıktır. Zaman içinde farklı yaşam deneyleri içinde sürekli olarak keşfedilmeyi bekler. Geçmişte büyük göçlere istilalara, savaşlara, diğer ülkelerin alınmasında geçit olarak kullanılmaya sahne olan Anadolu, çeşitli kültür ve medeniyetlerin beşiği olmuştur. Afyonkarahisar, Anadolu’da oluşan ve gelişen kültür ve medeniyetlerin birer örneğini ve özetini verebilen sayılı kentlerden biridir. Hangi alanda inceleme ve araştırma yapılırsa, mutlaka değişik dönemlere ait kültür ve medeniyetin ürünleriyle karşılaşılır.

Afyonkarahisar’da kültürün tarihine bakıldığında ise karşımıza şu tablo çıkmaktadır. Kültür en geniş anlamıyla “Bir milletin yaşam tarzıdır.” Bu anlamda, “Afyonkarahisar’ın yaşam tarzını en çok etkileyen Mevlevilik kültürü olmuştur” (I. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 1990: 12). Afyonkarahisar’da Mevlevilik düşünce unsuru ve kültür birikiminin her yönü mevcuttur. Çünkü Mevlevilik burada kurulmuş ve buradan diğer illere yayılmıştır. Mevlevilik kültürü, Türk-İslam anlayışına göre yaşam biçimidir. Eskiden Afyonkarahisar’ın yaşam tarzı olan bu kültürün şimdilerde, etkisinin eskiye göre azaldığı görülmektedir.

1) Kentleşme ve Değişim

Kentleşmeyle birlikte birçok alanda değişiklikler olmuştur. “Kentleşme, sanayi devrimi ile başlayan, sanayileşmenin ve modernleşmenin yarattığı toplumsal bir olgudur. Sanayi devriminin birçok etkisinin yanı sıra üç önemli sonucu olmuştur. Bunlar üretimde

yenilik, sosyal yapıda farklılık ve nüfus hareketliliğinde hızlılık olarak tespit edilebilir” www.tüsiad.org (15.02.2006).

Kentleşmeyle birlikte homojen toplum yapısından heterojen toplum yapısına geçiş yaşanmış, geleneksel geniş aile, kentsel çekirdek aileye dönüşmüştür. Araştırmanın bu bölümünde kentleşmeyle birlikte göze çarpan değişimler, hızlı kentleşmenin etkileri ve mahalleye göre hızlı kentleşmenin etkileri, Afyonkarahisar’ın kavşak noktasında olmasının kentleşmeye etkisi, Afyonkarahisar’a dışardan gelenlerin yapıya etkileri ve bu etkilerin Afyonkarahisar’da yaşam süresi ile bağlantısı üzerindeki etkileri gibi konular analiz edilmektedir.

“Her şeyden önce kent yenileştirme operasyonlarının geniş çaplı yapı yıkma ve yeniden kurma projelerinden ibaret olmadığı genel olarak biliniyor. Günümüzde, kent yenileştirme operasyonları özellikle onarım ve yenileştirme işlerinde biçim kazanıyor ve belirli gereksinimleri karşılama olanağı veriyor. Yine genel olarak biliniyor ki, yenileştirme girişimi kentsel çevrenin ve topluluğun tüm görüntülerini kapsayacak bir eşgüdümlü birliktelik stratejisine dayanmak zorundadır ve onarma işi yapıları bozmaktan sakınmayı hedefleyen kesintisiz bir süreç olmalıdır” www.bilkent.edu.tr. (15.11.2006)

Tablo 1. Kentleşme İle Göze Çarpan İlk Değişme Nedir?		
	Sayı	%
yolların yapımı	31	8,1
hava kirliliği	37	9,6
nüfus artışı	6	1,6
trafik	11	2,9
komşuluk ilişkilerinin zayıflığı	29	7,6
yüksek bina	61	15,9
sosyal faaliyet	26	6,8
yeşil alan azlığı	26	6,8
akraba ilişkilerinin zayıflığı	9	2,3
değişim yok	54	14,1
gürültü kirliliği	6	1,6
kültür değişimi	52	13,5
teknoloji	3	0,8
işsizlik	4	1,0
medeniyet	17	4,4
yoğun iş temposu	5	1,3
yalnızlık	7	1,8
Toplam	384	100,0
Kayıp	13	
Toplam	397	100

“Çevre; insan faaliyetleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da süre içerisinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamıdır. İnsanlığın yerleşik tarım toplumuna geçişi, özellikle neolitik çağın sonunda kentlerin ortaya çıkışı, insanın çevresini denetlemesini ve ona biçim vermesini de önemli ölçüde belirginleştirmiştir. Bu dönemden başlayarak insanın bilgi

ve teknik birikimi hızla artmış, bu gelişmeye koşut olarak insan, doğayı her geçen gün daha fazla işleme ve çevreyi daha fazla etkileme yolunu açmıştır” (Keleş, 1993: 21).

“Çevre ve Kentleşme kavramları, 20.yüzyılın son çeyreğinde, gelişmiş ve zengin ülkeler kadar az gelişmiş ve yoksul ülkelerde de, en çok kullanılan ve tartışılan kavramlar olmuştur. Her iki kavram 21. yüzyıla girmekte olduğumuz bu yıllarda da, ekonomik, toplumsal ve siyasal tartışma gündemindeki önemli yerlerini sürekli olarak koruyorlar” (Eryıldız, 1995: 7). “Bir çevrenin algılanması üç farklı düzeyde ele alınabilir. Birincisi bilişsel algılamadır. Çevredeki nesnelere üzerinde genel oйдаşma işlev ve stil gibi özellikleriyle bilinmesidir. İkincisi sembolik düzeydeki algılamadır. Bu halde çevredeki nesneye bilişsel anlamıyla ilgili olmayan çağrışımlar ve anlamlar yüklenmektedir. Semboller ona yüklenen anlamları taşıyan aracı nesnelere. Sembolizm mitosların güçlendirilmesinde önemli işlevler yüklenmektedir. Kente yüklenen imajlar ve kimlikler bu türdeki algılama ile yakından ilişkilidir. Üçüncü düzey ise ilişkisel algılamadır. Görsel olarak ifade edilen değerlere yani estetik boyuta ilişkindir. Nesnelere sadece yan yana gelmesi bir estetik sonuç doğurmaz. Estetik etki ancak seçmeli olarak zihne taşınan algı parçalarının bütünlüğü ve incelmışliği olan bir kalıp oluşturması halinde ortaya çıkar” (Eryıldız, 1995: 9).

Bu bağlamda kentleşme ile ilk göze çarpan değişimler nedir? Sorusuna çeşitli cevaplar verilmektedir. Araştırmaya katılan ailelerin, %15,9’u yüksek bina, %14,1’i Afyonkarahisar’da kentleşme ile bir değişim olmadığını, %13,5’i kültürün değiştiğini belirtirken, %9,6’sı hava kirliliği, %8,1’i yolların yapımı, %7,6’sı komşuluk ilişkilerinin zayıflığı, %6,8’i sosyal faaliyet, %6,8’i yeşil alan azlığı, %4,4’ü kentleşme ile medeniyetin geldiği görüşünü ifade etmektedir. Geriye kalan ailelerin %2,9’u trafik sorunlarının, %2,3’ü akraba ilişkilerinin zayıflığını, %1,8’i yalnız olmayı kentleşmenin bir sonucu olarak görmektedir. %1,6’sı nüfus artışı, %1,6’sı gürültü kirliliğini, %1,3’ü yoğun iş temposunu, %1’i işsizliği, %0,8’i teknolojinin nimetlerinden daha çok yararlanmayı kentleşmenin sorunları olarak değerlendirmektedir.

“İnsan davranışlarının, içinde yaşanan toplumsal ortamdan bağımsız olmadığı, mevcut şartların büyük bir etkisinin bulunduğu, toplumsal ortamın değişmesiyle birlikte davranış şekillerinde de önemli değişimlerin ortaya çıktığı açık bir husustur” (Dursun, 1998: 2).

Yukarıdaki sonuçlara bakıldığında araştırmaya katılan ailelerin büyük çoğunluğunun kentleşme ile ilk fark ettikleri değişimin yüksek binaların olmasıdır. Bu bağlamda insanlara çevrelerindeki değişim sorulduğunda görsel farklılıkları daha önce algıladıkları söylenebilir. Araştırma sonuçlarına göre ailelerin %14’ü kentleşme adına Afyonkarahisar’da bir değişiklik

olmadığı görüşündedir. Yani kentleşme adına herhangi bir ilerleme olmadığı görüşündedir. Bulgulara göre denilebilir ki Afyonkarahisar henüz kentleşmekte olan bir yerleşim yeridir.

Şekil 8: Afyonkarahisar'ın Hızlı Kentleşmesindeki Etkenler Nelerdir?

“İnsanlarının yaşamını kent içinde idame ettirmesi, o kentin ve kendisinin olanakları ile eş orantılıdır. Kentin imkanları sınırsız değildir. Coğrafi sınırlar ve doğal kaynaklar itibari ile kentlerin de bir sınırı bulunmaktadır. Bu sınır aşıldığında kentin olumsuzlukları ortaya çıkmaktadır. Yeterince hizmet verilememekte ve megapollerde birden fazla yaşam türü ortaya çıkmaktadır” (Özfatura, 1996: 21).

Toplumsal olaylar ile coğrafi faktörler karşılıklı bağlantı içindedir. Bu konuyu esasında Le Play okulunu inceleme planı dizisinin aynı olan J.Bruhes'in varsayımına göre açıklanacak olursa; “İnsan eyleminin biçimleri ve onlarla bağlantılı olan beslenme, giyim vb gibi insanın ilk ihtiyaçlarının giderilmesi ile ilgili olan toplumsal olayların başka insan eylemlerinin ve ayrıcalıklı toplumsal olaylardan çok coğrafya koşullarıyla daha doğrudan doğruya bir ilişkisi vardır. Bu durum gösteriyor ki, toplumsal gerçeklerin başka alanlarda coğrafya faktörleri olan altı dizi toplumsal olaylar vardır” (Kongar, 1993: 301)

- 1- İnsan konutu, evlerin ve yapı yapmanın karakteri
- 2- Yolların doğrultusu ve karakteri
- 3- Bitkilerin kültürü
- 4- Hayvan yetiştirilmesi
- 5- Madenlerin işletilmesi
- 6- Bitki ve hayvanların yok edilmesi

Bunlar coğrafi faktörlerle olan ilişkilerdir. Araştırmanın bulgularına göre Afyonkarahisar'ın kavşak noktasında olması toplumsal olayları etkileyen coğrafi koşullardandır. Araştırmanın sonuçları da bu ilişkiyi doğrular niteliktedir. Araştırmaya katılan ailelere Afyonkarahisar'ın hızlı kentleşmesindeki etkenlerin neler olduğu sorulduğunda; katılımcıların %55'i kavşak noktasında olması, %38'i üniversite ile birlikte gelen değişim, %4'ü planlı yapılaşma ve açılan iş sahaları, %2'si konaklama tesisleri, %1'i hemşericilik bilinci içerisinde ihtiyacı olanlara sahip çıkılması Afyonkarahisar'ın hızlı kentleşmesine neden olan etkenler olarak sıralamışlardır.

Tablo 2. Afyonkarahisar'ın Kavşak Noktasında Olması Kentleşmeyi Hızlandırmıştır.		
	Sayı	%
Katılıyorum	268	67,5
Kararsızım	46	11,6
Katılmıyorum	83	20,9
Toplam	397	100,0

Bir kentin bulunduğu yerin jeopolitik konumu o kentin gelişmesine çeşitli katkılarda bulunmaktadır. Jeopolitik konum olarak kesişme noktasında bulunan Afyonkarahisar'da bu durumdan etkilenmiştir. Araştırmaya katılan ailelerin %67,5'i Afyonkarahisarın kavşak noktasında olması kentleşmeyi hızlandırmıştır yargısına katılırken, %20,9'u bu görüşe katılmamakta ve %11,6'sı da bu konu da kararsız olduğunu belirtmektedir. Bu yargı sonucuna göre denilebilir ki, kentleşme ile jeopolitik konum arasında bir ilişki vardır ve bu ilişki sonucunda kentleşme hızlanmıştır.

Tablo 3. Oturulan Mahalleye Göre, Afyonkarahisar'da Yaşama Süresi							
Mahalle	Kaç yıldır Afyon'da yaşıyorsunuz?						Toplam
	1-3 yıl arası	4-7 yıl arası	8-11 yıl arası	12-15 yıl arası	16-19 yıl arası	20 yıl ve üzeri	
eski afyon	8	5	8	4	4	48	77
	10,4%	6,5%	10,4%	5,2%	5,2%	62,3%	100,0%
yeni merkez	18	17	15	9	2	75	137
	13,1%	12,4%	10,9%	6,6%	1,5%	54,7%	100,0%
çevre	28	25	20	12	10	88	183
	15,3%	13,7%	10,9%	6,6%	5,5%	48,1%	100,0%
Toplam	54	47	43	25	16	211	397
	13,6%	11,8%	10,8%	6,3%	4,0%	53,1%	100,0%

χ^2 : 11,113 sd:12 p:0,519 c:167

Afyonkarahisar'da yaşama süresi ile, istatistiksel açıdan olumsuz fakat orta düzeyde bir ilişki vardır. Eski Afyon dediğimiz kale ve çevresinde oturanlar yirmi yıl ve daha üzeri Afyonkarahisar'da yaşayan ailelerden oluşmaktadır. Yeni merkez ve çevrede oturan aileler ise daha çok sonradan Afyonkarahisar'a gelip yerleşen ailelerden oluşmaktadır. Bu sonuç bize gösteriyor ki Afyonkarahisar'a yeni gelen aileler daha çok yerleşim yeri olarak çevreyi ve yeni merkezi tercih etmektedirler.

Tablo 4. Oturulan Mahalleye Göre, Afyonkarahisar'ın Hızlı Kentleşmesindeki Etkenler							
Afyonkarahisar'ın hızlı kentleşmesindeki etken önem derecesi?							Toplam
Mahalle		kavşak noktasında olması	üniversite ile birlikte gelen değişim	planlı yapılaşma ve açılan iş sahaları	konaklama tesisleri	hemşericilik bilinci içerisinde ihtiyacı olanlara sahip çıkı	
	eski afyon	10 27,8%	1 2,8%	11 30,6%	11 30,6%	3 8,3%	36 100,0%
	yeni merkez	6 8,8%	2 2,9%	23 33,8%	32 47,1%	5 7,4%	68 100,0%
	çevre	4 5,3%	6 8,0%	22 29,3%	35 46,7%	8 10,7%	75 100,0%
	Toplam	20 11,2%	9 5,0%	56 31,3%	78 43,6%	16 8,9%	179 100,0%

χ^2 : 16,266 sd:8 p:0,039 c:301

Oturulan mahalle ile, Afyonkarahisar'ın hızlı kentleşmesinde etkili olan nedenler arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Karşılaştırma sonucu ortaya çıkan verilere bakıldığında, yerleşim yeri olarak eski Afyon'da yaşayan ailelerin %27,8'i hızlı kentleşmedeki etkenin kavşak noktasında olmasından kaynaklandığı görüşüne katılırken, yeni merkez ve çevreye doğru inildikçe bu görüşe katılanların oranı azalmaktadır. Bu oran yeni merkezde %8,8'e, çevre de ise %5,3'e düşmüştür. Hızlı kentleşmede etkili olan sebeplerden konaklama tesislerinin etkisine bakıldığında ise, şu sonuçla karşılaşmaktayız; eski Afyon'da oturanların %30,6'sı konaklama tesislerinin bulunmasının etkili olduğu görüşünde, yeni merkezdekilerin %47,1'i ve çevre de oturanların % 46,7'si bu görüşe katılmaktadır. Karşılaştırma sonucunda her iki ilişki de gösteriyor ki, jeopolitik konumu bakımından kavşak noktasında bulunan Afyonkarahisar'da hızlı kentleşmede etkili olan nedenler arasında, kentte kavşak noktalarında bulunan konaklama tesislerinin önemi büyüktür.

Tablo 5. Afyonkarahisar'a Dışardan Gelenler Afyonkarahisar'ın Yapısını Bozmuştur		
	Sayı	%
Katılıyorum	104	26,3
Kararsızım	54	13,6
Katılmıyorum	238	60,1
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam		397

“Kentler, nüfus ve ekonomik büyüklüğü sebebiyle doğal olarak “etkileyen” konumundadır. İçine aldığı kişileri az veya çok, ama mutlaka bir surette etkiler. Dolayısıyla kent, yalnızca günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir yer değildir. Aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzene göre biçimlendiren, ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir” (Wirth, 2002: 78) “Kent, insani özellikleri ve özgürlük kavramını genişletmekle kalmayıp, kan bağı, cinsiyet ayrımcılığı, yaşa dayalı statü, etnik ayrımcılıklar gibi dar görüşlü bağları ortadan kaldırmakta yeni sosyal yapıyı ortaya çıkarmaktadır” (Bookchin,1999: 18).

Sosyal yapının şekillenmesinde Afyon’da oturanlar kadar Afyon’a dışardan gelenlerin yaptıkları etki de önemlidir. Araştırmaya katılanların %60,1’i Afyonkarahisar’a dışardan gelenler Afyonkarahisar’ın yapısını bozmuştur görüşüne katılmazken, %26,3’ü bu görüşe katılmaktadır. %13,6’sı ise bu konuda kararsızdır.

Tablo 6. Afyonkarahisar’da Yaşam Süresine Göre, Dışardan Gelenlerin Afyonkarahisardaki Yapıyı Bozup, Bozmamaları					
Afyonkarahisar'a dışardan gelenler Afyonkarahisar'ın yapısını bozmuştur.					Toplam
Kaç yıldır afyon da yaşıyorsunuz?		katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	
	1-3 yıl arası	9	4	41	54
		16,7%	7,4%	75,9%	100,0 %
	4-7 yıl arası	6	6	35	47
		12,8%	12,8%	74,5%	100,0 %
	8-11 yıl arası	14	6	23	43
		32,6%	14,0%	53,5%	100,0 %
	12-15 yıl arası	7	1	17	25
		28,0%	4,0%	68,0%	100,0 %
	16-19 yıl arası	3	2	11	16
18,8%		12,5%	68,8%	100,0 %	
20 yıl ve üzeri	66	36	110	212	
	31,1%	17,0%	51,9%	100,0 %	
Toplam	105	55	237	397	
	26,4%	13,9%	59,7%	100,0 %	

χ^2 : 20,010 sd:10 p:0,29 c: 225

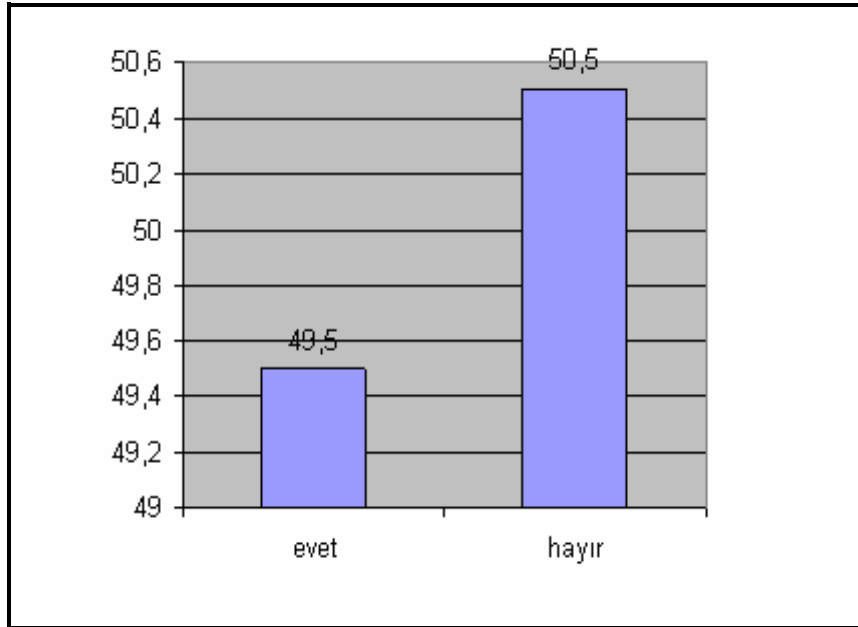
Afyonkarahisar’da yaşama süresi ile, “Afyonkarahisar’a dışardan gelenler Afyonkarahisar’ın yapısını bozmuştur” yargısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Afyonkarahisar’da 1-3 yıl arası yaşayanların %16,7’si bu görüşe katılırken, %75,9’u katılmamakta ve %7,4’ü de bu konuda kararsız kalmaktadır. Afyonkarahisar’da 20 yıl ve üzeri yaşayanların %31,1’i bu görüşe katılırken, %51,9’u ise bu görüşe katılmamaktadır. Sonuçlar göstermektedir ki, Afyonkarahisar’da uzun süre yaşayanlar, dışardan gelenlere Afyonkarahisar’ın yapısını bozuyor düşüncesiyle bakmaktadır. Sonuç olarak Afyonkarahisar’da yaşam süresi arttıkça dışardan gelenleri kabul etme oranı azalmaktadır.

2) Kentleşme ve Yabancılaşma

Yabancılaşma kavramı aslında oldukça geniş ve bir o kadar da kapsamlıdır. Modern dünyada kişi, kendi emeği başta olmak üzere, içinde yaşadığı topluma, kültürel değerlere ve rol dağılımına karşı ilgisini kaybeder, toplumsal değer ve normları da anlamsız görmeye başlar. Kendini toplumdan soyutlar ve o kente ait olmadığı hissine kapılır. İşte bu noktada birey sadece kente yabancı değil, toptekun her şeye yabancı olmuş olur. Köyden kente göçle birlikte ortaya çıkan tabloya bakıldığında: bir uçta köy, topraksızlık, yetersiz kırsal üretim, kırsal yapı, göçe zorlanmak, öbür uçta kent, kentleşme ve gecekondulaşma, ziraat dışı mesleklere girme, toplumsal değişim, sınıfsal değişim görülmektedir (Pular vd, 2003: 143).

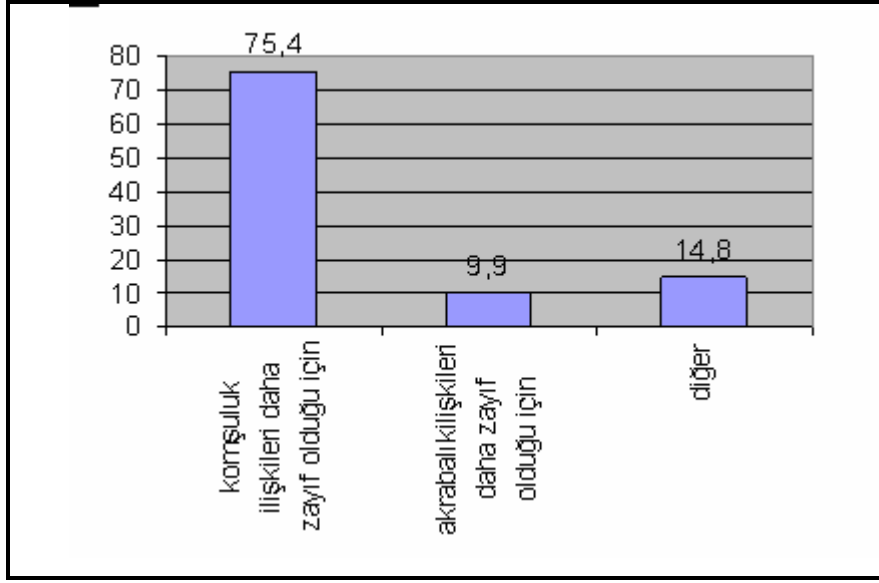
Göç yoluyla gelen bu gruplar kentin diğer grupları tarafından reddedilmekte ve kendi kaderleriyle baş başa bırakılmaktadırlar. Bunun sonucunda da kent yoksulları altyapı, sağlık, eğitim, kültür vb. olanaklardan yararlanamamaktadırlar. Böylece, yabancı kent ve yabancı insanlar topluluğu ortaya çıkmaktadır.

Şekil 9. Kentleşme Yabancılaşma mıdır?

Kentleşme süreci ile sapaanın artması ve yaygınlaşması durumu yabancılaşmaya yol açmaktadır. Kentleşmenin etkisi ile yabancılaşmanın kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkacağı çok yaygın bir görüş olarak taraf bulmaktadır. Ancak araştırmaya katılan aileler bu görüşe yarı yarıya katılmaktadır. Katılımcıların %49,5'i kentleşme sürecini sapaanın artmasıyla özdeşleştirirken, %50,5'i aksi yönde görüş belirtmektedir.

Şekil 10. Kentleşme Yabancılaşma mıdır? Cevabınız Evet İse, Neden?

Araştırmada “kentleşme yabancılaşmadır” yargısına katılanların %75,4’ü bunun nedeni olarak kentlerde komşuluk ilişkilerinin zayıf olmasını gösterirken, %14,8’i ise diğer faktörlere bağlamaktadır. Diğer görüşü içinde insanların yalnız kalması ve yoğun iş temposu nedeni olarak gösterilmektedir. Katılımcıların, %9,9’u ise, akrabalık ilişkilerinin zayıflığı faktörüyle açıklamaktadır.

Özetlenecek olursa, kent sosyolojisinin temel sonuçlarından birinin, kentleşme ve sanayi toplumu ile ailenin parçalandığı, kentlerde yalnızlaşma meydana geldiği veya cemaatlerin, komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin değiştiği görülmektedir.

“Türkiye’de son elli yılda hızlı bir yabancılaşma süreci yaşanmaktadır. Bunun sonucu olarak gerek resmi makamlarda gerekse kamuoyunda bu sürece endişe ile bakılmaktadır. 1982 Anayasası’nın devlete, aileyi destekleme görevi vermesi, 1986’da DPT’nin “Türk ailesi sektörü” oluşturması, 1989’da Aile Araştırma Kurumunun kurulması, hep bu endişenin parçasıdır. Özellikle büyük şehirlerde gecekondualarda bireylerin yalnızlığa mahkum olduğu, cemaat yaşamının kaybolduğu gözlenmektedir” (Şenyapılı, 1981: 20). Araştırmanın sonuçları, kentleşmenin beraberinde birçok alanda yabancılaşmanın yaşandığını göstermektedir.

Tablo 7. Ev Alırken Köyümle Aynı Güzergâhta Olmasına Dikkat Ederim		
	Sayı	%
Katılıyorum	103	25,9
Kararsızım	64	16,1
Katılmıyorum	230	57,9
Toplam	397	100,0

İnsanların konut tercih nedenleri farklıdır. Sosyal bağlar ve ekonomik zorunluluklar semtin nitelikleri, konut tercihinin bazı nedenlerindedir. Araştırmaya katılanların %57,9'u "ev alırken köyüm ile aynı güzergahta olmasına dikkat ederim" yargısına katılmadığını belirtmiştir. %25,9'u ise bu yargıya katılmaktadır. Ancak 16,1'i bu yargı karşısında kararsız kalmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin vermiş oldukları cevaplara bakılarak şunlar söylenebilir. Kentleşme ile birlikte, bireyler ev alırken, köyü ile aynı güzergahta olmasına çok fazla dikkat etmemektedirler. Artık bunun yerini daha önce de belirtildiği gibi sosyal çevrenin uygunluğu, ekonomi, konut yeri gibi nedenler almıştır.

Tablo 8: Eğitim Durumuna Göre, Oturulan Mahalle					
Mahalle					Toplam
Eğitim durumu		eski afyon	yeni merkez	çevre	
	okur-yazar	1	2	10	13
		7,7%	15,4%	76,9%	100,0%
	ilkokul	28	30	50	108
		25,9%	27,8%	46,3%	100,0%
	ortaokul	10	13	19	42
		23,8%	31,0%	45,2%	100,0%
	lise ve dengi	15	28	50	93
		16,1%	30,1%	53,8%	100,0%
	yüksekokul-fakülte	23	64	54	141
16,3%		45,4%	38,3%	100,0%	
Toplam	77	137	183	397	
	19,4%	34,5%	46,1%	100,0%	

χ^2 :18,961 sd: 8 p:0,015 c:219

Eğitim durumu ile oturulan mahalle arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki bulunmaktadır. Eski yerleşim yeri olan Eski Afyon'da oturanların %16,3'ü yüksekokul mezunu iken, bu oran yeni yerleşim yerlerinin kurulmuş olduğu çevreye doğru

gidildikçe yükselmektedir. Örneğin çevrede bu oran %38,3'e çıkmaktadır. Eğitim seviyesi en yüksek olanlar ise %45,4 ile yeni merkez de oturanlar oluşturmaktadır. Bu sonuç gösteriyor ki, yeni yerleşim yeri olan yeni merkez ve çevrede daha çok eğitim seviyesi yüksek aileler oturmaktadır. Göç nedeniyle dışardan gelen ailelerin yerleşim yeri olarak daha çok buraları seçmeleri bunun sebeplerinden birisidir. Eski Afyon ise, uzun süre Afyonkarahisar'da oturan geleneksel aile yapısına sahip ailelerden oluştuğu için eğitim seviyesi yeni merkez ve çevreye göre daha düşüktür.

3) Kentleşme ve Toplumsal İlişkilerin Değişimi

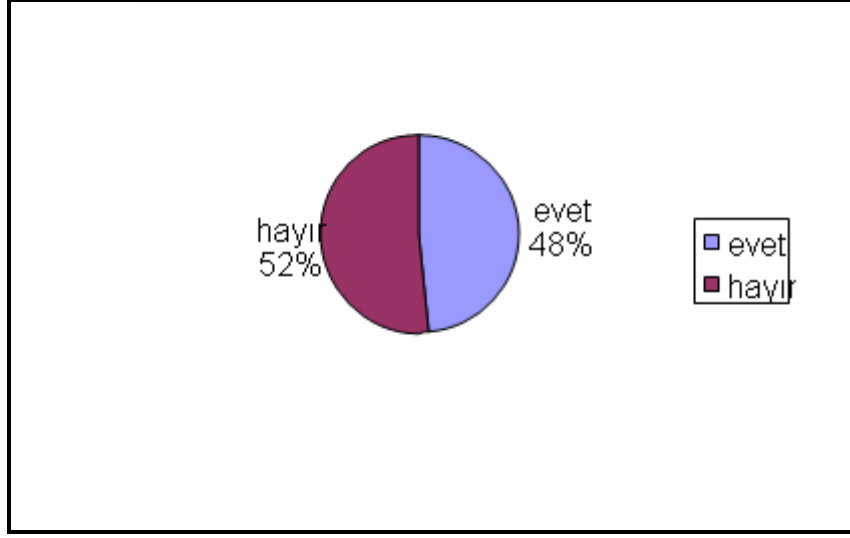
Kültür, insanoğlunun doğayı denetimine almak için yarattığı her şey ve bütün bu çaba sonunda beliren anlamlar, değerler ve kurallardır. Toplumsal değişme ise, temelinde teknolojik değişimin yattığı, insanlar arası ilişkilerin değişmesidir.

Kurumsal olarak kültür, maddi ve maddi olmayan biçiminde ikiye ayrılmaktadır. Maddi kültür, bütün araç ve gereçleri kapsar. Maddi olmayan kültür ise (yine yukardaki tanıma uygun olarak) gelenekler, inançlar ve manevi değerlerle belirlenir. Hiç kuşkusuz, maddi olmayan kültür üzerindeki belirleyici öge, maddi kültürdür. Maddi kültürün altında ise teknoloji yatar. Böylece teknoloji, insanlar arası ilişkileri düzenleyen anlamları, değerleri ve kuralları biçimlendiren etkin güçlerden biri olmaktadır.

İnsanlar arası ilişkilerin değişmesi demek olan toplumsal değişme, hem üretim ve mülkiyet ilişkisinin değişmesine, hem de anlamların, değerlerin ve kuralların değişmesine bağlıdır. Öte yandan, hem üretim ve mülkiyet ilişkilerinin değişmesi, hem de anlamların, değerlerin, kuralların değişmesi genel toplumsal değişmeye yol açabilir. Bir başka deyişle toplumsal değişimin temelinde belli bir anda, belli bir toplumda ya teknoloji, ya da ideoloji yatar. Değişme bir defa başladıktan sonra teknoloji ve ideoloji birbirlerini etkilemeye başlar. Toplumsal değişme hem bir toplumsal olay hem de bir toplumsal olgudur. Bütün toplumsal olay ve olgular gibi, değişme de toplumsal bilimlerin inceleme konusudur" (Kongar, 2000: 127).

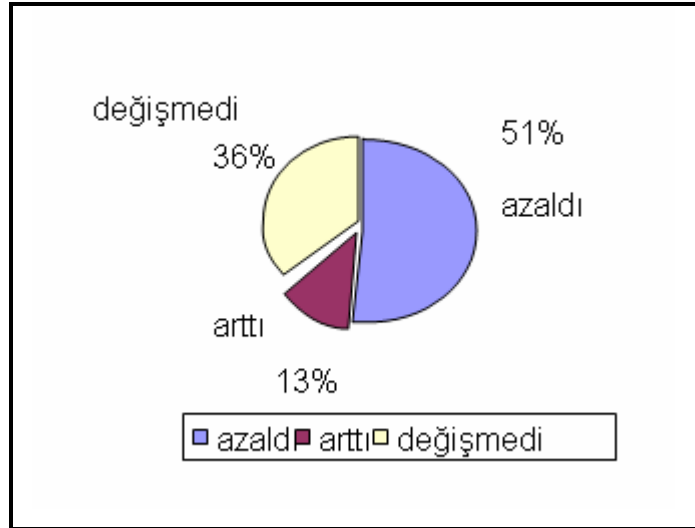
Araştırmanın bu bölümünde kentleşmeyle birlikte toplumsal ilişkilerde meydana gelen değişiklikler ele alınmaktadır.

Şekil 11. Kente Sonradan mı Geldiniz?

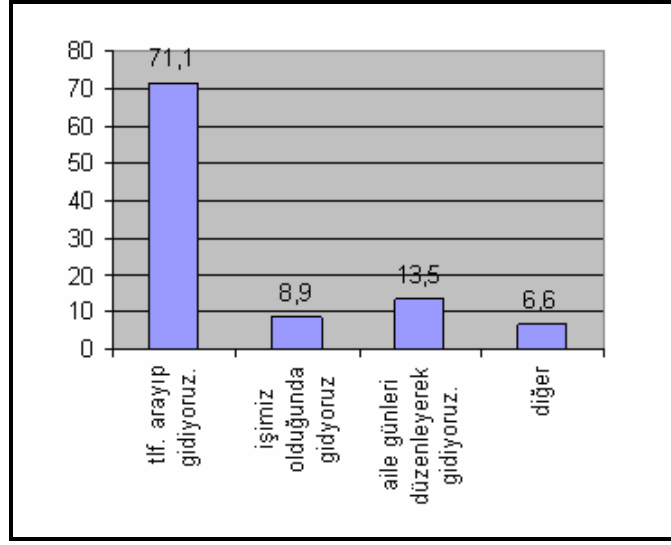
Araştırmaya katılan ailelerin %52'si kentte doğan ve uzun yıllardır kentte yaşayan insanlardan oluşmaktadır. %48'i ise kente sonradan gelmiştir.

Şekil 12. Cevabınız Evet İse, Kente Geldiğiniz de Akraba ve Komşu Ziyaretleri Nasıl Değişti?

Araştırmaya katılan ailelerin %51'i kentleşme ile birlikte akrabalık ilişkilerinin azaldığı görüşüne katılırken, %36'sı değişmediği, %13'ü de kentleşme ile akrabalık ve komşuluk ilişkileri arttığını belirtmektedir. Bu sonuç gösteriyor ki, birincil ilişkilerin yaşandığı köylerden gelen insanlar da, ikincil ilişkilerin yaşandığı kent yaşantısına ayak uydurmuştur. Köylerdeki komşular ve akrabalar arasındaki ilişkiler daha samimi ve yüz yüze iken, kentte bu ilişkilerin yerini mesafeli ve resmi ilişkiler almıştır.

Şekil 13. Kentte Akraba ve Komşu Ziyaretlerinin Niteliği Nedir?

Kent ortamında sosyal sınıf, yaş, evlilik durumu, oturulan semtin niteliği, gelir durumu, yaşama dönemi gibi çeşitli etkenlerin, ailelerin ve bireylerin ilişkilerini ve içinde buldukları örüntüleri değiştirdiği bilinmektedir (Compbellard Lee, 1992). Kentleşme ile birlikte daha fazla etkili olan bu etmenler göz önüne alınarak sorulan, “kentte akraba ve komşu ziyaretlerinin niteliğinin ne olduğu” ile ilgili sorulan soruya ankete katılanların %71,1’i çat kapı yaparak gidilmediğini, telefonla arayıp, müsait olup olmama durumuna göre davrandıklarını belirtirken, %13,5’i aralarında aile günleri (gezek), düzenleyerek görüştiklerini, %8,9’u sadece işleri olduğu zamanlarda gittiklerini ve %6,6’sı ise bunların dışındaki yollarla görüştiklerini belirtmektedir. Diğer görüşüne katılanların çoğunluğu, akrabaları uzakta olduğu için gidemediklerini söylemektedirler.

Sonuç olarak denilebilir ki, kentleşmeyle birlikte geleneksel aile yapısının yerini çekirdek aile yapısı almıştır. Aileler bütün bir sülale olarak hareket etmekten ziyade çekirdek aile olarak hareket etmektedir. Ekonomi, eğitim ve sağlık gibi sebeplerle kentlere göç eden aileler kentin getirdiği geçim sıkıntısı, yoğun iş temposu vb. sebeplerden dolayı kentte akraba ve komşularıyla köylerde olduğu gibi bir araya gelememektedirler. Bir araya gelmek için ise kentsel yaşamdaki ikincil ilişkilere göre hareket etmektedirler.

E) KENTLEŞME VE AKRABALIK İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ: AKRABALIK KÜLTÜRÜ

Bu kısımda yoğun olarak ele alınacak konular, kimlerle görüşüldüğü, akrabalarla görüşme sıklığı, görüşme amacı, dayanışma alanları, kent ve köy arasındaki farklılıkların ne olduğu gibi konular olacaktır.

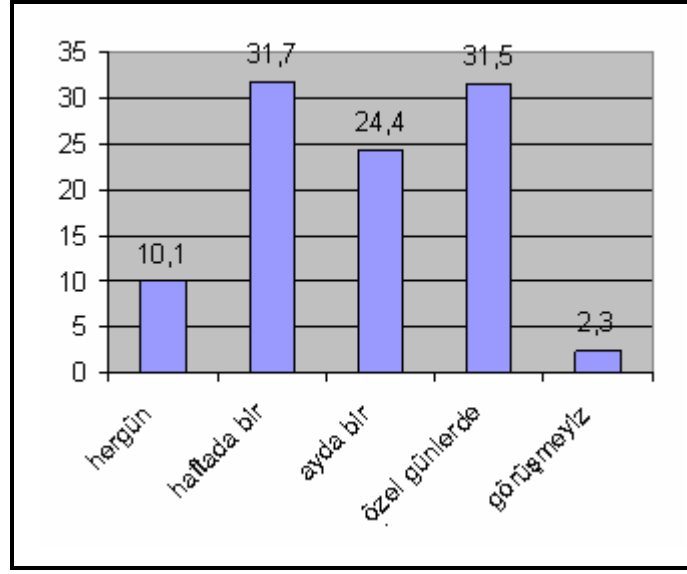
Kent, topluluk olarak yaşayan insanların, ortak yaşamlarından doğan ve onların yaşam biçimleri ile şekillenen mekanlardır. Ama mekan olmanın ötesinde, tarihi, sosyal, kültürel, siyasi özellikleri de bünyesinde barındırır. “Kentsel mekan tasavvurları, insanlık durumunu açıklama çabasında hep önemli olmuştur. Çünkü çeşitli bölgeleri, insanları ve etkileri bir düzene göre biçimlendiren: ekonomik, siyasal ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir” (Karakaş, 2006: 945). Akrabalık Kültürü ise, birbirlerine kan bağı ile bağlı insanlar arasındaki bazı hak ve görevler sonucu ortaya çıkmış olup, akrabalar arasındaki adet, gelenek ve göreneklerdir.

Birey ile öteki birey ve onların ait oldukları toplumsal birimlerle bu iki birey arasındaki ilişkileri betimleyen akrabalık kavramları, ilgili toplum birimlerinin işleyiş ve paylaşım düzenini yansıtır. Bu kavramlar aracılığıyla, bireyler arası karşılıklı hak ve yükümlülüklerin tanımlarını elde etmiş oluruz. Sonuçları, öncelikle evlilik ve miras hukuku olmak üzere, bütün bir toplumsal paylaşım ilişkilerine doğrudan yansıyan akrabalık kavramlarının farklı ifade, biçim ve içerik değerleri, toplumsal birimlerin yapısal bileşimlerini ve varlıklarını geleceğe aktarmalarını sağlayan düzenin ana eksenlerini ortaya koyarlar. Ancak kentleşme ile birlikte akrabalık ilişkilerinde de gözle görülür bir biçimde değişimler yaşanmaktadır.

1) Akrabalar ile Görüşme Sıklığı

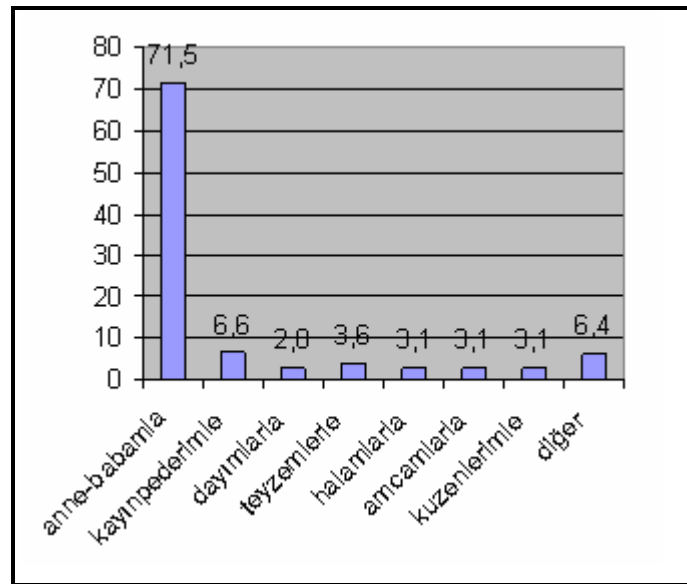
Akrabalar ile görüşme sıklığına bakıldığında, birincil ilişkilerin yaşandığı köylere göre akrabalık ilişkileri konusunda kentlerde farklılıklar olduğu görülmektedir. Özellikle kentleşmenin getirdiği büyük kalabalıklar arasında bireylerin yalnızlık sıkıntısına, daha çok manevi duyguların paylaşıldığı akrabalar ile görüşememe kaynaklık etmektedir. Kentleşmeyle birlikte birinci derecedeki akrabalar ile daha sık görüşülmekte, ikinci derecedeki akrabalarla ise özel günlerde görüşülmektedir. Araştırma sonuçlarında da görüleceği gibi kentleşmenin akrabalarla görüşme sıklığı üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Şekil 14. Akrabalar ile Görüşme Sıklığı Nedir?

Araştırmaya katılan ailelerin %31,7'si akrabaları ile haftada bir, %31,5'i özel günlerde, %24,4'ü ayda bir, %10,1'i her gün görüyorken, %2,3'ü ise akrabaları ile görüşmemektedir. Daha çok ikincil ilişkilerin yaşandığı kentlerde oturan aileler akrabaları ile haftada bir veya özel günlerde görüşmektedirler. Araştırmanın sonucunda da ortaya çıktığı gibi, her gün akrabalarıyla görüşenlerin oranı çok düşüktür. Bu bulgu gösteriyor ki, kentleşmeyle birlikte akrabalarla görüşme azalmıştır.

Şekil 15. Hangi Akrabalarınızla Daha Sık Görüşüyorsunuz?

Aile üzerine yapılan bütün araştırmalar, artık kentte de kırdada çekirdek ailenin norm olduğunu göstermektedir. “ DPT’nin aile yapısı çalışmasına göre, hane de çekirdek aile dışında kişilerin yaşadığı ailelerin oranı kırdada %34,52, kentte ise, %17,35’tir. Yani kır ailesinin yaklaşık iki katı kent ailesinde, yakın akrabalar hane dışında yaşamaktadır.” (Ayata, 1996: 72) Yine bir önceki soruda açıkladığı gibi, ailenin birinci tercihi yakın akrabalarla kurdukları ilişkidir. Bu sonuç, hangi akrabaların ne sıklıkta görüldüğü konusunu önemli hale getirmektedir.

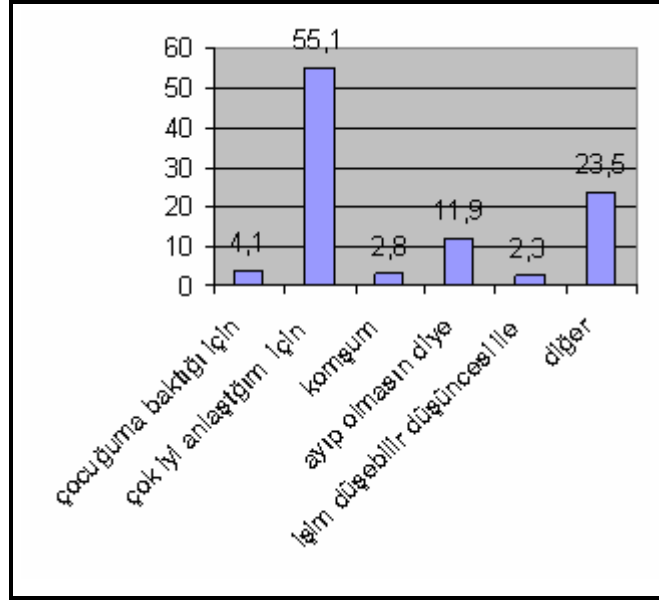
Araştırmaya katılan ailelere hangi akrabaları ile daha sık görüştükleri sorulduğunda araştırmaya katılanların %7,5’i anne ve babasıyla, %6,6’sı kayınpederiyle, %6,4’ diğer yakınlarla ki, bunların içinde yeğen ve arkadaşlar yer almaktadır. %3,6’sı teyzeleri ile, %3,1’i halası ile, %3,1’i amcasıyla, %3,1’i kuzenleriyle, %2,6’sı dayılarıyla görüşmektedir. Bu sonuçlar gösteriyor ki, araştırmaya katılan aileler birinci dereceden akrabalarıyla daha sık görüşmektedir.

“Büyük kentlerde, akrabalık ve komşuluğa dayalı örüntüler, nitelikli ve formun değişmiş bile olsa bireyin yalnızlaşmaması sonucunu doğurmamaktadır. Akrabalık ilişkileri zamanla daha manevi ve duygusal ağırlıklı yaşanmakta, odak noktası yakın aile bireyleri (anne ve baba) olmaktadır” (Ayata, 1996: 99). Araştırmada da ortaya çıkan sonuçlar gösteriyor ki, aileler birinci derecedeki akrabaları ile daha sık görüşmektedirler.

2) Akrabalar ile Görüşme Amacı

Kentleşmeyle birlikte akrabalarla görüşme amaçlarında da değişiklikler yaşanmaktadır. Özellikle kentleşmenin getirdiği yoğun iş temposu ve kadının iş yaşamına girmesiyle birlikte akrabalarla görüşme amacı ihtiyacın karşılanmasına yönelik olmaktadır. Ancak bireyler kentlerde bu ihtiyaçlarını giderecekleri kişileri seçerken bile sevdikleri akrabalarıyla görüşmeye öncelik vermektedirler. Aşağıdaki tablolarda kentte akrabalar ile görüşme amaçları arasındaki ilişkiler ele alınmaktadır.

Şekil 16. Akrabalarınızla görüşme amacınız nedir?

Araştırmaya katılan ailelere akrabaları ile görüşme amacı sorulduğunda katılımcıların %55,1'i akrabaları ile çok iyi anlaştığı için görüşmekte olduğunu, %23,5'i ise diğer amaçlarla görüştiklerini belirtmektedir. Diğer amaçlar arasında, akrabası olduğu ve dini vecibeleri gerektirdiği gibi görüşler bulunmaktadır. Geriye kalanlardan %11,9'u ayıp olmasın diye, %4,1'i çocuğuma baktığı için, %2,8'i akrabasının aynı zamanda komşusu olduğu için, %2,3'ü işim düşebilir düşüncesi ile akrabalarıyla görüşmektedir. Bulgularda da görüldüğü gibi aileler, akrabaları bile olsa çok iyi anlaştığı kişilerle daha sık görüşmektedirler.

3) Akrabalık Kültürü

Kentleşmeyle birlikte daha çok manevi duyguların paylaşıldığı akrabalar arasındaki ilişkilerde de değişiklikler olmuştur. Birbirlerine kan bağı ile bağlı insanlar arasındaki bazı hak ve görevler sonucu ortaya çıkan akrabalar arasındaki adet, gelenek ve göreneklerin hepsi olan akrabalık kültürü, kentte kırsal yaşamdaki formundan farklılaşmıştır. Kentleşmeyle birlikte kentin yapısal özelliklerine göre yeni bir boyut kazanmaktadır.

“Bireyde olsun, kurumlarda ya da genel olarak toplum boyutunda olsun; kültür insanın doğal varlığıdır. İnsanın yaşadığı her yer ve zamanda kültür, toplumsal konumu ne olursa olsun, kişilik düzenekleri aracılığıyla çevreye yansır. Bir başka deyişle kişiliğin iletişim gücüyle kültür bireyden bireye, kurumlara, topluma, onların kişilik ve iletişim bağlamında da kurumlardan kurumlara, toplumlardan toplumlara aktarılır” (Aşkun, 1990: 2).

“Kırsal alandan büyük kentlere göçen milyonlarca kişi için, kırsal kültür işlevini kaybetmektedir. Ancak bu kişiler kentsel kültürü de yeterince benimseyememektedirler. Ortaya çıkan bu “kültür boşluğu”, hızla oluşan bir “kuralsızlık” doğurmakta, toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamımızda ortaya çıkan “anarşi”nin temeli olabilmektedir. Özellikle aile kurumunda yaşanan değişim, kuşaklararası çatışmayı doğurmakta ve ciddi problemlere sebep olmaktadır. Kentler çoğulcu bir kültürel kimlik sergilerler. Kentte var olan alt kültürlerin çokluğu o kente bir dinamizm kazandırır. Modern kentte tek tip anlayışların, mimarinin, yaşamın biçiminin veya kent ideolojisinin üretilmek istenmesi kültürel çoğulculuğu törpüleyen bir durum haline gelebilmektedir. Kent kültürü demokratik, uzlaşmacı ve toleransa açık ve çok renkli bir yapı olmak durumundadır. Asıl olan bir kentte yaşayan insanların aynı kültürel değerleri paylaşması değil, kent kültürünü paylaşmasıdır” (Kaya, 2003: 43).

Araştırmanın bu bölümünde kentleşmeyle birlikte Afyonkarahisar’daki akrabalık kültürünün değişimi incelenmektedir.

Tablo 9. Kentleşme ile Birlikte Akrabalık Kültürü Değişmiştir		
	Sayı	%
Katılıyorum	234	59,1
Kararsızım	57	14,4
Katılmıyorum	105	26,5
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Hızlı ve çarpık kentleşme bir dizi sosyal ve kültürel soruna sebep olmaktadır. Kentleşmenin kültürel boyutunun ihmal edilmesi ve sosyal anlamda kentleşmenin gerçekleştirilememesi kültürel çarpıklığa, boşluğa ve bunalıma sebep olmaktadır. Bazen bunlar ülkemiz kentlerinde de yaşanmaktadır.

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %59,1’i kentleşme ile birlikte akrabalık ilişkileri değişmiştir görüşüne katılmaktadır. %26,5’i bu görüşe katılmazken, %14,4’ü ise bu konuda kararsız kalmıştır. Bu

sonuçta da görüldüğü gibi kentleşme süreci, kendisiyle birlikte yeni bir akrabalık kültürü oluşturmaktadır.

4) Kentte Akrabalar İle Görüşme Biçimi

Kentleşmeyle birlikte daha çok birincil ilişkilerin yaşandığı akrabalar arasındaki görüşme biçimi, yerini ikincil ilişkilere bırakmıştır. Kentleşmeyle birlikte insanlar akraba bile olsalar köylerdeki gibi çat kapı biz geldik diyerek akrabalarını ziyaret etmemektedirler. Akrabalar ya önceden telefonla aranıp, müsait olma durumuna göre ziyaret edilmekte ya da aralarında düzenledikleri gezekler aracılığıyla(gün) görüşmektedirler. Araştırmanın bu bölümünde akrabalarla görüşme biçimi incelenmektedir.

Tablo 10. Kentte Akrabalarımızla Gezek (gün) Yaparak Görüşürüz		
	Sayı	%
Katılıyorum	140	35,4
Kararsızım	64	16,2
Katılmıyorum	192	48,5
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Yukarıda ifade edilen soru karşısında araştırmaya katılarak cevaplayanların %48,5'i kentte akrabaları ile görüşmek için gezek(gün) yaparak görüşme yargısına katılmamaktadır. %35,4 'ü de bu yargıya katılmaktadır. %16,2'si ise kararsız kalmıştır. Bu sonuç gösteriyor ki, kentte bazı aileler akrabalarıyla rutin görüşme günleri düzenleyerek görüşse de, büyük bir çoğunluğu ya kentin getirdiği bir takım sorunlardan dolayı ya da akrabalarıyla görüşmeyi belirli zamanlara sığdırmak istemedikleri için rutin olarak görüşmemektedir.

Tablo 11. Eğitim Durumuna Göre, Akrabalarla Kentte Görüşme Şekli					
Kentte akrabalarımızla gezek (gün) yaparak görüşürüz.					Toplam
		katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	
Eğitim durumu	okur-yazar	7	2	4	13
		53,8%	15,4%	30,8%	100,0%
	ilkokul	40	23	45	108
		37,0%	21,3%	41,7%	100,0%
	ortaokul	11	12	19	42
		26,2%	28,6%	45,2%	100,0%
	lise ve dengi	44	5	44	93
		47,3%	5,4%	47,3%	100,0%
	yüksekokul-fakülte	39	22	80	141
		27,7%	15,6%	56,7%	100,0%
	Toplam	141	64	192	397
		35,5%	16,1%	48,4%	100,0%

χ^2 : 24,927 sd:8 p:0,002 c:251

Eğitim durumu ile “kentte akrabalar arasında gezek (gün) yaparak görüşüyoruz” yargısı arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi arttıkça aileler kendi aralarında önceden belirledikleri gün, saat ve yerde gezek (gün) yaparak görüşme oranı azalmaktadır. Yüksekokul, üniversite mezunlarının %27,7’si bu yargıya katılırken, %54,7’si katılmamaktadır. Ancak geleneksel aile yapısının hakim olduğu eğitim seviyesi düşük ailelerde %53’ü bu görüşe katılırken, %30,8’i katılmamakta ve %15,4’ü de kararsız kalmaktadır. Eğitim düzeyi ile kentteki akrabalarla gezek(gün) yaparak görüşme yargısı arasında ters bir orantı vardır. Buna göre eğitim düzeyi arttıkça akrabalarla gezek(gün) yaparak görüşme oranı azalmaktadır.

5) Kentleşmenin Akrabalık İlişkileri Üzerine Etkileri

Kentleşmenin akrabalık ilişkileri üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri bulunmaktadır. Kentleşmeyle birlikte köyden göç eden aileler yerleşim yeri olarak öncelikle akrabalarının yakınlarını tercih etmektedirler. Böylece hem akrabalarına yakın olma ile hem de kentte yalnız kalma psikolojisinden bir anlamda kurtulmak amaçlanmaktadır. Ancak göçle birlikte geleneksel ailelerin yerini çekirdek ailelerin alması, göç edilen kentin köyüne uzak

olması ve göç edilen yerde akrabalarının olmaması gibi sebepler de akrabalar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir.

Kentleşmeyle birlikte gelen, büyük alış-veriş merkezleri ve yeni eğlence yerleri gibi alanlar akrabalar arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemektedir. Aileler için kentin sunduğu bu yeniliklerle birlikte müsait olduklarında akrabalarını ziyaret etmektense bu tür yerlerde vakit geçirmek daha cazip gelmektedir. Yapmış olduğumuz araştırma da da bu anlamda kentleşmenin akrabalık ilişkileri üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 12. Kentte Akrabalar Arasındaki Dayanışma Zayıftır		
	Sayı	%
Katılıyorum	143	36,1
Kararsızım	91	23,0
Katılmıyorum	162	40,9
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Dayanışma ve yardımlaşma akrabalık ilişkilerinin önemli bir vurgusudur. Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %40,9'u "kentte akrabalar arasında dayanışma zayıftır," görüşüne katılmamaktadır. Ancak %36,1 gibi küçümsenmeyecek bir kısım da bu görüşe katılmaktadır. %23'ü ise bu konu hakkında kararsız kalmıştır. Bu sonuç gösteriyor ki, dayanışma ve yardımlaşma akrabalık ilişkilerinin önemli bir özelliğidir. Akrabalığın temel iç güdüsü maddi ve manevi ama, özellikle manevi dayanışmadır. Afyonkarahisar'da akrabalar arası dayanışma kentleşmeden olumsuz olarak fazla etkilenmeden devam etmektedir.

Tablo 13. Afyonkarahisar’da Yaşama Süresine Göre, Akrabalar Arasındaki Dayanışmanın Zayıflığı					
Kentte akrabalar arasındaki dayanışma zayıftır.					Toplam
Kaç yıldır Afyon’da yaşıyorsunuz?		katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	
	1-3 yıl arası	23	15	16	54
		42,6%	27,8%	29,6%	100,0%
	4-7 yıl arası	16	12	19	47
		34,0%	25,5%	40,4%	100,0%
	8-11 yıl arası	14	9	20	43
		32,6%	20,9%	46,5%	100,0%
	12-15 yıl arası	12	9	4	25
		48,0%	36,0%	16,0%	100,0%
	16-19 yıl arası	6	4	6	16
37,5%		25,0%	37,5%	100,0%	
20 yıl ve üzeri	73	41	98	212	
	34,4%	19,3%	46,2%	100,0%	
Toplam	144	90	163	397	
	36,3%	22,7%	41,1%	100,0%	

χ^2 : 13,144 sd:10 p:0,216 c:182

Afyonkarahisar’da yaşam süresi ile “kentte akrabalar arası dayanışma zayıftır” yargısı arasında istatistiksel açıdan anlamsız fakat orta düzeyde bir ilişki vardır. Afyonkarahisar’da 20 yıl ve üzeri yaşayan ailelerin %46,2’si kentte akrabalar arası dayanışma zayıftır yargısına katılmamaktadır. Afyonkarahisar’da 1-3 yıl yaşayanların %42,6’sı ise bu yargıya katılmaktadır. Afyonkarahisar’da yaşam süresine göre bu sonucu yorumlayacak olursak, Eski Afyon’da oturan insanların hemen hemen hepsi birbirini tanıdıkları için, akraba ilişkileri geleneksel aile yapısı üzerine kuruludur. Ayrıca katılımcıların yarıya yakını (%46,2), kentte akrabalar arasındaki dayanışmanın zayıf olmadığı görüşünü taşımaktadırlar. Bu durum, Afyonkarahisar kentinin toplumsal yapısının önemli ölçüde geleneksel yapısının çözümediğini göstermektedir.

Tablo 14. Kentlerde Akrabalık İlişkileri Köylere Göre Güçlüdür		
	Sayı	%
Katılıyorum	86	21,7
Kararsızım	55	13,9
Katılmıyorum	255	64,4
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam		397

“Kentlerde akrabalık ilişkileri köylere göre güçlüdür” yargısı karşısında araştırmaya katılanların %64,4’ü bu görüşe katılmazken, %21,7’si katılmaktadır, %13,9’u ise kararsız kalmıştır. Bir kişide bu konu hakkında cevap vermek istememiştir. Kağıtçıbaşı, modern (kentli) Türk ailesini analiz ederken, “aileyi oluşturan birey ve akrabaların modernleşme teorisinin öngördüğü kadar hızla birbirlerinden uzaklaştığını, tam tersine üyelerin yeni örüntü ve ilişki formları kurarak duygusal ilişkiler geliştirdiğini” (Kağıtçıbaşı, 1999: 71) öne sürmektedir. Araştırmanın bulguları ise bu tezi yanlışlar niteliktedir. Kentsel yaşamdaki hakim olan ikincil ilişkiler, akrabalar arasında da kendini hissettirmektedir. Akriba ilişkilerinde de kentlerde resmi kalıpların etkili olduğu gözlenmektedir.

Tablo 15. Kentlerde Akrabaya Randevusuz Gidilmemektedir		
	Sayı	%
Katılıyorum	205	51,8
Kararsızım	57	14,4
Katılmıyorum	134	33,8
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Yukarıda sözü edilen konu ile ilgili soruyu cevaplayanların %51,8’i akrabaya randevusuz gidilmez görüşüne katılmaktadır. %33,8 bu görüşe katılmamaktadır. %14,4 bu

yargı konusunda kararsız kalmıştır. Bir kişide bu konu hakkında cevap vermek istememiştir. Kentte köyde olduğu gibi, çat kapı biz geldik durumu çok nadir görülen olaylardandır. Kentin getirdiği yaşam koşullarına ayak uydurmak zorunda kalan aileler, araştırmanın sonucunda da görüldüğü gibi akraba bile olsalar ziyarete randevusuz gitmemektedirler.

Tablo 16. Kentleşme ile Birlikte Akrabalar Bayramdan Bayrama Ziyaret Edilmektedir		
	Sayı	%
Katılıyorum	168	42,4
Kararsızım	62	15,7
Katılmıyorum	166	41,9
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

“Kentleşmeyle birlikte akrabalar bayramdan bayrama ziyaret edilmektedir” yargısına araştırmaya katılanların %42,4’ü katıldığını ifade ederken, hemen hemen aynı oranda bir kesim (%41,9) bu yargıya katılmadığını belirtmektedir. Bunu %15,7 ile kararsızlar takip etmektedir. Bir kişide konu hakkında cevap vermek istememiştir. Kentleşme ile birlikte yakın akrabaların çoğu hane dışında yaşamaktadır, kişiler bu sebepten dolayı akrabalarını ancak bayramdan bayrama ziyaret edebilmektedir.

Tablo 17. Akrabalarımıza Göre Komşularımızla Daha Fazla Biraraya Geliriz		
	Sayı	%
Katılıyorum	192	48,5
Kararsızım	43	10,9
Katılmıyorum	161	40,7
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam		397

“Akrabalarımıza göre komşularımızla daha fazla biraraya geliriz” yargısı karşısında, araştırmaya katılarak soruyu cevaplayanların %48,5’i evet akrabalarına göre komşularıyla daha fazla bir araya gelirim ifadesini kullanmıştır. %40,7’si ise bu yargıya katılmamaktadır. Geriye kalanların %10,9’u bu yargı karşısında kararsız kalmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasındaki etken, kentleşme ile birlikte veya köyden kente göçle akrabalarından uzak kalındığı için aileler yakınlarında bulunan komşularıyla akrabalarına göre daha fazla görüşebilmeleridir.

Tablo 18. Kentlerde insanlar dernek veya kulüp arkadaşları ile akrabalık ihtiyacını gidermektedirler		
	Sayı	%
Katılıyorum	185	46,8
Kararsızım	83	21,0
Katılmıyorum	127	32,2
Toplam	395	100,0
Kayıp	2	
Toplam	397	

“Kentleşme ile ortaya çıkan kültür boşluğunu doldurmak ve geleneksel topluluktan kent çevresine geçişi sağlamak amacı ile yeni kentliler, değişik yöntemlerle kent

koşulları içinde geleneksel toplumun bazı ilişki biçimlerini ve davranış kalıplarını geliştirme eğilimi göstermektedirler. Bu geçiş mekanizmaları ile aşamalı bir şekilde kentle uyum sağlanmakta ve geleneksel toplulukla kent arasında bir köprü kurmak suretiyle kentle bütünleşmeye ulaşılmaktadır”(Bilkent Üniversitesi web sayfası).

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %46,8'i “kentlerde insanlar dernek veya kulüp arkadaşları ile akrabalık ihtiyacını gidermektedir” görüşüne katılmaktadır. %32,2'si bu yargıya katılmamaktadır. Bu sonucu %21 ile kararsızlar takip etmektedir. 1 kişide konu hakkında cevap vermek istememiştir.

Tablo 19. Mahalleye Göre, Kentteki İnsanların, Akrabalık İhtiyacını Giderme Biçimi					
Kentlerde insanlar dernek veya kulüp arkadaşları ile akrabalık ihtiyacını gidermektedirler.					Toplam
		katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	
Mahalle	eski afyon	29	21	27	77
		37,7%	27,3%	35,1%	100,0%
	yeni merkez	78	19	40	137
		56,9%	13,9%	29,2%	100,0%
	çevre	79	43	60	182
		43,4%	23,6%	33,0%	100,0%
Toplam	186	83	127	396	
	47,0%	21,0%	32,1%	100,0%	

χ^2 : 10,790 sd:4 p:0,029 c:165

Oturulan mahalleye göre, “kentlerde insanlar dernek ve kulüp arkadaşlığı ile akrabalık ihtiyaçlarını gidermektedir” yargısı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki vardır. Buna göre eski Afyon’da yaşayanların %37,7’si bu görüşe katılırken, çevredekilerin %43,4’ü, Yeni Merkezdekilerin %56,9’u bu yargıya katılmaktadır. Bu sonuca bakılarak şunlar söylenilebilir; geleneksel aile yapısının ve birincil ilişkilerin hakim olduğu eski Afyon’da yaşayan halk, kentleşmeyle birlikte akrabalık ihtiyaçlarını yine akrabalarıyla gidermektedir. Ama yeni yerleşim yerleri olan yeni merkez ve çevredeki aileler, genelde dışardan göçle geldikleri için, akrabalık ihtiyaçlarını dernek veya kulüp arkadaşlığı aracılığı ile gidermektedirler. “Ülkemizde en çok dernekleşme hemşehri dernekleri sınıfında yaşanmaktadır. Örneğin, İstanbul’da Sivaslıların kurduğu 614 dernek bulunmaktadır” (Zaman gazetesi, 2002).

Sonuç olarak denilebilir ki, kentleşmeyle birlikte özellikle dernekler, kulüpler, vakıflar insanların akrabalık ihtiyaçlarını giderdikleri yerler olmuştur. Başka bir ifadeyle ailenin yerine konulan sığınma yuvaları haline gelmiştir.

C) KENTLEŞME VE KOMŞULUK İLİŞKİLERİNİN DEĞİŞİMİ: KOMŞULUK KÜLTÜRÜ

Komşuluk; genel olarak aynı semtte, yakın mekanlarda oturan aileler arasındaki ilişkiye verilen addır. Bu insanların aralarındaki ilişkiler sonucu oluşan kültüre ise, komşuluk kültürü denir. Toplu yaşamın tabii bir sonucu ve gereği olarak bir arada yaşayan insanlar arasında bazı hak ve görevler ortaya çıkmış olup, bu sorumluluklar genellikle kanunlar hâlinde de düzenlenmiştir. Bizde ise bu hak ve görevlere insanî unsurlar da ilâve edilmiş ve zaman zaman kanunların da üzerinde uygulamaları ihtiva eden bir "komşuluk kültürü" ortaya çıkmıştır.

Batı toplumlarında kentlerin toplumsal-kültürel yapısı başlangıçta aile bağları ve yerel örgütlenmelere bağlı iken, ticaret ve sanayinin gelişmesi ile toplumda yeni iş bölümü ve ihtisaslaşdırılmaya bağlı olarak iş türüne dayalı bir toplumsal organizasyon ortaya çıkmıştır. Kentlerin büyümesi, aile ve akrabalık bağlarına dayalı yüzyüze "birincil" ilişkilerin çözülerek örgütsel yapı içinde gelişen "ikincil", resmi ve anonim ilişkilerin ön plana geçmesine neden olmuştur.

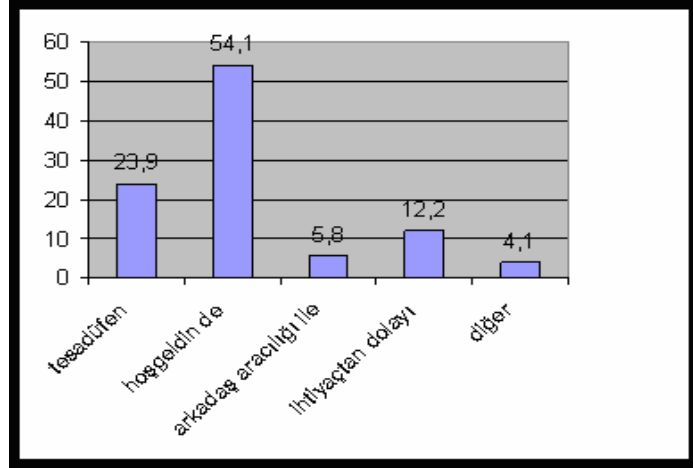
Komşuluk ilişkileri, kişinin hem seçimine bağlı olarak hem de istem dışı şartlarda gelişmektedir. Bir semti seçerken ayrı bir komşuluk çevresi de seçilmiş olmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde komşuluk ilişkilerinin niteliği farklı konular açısından incelenmektedir. Bunlar arasında komşularla tanışma şekli, komşularla görüşme sıklığı, görüşme amacı, dayanışma alanları, kent ve köy arasındaki farklılıkların ne olduğu gibi konular bulunmaktadır.

1-) Komşularla Tanışma Şekli

Komşuların ve komşuluk çevresinin seçilmiş çevrelerden oluştuğuna daha önce değinmiştik. Bu çerçevede nasıl tanışıldığı ve ilişkilerin nasıl kurulduğu önem kazanmaktadır. Geleneksel komşuluk kültürü içinde yeni gelen komşu ziyaret edilir, hemen onunla tanışılır. Çünkü komşuluk başlı başına bir yakınlaşmadır. Özellikle geleneksel aile yapısının hakim olduğu semtlerde komşularla ilişkiler, hiçbir vasıtaya gerek duyulmadan, yeni gelene yapılan hoş geldin ziyareti ile kurulur. Ancak yeni merkez ve çevrede özellikle dışardan gelen aileler

iş arkadaşı veya o semtte önceden oturmuş olan tanıdıkları vasıtasıyla komşuluk ilişkisi kurarlar. Ayrıca oturlan yerdeki komşularla tanışma şeklini eğitim durumu ve oturlan yerdeki yaşam süresi, oturlan semt gibi özellikler de etkilemektedir. Bu konuyla ilgili araştırma bulguları aşağıdaki tablolarda analiz edilmektedir.

Şekil 17. Komşularla Tanışma Şekli Nedir?

Oturan bölgedeki yakın ilişkilere bakıldığında komşuların ve komşuluk çevresinin seçilerek tercih edildiği görülmektedir. Bu çerçevede ilişkilerin nasıl kurulduğu ve nasıl tanışıldığı önem kazanmaktadır. Araştırmaya katılan ailelere komşularıyla nerede tanıştıkları sorulmuştur. Soruyu cevaplayan katılımcıların %54,1'i komşularına hoş geldine giderek tanıştıklarını ifade etmişlerdir. Bu çeşit bir ilişki, komşu ile hiçbir vasıta veya başka nedene gerek olmadan tanışma şeklidir. %23,9'u tesadüfen tanıştıklarını belirtmiştir. Kentleşme ile yoğun iş temposu ve kentleşmenin getirdiği bir takım yoğunluklar sonucu bireyler komşuları ile kapı girişlerinde, dolmuşta ve ya asansörde tesadüfen tanışmaktadırlar. %12,2'si ihtiyaçtan dolayı tanıştığını ifade etmiştir. Genellikle kentlerde rastlanan bir komşu ile tanışma şeklidir. %5,8'i arkadaş aracılığıyla tanıştığını belirtmektedir. Birinin tanıştırması bir ilişkide güvenilirliği arttırmaktadır. Bir dostun dostu ile tanışmak hele bu kişinin komşu olacak kadar yakında olması kentte bireye güven vermektedir. Geriye kalan %4,1'i ise diğer, yani bunların içinde asansörde, kapıda vb. cevaplar yer almaktadır. Bu sonuç gösteriyor ki, aileler çevrelerine komşu olarak gelen yeni insanlarla genellikle araya vasıta koymadan tanışmayı, tanışma şekli olarak kabul etmektedirler.

Tablo 20. Eğitim Durumuna Göre Komşularla Tanışma Şekli							
Komşularınızla nasıl tanıştınız?							Toplam
		tesadüfen	hoşgeldin de	arkadaş aracılığı ile	ihtiyaçtan dolayı	diğer	
Eğitim durumu	okur-yazar	2	8	1	1	1	13
		15,4%	61,5%	7,7%	7,7%	7,7%	100,0%
	ilkokul	18	67	10	10	3	108
		16,7%	62,0%	9,3%	9,3%	2,8%	100,0%
	ortaokul	11	19	1	7	4	42
		26,2%	45,2%	2,4%	16,7%	9,5%	100,0%
	lise ve dengi	16	53	10	11	3	93
		17,2%	57,0%	10,8%	11,8%	3,2%	100,0%
	yüksek okul-fakülte	50	65	2	19	5	141
		35,5%	46,1%	1,4%	13,5%	3,5%	100,0%
Toplam	97	212	24	48	16	397	
	24,4%	53,4%	6,0%	12,1%	4,0%	100,0%	

χ^2 : 33,336 sd:16 p:0,007 c:290

İstatistiksel açıdan eğitim seviyesi ile “komşularla tanışma şekli” arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Eğitim seviyesi düşük olan ailelerde komşularla tesadüfen tanışma %15,4’tür. Eğitim seviyesi arttıkça, tesadüfen tanışma oranı da artmakta; yüksek okul, fakülte mezunlarında bu oran %35,5’e çıkmaktadır. Eğitim seviyesi düşük olan ailelerin %46,1’i komşuları ile hoş geldin ile tanıştığı görüşünü bildirirken, okur yazar olanların %61,5’i hoş geldin’e giderek tanışmıştır.

Tablo 21. Afyonkarahisar’da Yaşama Süresine Göre, Komşularla Tanışma Şekli

Komşularınızla nasıl tanıştınız?							Toplam
Kaç yıldır Afyon’da yaşıyorsunuz?		tesadüfen	hoşgeldin de	arkadaş aracılığı ile	ihtiyaçtan dolayı	diğer	
	1-3 yıl arası	19	21	4	9	1	54
		35,2%	38,9%	7,4%	16,7%	1,9%	100,0%
	4-7 yıl arası	17	16	1	11	2	47
		36,2%	34,0%	2,1%	23,4%	4,3%	100,0%
	8-11 yıl arası	12	19	4	4	4	43
		27,9%	44,2%	9,3%	9,3%	9,3%	100,0%
	12-15 yıl arası	8	10	3	3	1	25
		32,0%	40,0%	12,0%	12,0%	4,0%	100,0%
	16-19 yıl arası	3	9	1	2	1	16
18,8%		56,3%	6,3%	12,5%	6,3%	100,0%	
20 yıl ve üzeri	38	137	10	19	8	212	
	17,9%	64,6%	4,7%	9,0%	3,8%	100,0%	
Toplam	97	212	23	48	17	397	
	24,4%	53,4%	5,8%	12,1%	4,3%	100,0%	

χ^2 : 37,664 sd:20 p:0,010 c:308

İstatistiksel açıdan Afyonkarahisar’da yaşama süresi ile “komşularla tanışma şekli” arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Afyonkarahisar’da 1-3 yıl arası yaşayanların %35,2’si komşuları ile tesadüfen tanışırken, 20 yıl ve daha üzeri yaşayanların %17,9’u tesadüfen tanışmıştır. 1-3 yıl arası yaşayanların %38,9’u hoş geldine giderek tanışırken, 20 yıl ve üzeri yaşayan ailelerin %64,6’sı hoş geldine giderek tanışmıştır.

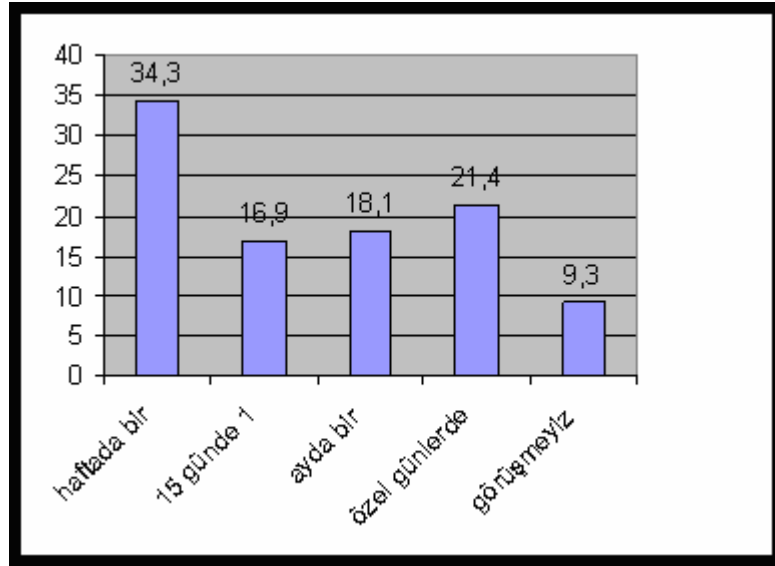
Sonuç olarak denilebilir ki, Afyonkarahisar’da uzun süre yaşayan aileler tanışma şekli olarak hoş geldin ile tanışma şeklini kullanmaktadırlar. Bu Afyonkarahisar’da kültürün bir parçası olmuştur. Ancak kente yeni gelen aileleri tayin ve buna benzer sebepler sonucu

geldiğini düşünürsek, yeni gelenler, kentin getirdiği yoğun iş temposu ve bunun gibi sebeplerden dolayı insanlarla tanışma şekli olarak tesadüfen tanışmayı benimsemektedir.

2) Komşularla Görüşme Sıklığı

Komşularla görüşme sıklığına bakıldığında, ikincil ilişkilerin hakim olduğu kentlerde, ailelerin komşuluk ilişkilerini geleneksel aile yapısına uygun olarak sürdürdükleri görülmektedir. Kentlerde ayıp olmasın diye veya ilerde bir işim düşebilir düşüncesi ile temelli ilişkiler kurulmuş olsa da, teknolojinin getirdiği yenilikler, ailelerin birbirlerine yakın olması ve ulaşımın kolaylıkla yapılması gibi kolaylaştırıcı sebepler göz önüne alınırsa, aileler kentlerde de komşuları ile sıkı ilişkiler kurmaktadır. Ayrıca eğitim durumu ile oturlan yerdeki yaşama süresi gibi değişkenler de görüşme sıklığını etkileyen etmenler arasındadır. Ancak ortaya çıkan genel sonuç, komşuluk ilişkilerinin kentleşmenin getirdiği olumsuz etkilerden fazla etkilenmediği yönündedir. Konuyla ilgili bulgular aşağıdaki tablolarla açıklanmaktadır.

Şekil 18. Komşularınızla Görüşme Sıklığı Nedir?

Kentleşmeyle birlikte her ne kadar ilişkiler ikincil ilişkilere dönüşmüş olsa da, araştırmada görüldüğü gibi komşuluk, kent hayatında yaşamın önemli bir alanını kapsamaktadır. Araştırmaya katılan ailelere komşularıyla hangi sıklıkta görüştikleri sorulduğunda; %34,3'ü haftada bir, %21,4'ü özel günlerde, %18,1'i ayda bir, %16,9'u on beş günde bir, %9,3 ise görüşmeyiz cevaplarını vermişlerdir.

Tablo 22. Eğitim Durumuna Göre, Komşularla Görüşme Sıklığı								
Komşularınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?							Toplam	
Eğitim durumu		haftada bir	15 günde 1	ayda bir	özel günlerde	görüşmeyiz		
	okur-yazar		4	4	1	3	1	13
			30,8%	30,8%	7,7%	23,1%	7,7%	100,0%
	ilkokul		48	22	16	15	7	108
			44,4%	20,4%	14,8%	13,9%	6,5%	100,0%
	ortaokul		7	6	13	13	3	42
			16,7%	14,3%	31,0%	31,0%	7,1%	100,0%
	lise ve dengi		34	12	20	20	7	93
			36,6%	12,9%	21,5%	21,5%	7,5%	100,0%
	yüksek okul-fakülte		43	23	20	34	21	141
			30,5%	16,3%	14,2%	24,1%	14,9%	100,0%
	Toplam		136	67	70	85	39	397
			34,3%	16,9%	17,6%	21,4%	9,8%	100,0%

χ^2 : 29,274 sd:16 p:0,022 c:272

Eğitim seviyesi ile komşularla görüşme sıklığı arasında istatistiksel açıdan anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Yüksekokul, fakülte mezunlarının %14,9'u komşularla görüşmezken, okuryazar olanların %7,7'si, lise ve dengi okul mezunlarının %7,5'i, ortaokul mezunlarının %7,1'i, ilkokul mezunlarının %6,5'i komşularıyla görüşmediğini belirtmektedir. Sonuçlara bakıldığında eğitim seviyesi yüksek kişiler yoğun iş temposu gibi sebeplerden dolayı komşuları ile görüşmemektedir.

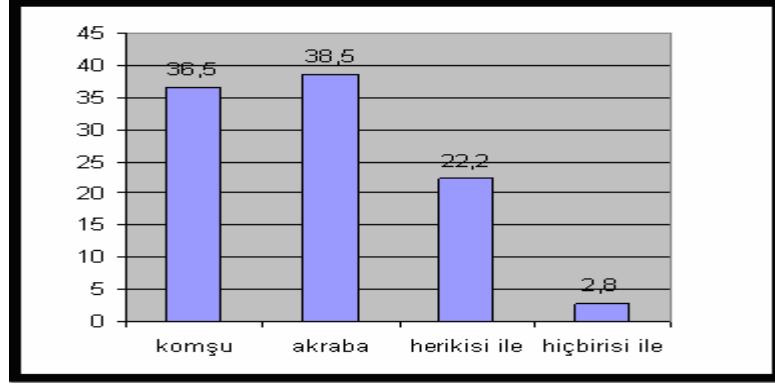
Tablo 23. Afyonkarahisar’da Yaşama Süresine Göre Komşularla Görüşme Sıklığı

Komşularınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?							Toplam
		haftada bir	15 günde bir	ayda bir	özel günlerde	görüşmeyiz	
Kaç yıldır afyon da yaşıyorsunuz?	1-3 yıl arası	9	12	11	15	7	54
		16,7%	22,2%	20,4%	27,8%	13,0%	100,0%
	4-7 yıl arası	12	4	6	8	17	47
		25,5%	8,5%	12,8%	17,0%	36,2%	100,0%
	8-11 yıl arası	18	6	9	9	1	43
		41,9%	14,0%	20,9%	20,9%	2,3%	100,0%
	12-15 yıl arası	15	2	2	5	1	25
		60,0%	8,0%	8,0%	20,0%	4,0%	100,0%
	16-19 yıl arası	5	3	5	2	1	16
		31,3%	18,8%	31,3%	12,5%	6,3%	100,0%
	20 yıl ve üzeri	76	39	37	46	14	212
		35,8%	18,4%	17,5%	21,7%	6,6%	100,0%
	Toplam	135	66	70	85	41	397
		34,0%	16,6%	17,6%	21,4%	10,3%	100,0%

χ^2 : 60,087 sd:20 p:000 c:389

İstatistiksel açıdan bakıldığında Afyonkarahisar’da yaşama süresi ile komşularla görüşme sıklığı açısından anlamlı ve güçlü bir ilişki vardır. Afyonkarahisar’da 1-3 yıl arası yaşayanların %16,7’si komşularıyla hafta da bir görüşürken, 20 yıl ve üzeri yaşayanların %35,8’i komşusu ile hafta da bir görüşmektedir. Bu sonuç, Afyon’da uzun süre yaşayanlar arasında komşuluk ilişkilerinin geliştiğini göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 19. Komşularınızla mı Akrabalarınızla mı Daha Sık Görüşüyorsunuz?

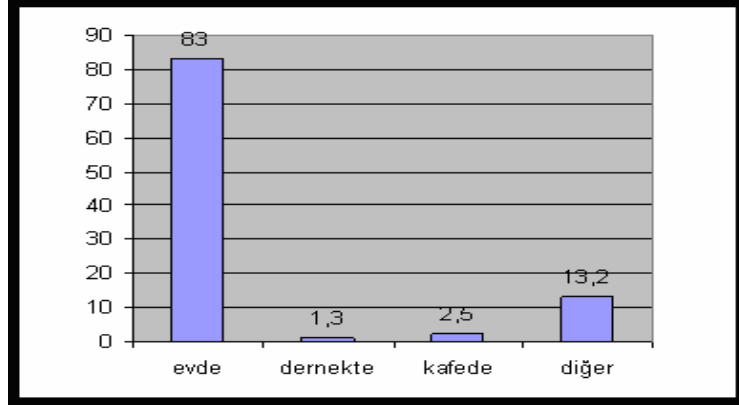

Araştırmaya katılan ailelere komşularıyla mı? Akrabalarıyla mı? Daha sık görüştükleri sorulduğunda; %38,5'i akrabalarıyla, %36,5'i komşularıyla, %22,2'si her ikisiyle, %2,8'i hiçbirisiyle görüşmediğini bildirmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki, akrabalık, büyük kentlerde bireyin dayanışma ve ilişkilerinin temelini oluşturmaktadır. Bunun yanında komşuluk ilişkilerinin de oldukça kuvvetli olduğu görülmektedir.

3) Komşularla Görüşme Mekanı

Komşularla görüşme mekanlarına bakıldığında geleneksel aile yapısının hakim olduğu yerlerde komşularla görüşme yerleri olarak seçilen mekanların genellikle evler olduğu görülmektedir. Ancak bu durum kentleşmeyle birlikte iş temposundan kaynaklanan vakit darlığı ve bunun gibi nedenlerden dolayı birden fazla aile ile önceden ayarlanmış olan eğlence yeri ve konaklama tesisi gibi yerlerde de görüşmektedirler. Fakat komşuluk ilişkileri genellikle kadınlar arasında daha sıkı yaşandığı için görüşülen mekan olarak ev tercih edilmektedir.

Şekil 20. Komşular İle Görüşme Yeri

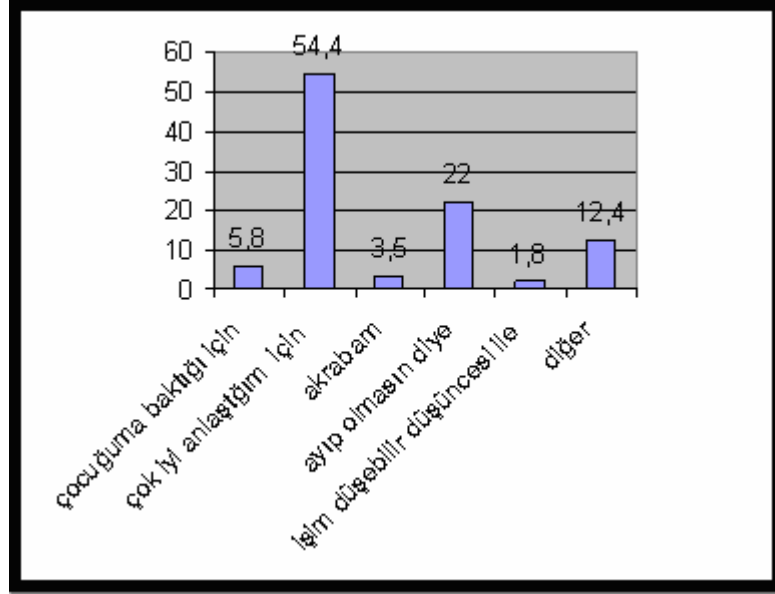

Araştırmaya katılan ailelere komşularla nerede görüştikleri sorulduğunda, %83'ü evde görüştiklerini, %13,2'si diğer yerlerde demiştir. Bunların içinde akrabada, arkadaşa gibi cevaplar bulunmaktadır. %2,5'i kafede, %1,3'ü dernekte görüştüğünü bildirmiştir. Bu sonuç gösteriyor ki, araştırmaya katılan ailelerin büyük bir kısmı komşuları ile evde görüşürken geriye kalanlar ise, kentleşme ile birlikte gelen iş temposu gibi sebeplerden dolayı farklı yerlerde görüşmektedir.

4) Komşularla Görüşme Amacı

Kentleşmeyle birlikte komşularla görüşme amaçlarında da değişiklikler olmuştur. Birincil ilişkilerin yaşandığı köylerde komşuluk ilişkileri dayanışma temelinde şekillenirken, ikincil ilişkilerin yaşandığı kentlerde görüşme amacı genellikle ihtiyaçtan dolayı olmaktadır. Özellikle kadının iş yaşamına girmesiyle birlikte komşular, çocukların bakımında yardımcı olan birinci kişiler olmuşlardır. Ama araştırma bulgularında da görüldüğü gibi aileler sevdikleri komşularıyla daha sık görüşmektedir. Diğerleriyle ayıp olmasın veya bir gün işim düşebilir düşüncesiyle görüşmektedirler.

Şekil 21. .Komşularla Görüşme Amacınız Nedir?

Komşuluğun, cemaat oluşturma kadar ve hatta ondan daha fazla sağladığı bir başka ilişki biçimi de dayanışmadır. Aileler sevdikleri insanlarla daha sık görüşmek isterler. Sevmedikleri insanlarla da ihtiyaçtan dolayı yada “başkası ne der“ ayıp olmasın diye görüşürler. Bu tür komşuluk ilişkileri mesafeli komşuluk ilişkileridir. Daha çok kentlerde görülmektedir. Apartman sakinlerinin çoğu, tanışıp selamlaşırlar ve apartman sorunlarını da konuşurlar. Fakat hep mesafelidirler. Araştırmaya katılan ailelere komşularla görüşme amacı sorulduğunda; %54,4’ü komşuları ile çok iyi anlaştığı için, %22’si ayıp olmasın diye, %12,4’ü diğer nedenlere bağlı olarak; bunların içine iş arkadaşı olduğu için, çocukları aynı sınıfta olduğu için gibi cevaplar girmektedir. %5,8’i çocuğuna baktığından, %3,5’i akrabası olduğundan, %1,8’i ise işim düşebilir düşüncesiyle komşularıyla ilişki kurdukları gibi cevap verilmektedir.

5) Kadının İş Yaşamına Girmesinin Komşuluk ve Akrabalık İlişkisi Üzerindeki Etkisi

Kentleşmeyle birlikte kadınlar da iş yaşamında aktif olarak yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe iş gücüne katılım oranında da artışlar gözlenmiştir. Ancak erkeklere oranla kadınlara bazı alanlarda haksızlıklar yapılmaktadır. “1998 yılı verilerine göre, erkekler için işgücüne katılım oranı %69,5 iken, kadınlar için bu oran %27,9 olarak gerçekleşmiştir. Kırsal alanda tarım kesiminde istihdam

edilen kadın, ülkemizde yaşanan iç göçle beraber iktisaden faal nüfus dışına çıkmakta, çoğunluğu ev kadınlığı konumuna girerken, bir kısmı da kent işsizlerini oluşturmaktadır. Türkiye’de işgücüne dahil olmayanların %51’ini ev kadınları oluşturmakta, bunların %69’u ise kentlerde yaşamaktadır. Türkiye’de işgücüne dahil olan kadınların çoğu tarım sektöründe çalışmaktadır” (TC Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü). “Kent, insani özellikleri ve özgürlük kavramını genişletmekle kalmayıp, kan bağı, cinsiyet ayrımcılığı, yaşa dayalı statü, etnik ayrımcılıklar gibi dar görüşlü bağları ortadan kaldırmakta yeni bir sosyal yapıyı ortaya çıkarmaktadır” (Wirith, 2002: 78). Araştırmada kadının iş yaşamına girmesiyle birlikte komşuluk ilişkilerinde meydana gelen değişimlerde incelenmiştir.

Tablo 24. Kentte Kadının İş Yaşamına Girmesi Komşuluk ve Akrabalık İlişkilerini Zayıflatmıştır		
	Sayı	%
Katılıyorum	253	63,9
Kararsızım	61	15,4
Katılmıyorum	82	20,7
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Kadınların ne tip ilişkileri tercih ettikleri, onların dış dünyayla olan bağlantılarıyla yakından ilgilidir. Kadının ev içi dünya ile sınırlı olması, akrabalık ve komşuluk çevresindeki iki boyutlu ilişkinin ağırlığını beraberinde getirmektedir. Komşular ve akrabalar kadının en sık görüştüğü bireylerdir. Fakat kentleşme ile birlikte, kadının dış dünyaya ve kamu alanına açılması akrabalığın ve komşuluğun önemini azaltmıştır. Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %63,9’u “kentte kadınında iş yaşamına girmesiyle komşuluk ve akrabalık ilişkilerini zayıflattığı” yargısına katılmaktadır. %20,7’si bu yargıya katılmazken, %15,4’ü kararsız kalmıştır.

6) Kentleşmenin Komşuluk İlişkileri Üzerindeki Etkisi

Kentleşmeyle birlikte, yukarıda bahsedildiği gibi yardımlaşma kavramı karşılıklı çıkar ilişkisine dönüşmüştür. Özellikle birincil ilişkilerin yaşandığı köyden göç eden aileler kente geldiklerinde bu konuda zorluk çekmişlerdir. Kentleşmeyle birlikte meslek, komşuluk ilişkilerini belirleyen etkenlerden birisi olmuştur. Semtlere göre özellikle dışardan gelen ailelerin bulunduğu yeni merkez ve çevre gibi yerlerde yaşayan aileler arasında oturduğu apartmanda ismini bilmediği komşular bulunmaktadır. Konuyla ilgili araştırma bulguları aşağıdaki tablolarda görülmektedir.

Tablo 25. Kentlerde komşuya randevusuz gidilmemektedir		
	Sayı	%
Katılıyorum	281	71,0
Kararsızım	27	6,8
Katılmıyorum	88	22,2
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %71'i bu yargıya katılırken, %22,2'si bu yargıya katılmamaktadır. %6,8'i ise bu yargı karşısında kararsız kalmıştır. Bu sonuç, kentleşmeyle birlikte komşular arasındaki ilişkilerin resmi bir boyut kazandığını göstermektedir.

Tablo 26. Kentleşme İle Birlikte Komşular Arasında Yardımlaşma Azalmıştır		
	Sayı	%
Katılıyorum	261	65,9
Kararsızım	53	13,4
Katılmıyorum	82	20,7
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Nüfusu az olan kentlerde komşuluk, sadece geleneksel ilişkiler açısından değil, bir dostluk alanı olarak da düşünülmektedir. Ancak bu düşünceyle geliştirilen “kentleşme ile birlikte komşular arasında yardımlaşma azalmıştır” yargısına %65,9’u katılmaktadır. %20,7’si bu yargıya katılmazken, %13,4’ü kararsız olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç gösteriyor ki, araştırmanın yapıldığı yer olan Afyonkarahisar’da komşulararası yardımlaşma eskiye göre azalmıştır.

Tablo 27. Kentleşme ile Birlikte Komşuluk İlişkisi Çıkar İlişkisine Dönüşmüştür		
	Sayı	%
Katılıyorum	184	46,3
Kararsızım	72	18,1
Katılmıyorum	141	35,5
Toplam	397	100,0

Araştırmaya katılan ailelere yöneltilen “kentleşme ile birlikte komşuluk ilişkisi çıkar ilişkisine dönüşmüştür”, yargısına cevap veren katılımcıların %46,3’ü bu yargıya katılmakta, %35,5’i katılmamakta ve %18,1’i ise yargı karşısında kararsız kaldığını ifade etmektedir.

Tablo 28. Kentlerde Komşuluk İlişkileri Köylere Göre Zayıftır		
	Sayı	%
Katılıyorum	332	83,8
Kararsızım	33	8,3
Katılmıyorum	31	7,8
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Kentlerle köyler arasındaki yaşam ayrılıkları, büyük kentleri dolduran yoksul kitlelerin işsizlik sorunu, konut, ulaşım, sağlık, eğitim ve dinlenme sorunları günümüzdeki hızlı kentleşmenin belli başlı görüntüleridir.

“Kentleşme sorunları, hem nedenleri hem nitelikleri, hem de çözüm yolları açısından, geri kalmış ülkelerle gelişmiş ülkeler arasında büyük ayrılıklar gösterir. Geri kalmış ülkelerin kentleşmesi iç ve dış sömürüye açık olmaktan başka ona ortam hazırlayan, bağımlı kentleşme adı verilebilecek olan, sağlıksız ve çarpık bir nitelik taşımaktadır” (Keleş, 1976: 193).

Araştırmaya katılan ailelere “kentlerde komşuluk ilişkileri köylere göre zayıftır,” yargısı karşısındaki görüşleri sorulduğunda 83,3’ü bu yargıya katılmaktadır. %8,3’ü bu konuda kararsız kalırken, %7,8’i bu yargıya katılmamaktadır.

Tablo 29. Kentte Komşular Arasında Dayanışma Daha Güçlüdür		
	Sayı	%
Katılıyorum	53	13,4
Kararsızım	97	24,5
Katılmıyorum	246	62,1
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %62,1'i bu yargıya katılmamaktadır. %24,5'i yargı karşısında kararsız olduğunu belirtmiştir. 13,4'ü ise yargıya katıldığını ifade etmiştir.

Tablo 30. Komşularımın Diğer İllerden Olmasını İsterim		
	Sayı	%
Katılıyorum	119	30,1
Kararsızım	90	22,7
Katılmıyorum	187	47,2
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %47,2'si yargıya katılmamakta, %30,1'i yargıya katılmakta, %22,7'si ise kararsız olduğunu bildirmektedir. “İstanbul’da yaşayan dokuz milyon insan, kendilerini şehirdeki yerleşimlerine göre değil, geldikleri bölgeye, ait oldukları ve kendilerine kimliklerini kazandıran insan grubuna göre konumlandırır. Örneğin; Malatya’da doğmuş bir kişi, isterse yirmi beş yıldır İstanbul’da yaşıyor olsun, Malatyalı olarak kalır. Bu onu diğer Malatyalılara bağlar, onları gevşek bir karşılıklı yardım zorunluluğu ağı içine sokar” (White, 1999: 63). Bu bilgiler ve ortaya atılan yargı sonuçları gösteriyor ki, araştırmaya katılan

Afyonkarahisarlıların büyük çoğunluğu komşularının diğer illerden olmasını istemiyor. İçe kapalı bir yapıda daha çok iç ilişkilerin egemen olduğu bir ilişki ve etkileşim biçimini tercih ediyor. Bu durum kapalı toplum toplu yapısının tipik bir örneğidir.

Tablo 31. Komşuluk İlişkisi Kurarken Onların Afyonkarahisar'lı Olmasına Dikkat Ederim		
	Sayı	%
Katılıyorum	20	5,0
Kararsızım	40	10,1
Katılmıyorum	337	84,9
Toplam	397	100,0

Araştırmaya katılan ailelere sorulan “komşuluk ilişkisi kurarken onların Afyonkarahisar'lı olmasına dikkat ederim”, yargısına katılımcıların %84,9'u katılmamakta, %10,1'i ise kararsız olduğunu ifade etmektedir. %5'i ise bu yargıya katılmaktadır. Bu sonuç ise yukarıdaki cevaplarla belirli ölçüde de olsa çelişmektedir.

Tablo 32. Komşuluk İlişkisi Açısından Afyonkarahisar'ın Köylüsü ile Yerlisi Arasında Fark Vardır		
	Sayı	%
Katılıyorum	232	58,6
Kararsızım	80	20,2
Katılmıyorum	84	21,2
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Türkiye hızla kentleşmektedir. Kentsel nüfusun artışını sağlayan ana öge, köylerden gerçekleşen göçtür. Köylerden göç etmiş olanlar, kentsel nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Bunların kentsel nüfus içindeki payı giderek artmaktadır. “Bir

kentte kökü olduğu ve o kente ait olduğu duygusunu bireyin kaybetmesi, yerel hüner ve sanatların kayboluşu ve nihayet komşuluğun ve güvenin yitirilişi. Bundan dolayı insanlar kaybedilen bu kent duygusunu toplumsal bütünlük ve dayanışmayı, yerel renk, dil ve anlamıyla yitirilen mekan duygusunu yeniden tesis edebilecek çözüm yolları aramaktadırlar.” (Malik, 1998: 145)

“Kentleşme sürecinde köyden göç edenlerin çeşitli konulardaki tutum ve davranışları değişmektedir. Kentsel nüfusun büyük bir bölümünü oluşturan köy kökenli bu insanların tutum ve davranışlarındaki değişimler ve bu değişimlerin yönü, Türkiye’de toplumsal değişmeyi önemli biçimde etkileme gücüne sahip görünmektedir” (Kartal, 1978: 159).

Yukarıda sözü edilen yargı karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların 58,6’sı bu yargıya katılırken, %21,2’si yargıya katılmamaktadır. %20,2’si ise kararsız olduğunu bildirmektedir.

Kuramcılar ya da eski kentliler, yeni gelenlere “kentteki köylüler” diyorlardı. Bunların kente gelmeleri önlenememişti ama, kentsoyluların ayrıcalığı korunmalıydı. Bunun çaresi kentsoyluların zihinlerinde kurulan köyden geçiyordu. Kente gelen, zihinlerde yaratılan bu köylerde tutuluyordu. Kente gelmekte onlar için köyden kurtuluş yoktu. Bunların kalkıp kente gelmeleri önlenemiyordu ama hiç olmazsa zihinlerde kurulan köylerde tutulabiliyordu. Bu önlemleri uygulama pek kolaydı, öyle yatırımlar da gerektirmiyordu. Kente gelen kesimin sorununu “kentteki köylülüğe” indirgemenin bir başka sonucu daha vardı. Kentleşme olgusunu kültür farklılığı olarak ortaya koymak, bu olgunun sınıfsal içeriğini boşaltmaya da yarayacaktı. Sorun bir kültürel dönüşüm olarak ortaya konulunca, yeni gelenlerin kentleşmesi bir zaman sorunu haline geliyordu (Tekeli, 2001: 333).

Tablo 33. Oturduğum Apartmanda Daha İsmi Bilmediğim Komşular da Vardır		
	Sayı	%
Katılıyorum	199	50,3
Kararsızım	37	9,3
Katılmıyorum	160	40,4
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

Araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %50,3'ü bu yargıya katılmakta, %40,4 gibi bir kesim de bu yargıya katılmamaktadır. %9,3'ü ise bu konu da kararsız olduğunu bildirmiştir. Bu sonuç kentleşmeyle birlikte yaşanan toplumsal yabancılaşmanın Afyonkarahisar içinde yavaş yavaş gerçekleşmeye başladığını göstermektedir.

Tablo 34. Eğitim Durumuna Göre, Oturulan Apartmandaki Komşuların Tanınması					
Oturduğum apartmanda daha ismini bilmediğim komşular da vardır.					Toplam
Eğitim durumu		katılıyorum	kararsızım	katılmıyorum	
	okur-yazar	7	2	4	13
		53,8%	15,4%	30,8%	100,0%
	ilkokul	42	12	54	108
		38,9%	11,1%	50,0%	100,0%
	ortaokul	16	6	20	42
		38,1%	14,3%	47,6%	100,0%
	lise ve dengi	45	8	40	93
		48,4%	8,6%	43,0%	100,0%
	yüksek okul-fakülte	86	12	43	141
		61,0%	8,5%	30,5%	100,0%
	Toplam	196	40	161	397
		49,4%	10,1%	40,6%	100,0%

χ^2 : 16,030 sd:8 p:0,042 c:201

Eğitim durumu ile oturulan apartmanda ismini bilmediği komşular olduğu yargısı arasındaki ilişki istatistiksel açıdan anlamlı ve değişkenler arasındaki ilişkinin gücü orta düzeydedir. Eğitim seviyesi arttıkça yargıya katılanların oranı artmaktadır. Yüksekokul,

fakülte mezunları %61’le bu görüşe katılırken, %30,5’i katılmamakta ve %12’si kararsızlık yaşamaktadır. Bu durum, eğitim seviyesi ile komşularla ilişki arasındaki ilişki düzeyini göstermesi açısından önemlidir. Eğitim seviyesinin yüksekliği yakınlaştırıcı değil, ayırıştırıcı ve uzaklaştırıcı bir işlev görmektedir.

Tablo 35. Aynı Meslekten Olduğum Komşularıyla Daha Sık Görüşürüm		
	Sayı	%
Katılıyorum	164	41,4
Kararsızım	61	15,4
Katılmıyorum	171	43,2
Toplam	396	100,0
Kayıp	1	
Toplam	397	

“Endüstrileşme ve kentleşme sosyal hareketliliğin yoğunluğunu arttırmıştır. Çalışan işgücünün niteliğinin ücretlendirme kategorilerinde yer alması ve okullaşma yolu ile bilgi ve beceri birikiminin sağlanması bireye, mesleğe bağlı bir sosyal hareketlilik kazandırmıştır” (Tatlıdil, 1993: 25).

Yukarıda sözü edilen görüş karşısında araştırmaya katılarak bu soruyu cevaplayanların %43,2’si bu yargıya katılmamaktadır. %41,4’ü yargıya katılırken, %15,4’ü ise kararsız kalmıştır. Sonuçlar, mesleklerin komşuluk ilişkisi geliştirmede önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Bu ilişki biçimi bazı durumlarda zorunluluk haline de gelmektedir. Özellikle lojmanlarda oturan aileler arasında bu ilişki biçimi daha fazla görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afyonkarahisar, 18 ilçe, 108 belde, 5 bucak ve 392 köyden oluşan bir ildir. Toplam nüfusun son nüfus sayımına göre 128,516 olmasına rağmen, il merkezinde yaşayan nüfusu düşük, kentleşme düzeyi zayıf iller arasında yer almaktadır. Son dönemde 5084 sayılı teşvik kanunundan yararlanan iller arasında bulunması ve doğal kaynaklara bağlı bir sanayileşme, gıda, mermercilik ve termal turizm alanında faaliyet gösteren bir yapısı olması hızlı bir gelişme göstermesinde etkin olmuştur. Diğer yandan karayolları ve demiryolları açısından tam bir kavşak noktasında olması nedeniyle Türkiye'nin gelişme potansiyeli olan illerinden birisidir. Yol kavşağında bulunan konaklama tesisleri, alışveriş merkezleri ve mağazalar zinciri Afyonkarahisar'a sermaye akışını yoğunlaştırmıştır. Afyonkarahisar'da hem kentin fiziksel dokusunda hem de toplumsal yapısında geleneksel ile modernin çekişmesi çelişkisi ve kararsızlığı gözlenmektedir. Bir yandan büyüme ve genişleme sıkıntısı çeken kent diğer yandan da eskiyi, koruma zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Kentte eski Afyonkarahisar ve yeni Afyonkarahisar fiziksel olarak belirgin biçimde görülmektedir. Fiziksel olarak kale ve çevresi eski Afyonkarahisar'ı temsil ederken kenti ortadan ikiye ayıran caddenin diğer tarafı ise yeni Afyonkarahisar'ı oluşturmaktadır. Bunların dışındaki yerleşim alanları ise kentleşme sürecini tamamlamış yerlerdir. Kentin bu coğrafi ve sosyal yapısının halkın komşuluk ve akrabalık ilişkilerindeki davranışlarına da yansdığı görülmektedir.

Afyonkarahisar'ın aileler bazında kentleşme sürecindeki komşuluk ve akrabalık kültürünün değişimini analiz eden bu araştırmanın temel amacı, Afyonkarahisar'lıların akrabalık ve komşuluk ilişkilerine bağlı olarak oluşturdukları kültürün özellikleriyle birlikte tespit edilmesidir. Buna bağlı olarak kentleşme sürecinde akrabalık ve komşuluk kültüründe yaşanan değişimi ortaya koymaktır. Bu çalışma da Afyonkarahisarlı ailelerin kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişim kentleşme sürecinde Afyonkarahisar'da yaşanan sosyal değişim kentleşme ve değişim kentleşme ve yabancılaşma, kentleşme ve toplumsal ilişkilerin değişimi, kentleşme ve akrabalık ilişkilerinin değişimi, kentleşme ve komşuluk ilişkilerinin değişimi gibi konular kentleşme açısından

incelenmiştir. Kentler, ismini bile bilmediğimiz insanlarla birlikte aynı havayı teneffüs ettiğimiz, ümitlerimizi, hayallerimizi, hatıralarımızı paylaştığımız yerlerdir. Kentlerde değişimi etkileyen en önemli etkenlerden birisi toplumsal ilişkilerdir. Kentin kavşak noktasında olması kentleşmeyi hızlandırmaktadır.

Yapılan araştırmada insanların kent içindeki yaşadıkları semtlerde ortak bir komşuluk ve akrabalık kültürü göstermede etkili olduğu düşünülerek bu bölgelere göre komşuluk ve akrabalık kültürü incelenmiştir. Eski Afyonkarahisar, yeni merkez ve çevre olarak ayrılan bölgeler ile kentleşme arasındaki ilişki aranmıştır.

Tüm araştırma verileri incelenmesi sonucunda bazı hususlar belirgin olarak görülmüştür. Örneğin araştırmaya katılanların eğitim seviyesi yüksektir. Yapılan araştırmada sorulan soruların cevaplandırılmasının belirli bir bilgi birimi gerektirmesi ve tayin olarak göç eden ailelerden oluştuğu için katılımcıların eğitim seviyesi yüksektir.

Evde yaşayan kişi sayısı da ailenin demografik ve sosyolojik özelliklerini göstermeleri açısından önemlidir. Aile nüfusunun kentsel yaşam açısından önemli olmasından dolayı Afyonkarahisar'daki ailelerin büyüklük yapısı tespit edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda geleneksel aile modeline eski Afyonkarahisar ve çevresinde rastlanmıştır. Yeni merkez ve çevreye doğru gidildikçe karşımıza çekirdek aile modeli çıkmaktadır.

Araştırma verilerinde dikkat çeken diğer bir sonuç da toplumsal kökene ilişkindir. Kişinin içinde doğduğu veya belirli bir süre içinde yaşadığı çevre de kişinin yaşamını etkiler. Kentleşmeyi algılamada oturlan bölge ve toplumsallaşma sürecinin yaşandığı yerleşim birimleri kentleşmeyi algılamayı tespitinde önemlidir. Araştırma sonuçlarına göre ailelerin %60'ı kent doğumludur.

Oturulan mahalle, kentleşmenin bölgelere göre gösterdikleri farklılıkların tespit edilmesi açısından önemlidir. Mahallelerin büyüklüğüne göre oturlan bölgeden alınan örneklem büyüklüğü değişmektedir. Buna göre araştırmamıza katılan ailelerin %19'u eski Afyonkarahisar, %35'i yeni merkez ve %46'sı çevrede yaşamaktadır. Alınan sonuçların oranları bölgelerin büyüklükleri ile doğru orantılıdır.

Günümüzde insanların farklı kişisel ve toplumsal özelliklerini ve sahiplik durumlarını belirleyen en önemli bir belirleyici olduğundan kişinin sahip olduğu meslek, onun çevresindeki insanlarla olan ilişkilerini etkiler. Yapılan araştırmada birçok farklı meslek gruplarına sahip olan ailelerden oluşmaktadır.

Bir yerdeki yaşam süresinin uzunluğu, o yerdeki eski ve yeni karşılaştırmasının yapılması açısından temel teşkil eder. Araştırmaya katılan ailelerin yaşam süresinin dağılımı bu karşılaştırmayı yapabilecek seviyedeki ailelerden oluşmaktadır.

Kentleşmeyle birlikte boş zamanların değerlendirilmesinde de bir takım değişiklikler olmuştur. Eskiden ailelerin boş zamanlarında yaptıkları komşuluk ve akrabalık ziyaretleri yerini bayramdan bayrama yapılan ziyaretlere bırakmış, bunun yerini daha çok büyük alışveriş marketlerinde ailece yapılan alışverişler almıştır.

Araştırmada ilk olarak kentleşme ile birlikte akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde ortaya çıkan sosyal değişme tespit edilmiştir.

Kentleşme ile birlikte birçok alanda değişiklikler olmuştur. Ailelerin kentleşmeyle birlikte gözlemledikleri ilk göze çarpan değişme, yüksek binaların olmasıdır. Ancak araştırmaya katılan ailelerin %14.1'i Afyonkarahisar adına değişim olmadığı görüşündedir. Bir yerin coğrafi konumu o yerdeki kentleşmeyi etkilemektedir. İlin kavşak noktasında olması, kentleşme sürecinde olan kentin kentleşmesini hızlandırmada büyük bir etki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Halkın büyük bir kısmının geleneksel aile yapısına sahip olduğu Afyonkarahisarlı aileler, kent nüfusunun fazla olamaması sebebiyle etraflarındaki insanların Afyonkarahisarlı olmadığını çok kısa zamanda tespit edebilmektedirler. Başka illerden gelip Afyonkarahisar'da yaşayan insanlara yabancı gözüyle bakılmaktadırlar. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, özellikle 20 yıl ve üzeri Afyonkarahisar'da yaşayan insanlar, kendisini Afyonkarahisar'ın yerlisi, kendilerinden sonra gelenleri de Afyonkarahisar'ın yabancısı olarak tarif etmektedirler. Yapılan araştırmanın kentleşme ve yabancılaşma açısından sonuçlarına bakıldığında kentleşmenin etkisi ile yabancılaşmanın ortaya çıktığı yaygın bir görüş olarak taraf bulmaktadır. Katılan ailelerin büyük çoğunluğu yabancılaşmanın nedeni olarak komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin zayıf olmasını sebep göstermektedir.

Kent kültürü, kentlerde yaşayan insanlar arasındaki gelenek ve göreneklerinin bütünüdür. Kentleşmeyle birlikte aileler arasında daha çok ikincil ilişkiler yaşanmaktadır. Kırdaki yüz yüze ve samimi olan birincil ilişkiler kentlerde yerini ikincil ilişkilere bırakmıştır. Kırdaki olduğu gibi komşuya veya akrabaya giderken çat kapı gidilmiyor. Müsait olunan gün ve saate randevu alınıp ona göre gidilmektedir. Yapılan araştırmada özellikle çekirdek aile yapısının hakim olduğu yeni merkez ve çevrede bu sonuç görülmektedir. Ancak geleneksel aile yapısının hakim olduğu Eski Afyonkarahisar'da bu sonuca rastlanılması, kentleşmenin hissedildiğinde göstermektedir.

Yapılan çalışmada daha çok hangi akrabalarla görüşüldüğü, akrabalarla görüşme amacı, sıklığı ve akrabalarıyla aralarındaki dayanışma köy ve kentteki farklılıkların ne olduğu konuları incelenmiştir. Sonuç olarak denilebilir ki akrabalar, köylerdeki gibi kentlerdeki akrabaları ile çok sık görüşmemektedirler. Kentin getirdiği yoğun iş temposu, ulaşım, ekonomi vb gibi etmenler bunu etkilemektedir. Çekirdek aile tipinin yaygın olarak yaşandığı

kentlerde aileler daha çok anne ve babaları ile görüşmekte, diğer akrabalar ikinci planda kalmaktadır. Görüşülen akrabalar ile kentlerde görüşme amacına bakıldığında çok iyi anlaştığı için veya ihtiyaçtan dolayı görüşmektedirler.

Yukarıda da görüldüğü gibi kentlerde geleneksel yaşamın hakim olduğu köylerden farklı bir akrabalık kültürü yaşanmaktadır. Kentlerde daha çok dayanışmaya değil, çıkar ilişkisine dayalı bir akrabalık ilişkisi vardır. Kentlerde insanlar akrabalık ihtiyaçlarını dernek ve kulüp arkadaşlıkları ile gidermektedir.

Komşuluk aynı semtte veya apartmanda oturan aileler arasındaki ilişkiye verilen addır. Araştırmada kentleşmenin komşuluk kültürü üzerindeki etkileri incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır. Afyonkarahisar'da ailelerin büyük çoğunluğu komşuları ile hoş geldine giderek tanışmıştır. Afyonkarahisar'da yaşam süresi arttıkça komşu ile hoş- geldinler tanışma şekli arasında doğru orantılı bir ilişki biçimi vardır. Ailelerin büyük çoğunluluğunun komşularıyla görüştikleri mekân olarak evi tercih etmektedirler. Kentlerde komşuya randevusuz gidilmemektedir. Kentlerde komşuluk ilişkileri köylere göre zayıftır ve ilişkiler genelde çıkar ilişkisi üzerine kurulmuştur.

Yapılan araştırma sonucunda küçük bir yerleşim yeri olan Afyonkarahisar ilinde de yabancılaşmanın başladığı görülmektedir. Çünkü, çoğu ailenin aynı apartmanda oturduğu halde daha ismini bilmediği aileler vardır. Afyonkarahisar küçük bir il olmasının yanında daha çok iç ilişkilerin benimsendiği kapalı bir toplum yapısına sahip illerden birisidir. Çünkü ailelerin büyük bir kısmı komşuların diğer illerden olmasını istememektedir. Bu da araştırmada sorulan ailelerin "aynı meslekten olduğum komşularıyla daha sık görüşüyorum" yargısını destekler nitelikte bir sonuçtur.

KAYNAKÇA

- AKŞİN, Selçuk Somel, 2003, Yerel Tarih Araştırmacıları İçin Kılavuz, www.Bilkent.edu.tr
- ALTUNIŞIK, Remzi 2004, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Kitapevi, İstanbul
- ASLANOĞLU, Rana 1998, Kent, Kimlik ve Küreselleşme, Asa Yayınları, 1. Basım Bursa
- AŞKUN, İnal Cem 1990, Kültürel İletişim Politikaları, AÖF Yayınları, Eskişehir
- Avrupa Ekonomik Komisyonu Raporu 1981, Kent Yenileştirme ve Yaşam Kalitesi, (Çev.) Mustafa Çağlayandereli, BM New York
- AYATA, Sencer, Ayşe G. AYATA, 1996, Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü, TODAİE Yayınları, Ankara
- AYDOĞAN, Ahmet 2000, Şehir ve Cemiyet, İz yayıncılık, İstanbul
- BAL, Hüseyin 2002, Kent Sosyolojisi, Fakülte Kitabevi, Isparta
- BAYRAMOĞLU, Ferzan Y. 1996, Kentte Birlikte Yaşamak Üzerine, Wald yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray, 1996, Ekolojik Bir Topluma Doğru. (Çev.) Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- BOOKCHIN, Murray, 1999, Kentsiz Kentleşme; Yurttaşlığın Yükselişi ve Çöküşü, (Çev.) Burak Özyalçın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- CHILDE, Gordon 1978, Kendini Yaratan İnsan, Varlık Yayınları, İstanbul
- CHILDE, Gordon 1990, Tarihte Neler Oldu, (Çev. Mete Tuncay-Alaeddin Şenel), Alan Yayıncılık, 5.Basım, İstanbul
- ÇALIŞKAN, Olgu, 1923, Türk Planlama Sorununa Genel Bakış ve Yapısal Çözüm Önerileri, www.aydinlanma.org
- ÇELEBİ, Nilgün, 1983, Aydın'daki Küçük Sanayilerin Sosyolojik açıdan İncelenmesi, İzmir Ege Üniv. Ed. Fak. Yayınları, İzmir
- ÇİZGEN, Nevval, 1993, Kent ve Kültür, Say Yayınları, İstanbul
- DİNÇER, Yüksel, 1999, Kent, Kentleşme ve Kent Planlaması, Demokrasi Kitaplığı, Wald Yayınları, İstanbul
- DUBEN, Alan 2002, (Çev.) Leyla Şimşek, Kent, Aile, Tarih, İletişim Yayınları, İstanbul
- DURSUN, Davut, "Göçlerin Bunalttığı Şehirler", İstanbullu Dergisi, S. 2, s.31-41
- DUVERGER, Maurice, 1975, Siyaset Sosyolojisi, (Çev.) Şirin Tekeli, İstanbul

- ELLE, Hans Jurgen, 1996, “Kentlileşmiş İnsan”, (Çev.) Zeynep Aygen, Cogito Kent ve Kültür Dergisi, S.8, s.71-80
- ERKAN, Rüstem, 2002, Kentleşme ve Sosyal Değişme, Bilim adamı Yayınları, Ankara
- ERONAT, İlhan, 1977, Türkiye’de Konut Sorunu ve Politikası, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Ankara
- <ftp://ftp.dpt.gov.tr/pub/ekutup96>. (31.03.2006)
- GIDDENS, Anthany 2000, Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, (Çev.) Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, İstanbul
- GÖRMEZ, Kemal, 1991, Şehir ve İnsan, MEB Yayınları İstanbul
- GÜRSEL, Yücel, 1990, Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan, İstanbul
- GÜVENÇ, Bozkurt, 1976, Sosyal/Kültürel Değişme, Hacettepe Üniv. Yayınları, Ankara
- HOŞGÖR, Tülin, “Türkiye’de Büyük Kentler İtibariyle Kentleşme Sanayileşme İlişkisi”, 1997, AİDATA Dergisi, C.7, S.12, Ankara s.199-205
- <http://www.worldbank.org/html/schools/issues.htm>.(15.5.2000) Worldbank, World Development İndicators
- I. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 1990, Afyon Belediyesi Yayınları, Zafer Matbaacılık, Afyon
- İMAMOĞLU Olcay, Vacit İmamoğlu 1996, İnsan Evi ve Çevresi Ankara’da Toplu Konut Araştırması, TODAİE, Ankara
- KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem 1999, Yeni İnsan ve İnsanlar, Evrim Yayınları, İstanbul
- KARAKAŞ, Mehmet 2001, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kent Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. 3, S.1, s.121-131
- KARAKAŞ, Mehmet 2003a, Türk Polisinin Mesleki Profili, AKÜ Yayınları, No: 55, Afyon
- KARAKAŞ, Mehmet, 2003b, “Modern Bütünleşmeden Postmodern Farklılaşmaya Kentte Toplumsal Etkileşim”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C.12, S.2, Nisan, s.16-40
- KARAKAŞ, Mehmet, 2006, “Küreselleşme, Postmodernizm ve Kent” Sosyoloji ve Coğrafya, Ed. E. Eğribel, U. Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.
- KARTAL, Kemal, 1978, Kentleşme ve İnsan, TODAİE, Yayınları, Ankara
- KARTAL, Kemal, 1992, Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme, Adım Yayınları, Ankara
- KAYA, Erol, 2003, Kentleşme ve Kentlileşme, İlke Yayınları, İstanbul
- KAYRAKOĞLU, İbrahim, Ali Rıza Kayran, 1983, Konut Sorunu ve Çözüm Önerileri, İstanbul Sanayi Odası Araştırma Dairesi, İstanbul
- KELEŞ, Ruşen, 1976, Kentbilim İlkeleri, Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara

- KELEŞ, Ruşen, 1993, Can Hamamcı, Çevrebilim, İmge Kitabevi, Ankara
- KELEŞ, Ruşen, Kentleşme Politikası, 1993, İmge Kitabevi, Ankara
- KELEŞ, Ruşen, Fehmi, YAVUZ, 1983, Yerel Yönetimler, Turhan Kitabevi, Ankara
- KONGAR, Emre, 1993, Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Remzi Kitabevi, 7. Basım, İstanbul
- KONGAR, Emre, 2000, Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği, Remzi Kitabevi, İstanbul
- KONGAR, Emre, 2001, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul
- KÖPRÜLÜ, Fuat, 1984, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Şehirleşme Meseleleri, Ankara,
- LYNCH, Kevin, 1960, The Image of the City, Mass., MIT Pres, Cambridge
- MALİK, Eyüp, 1998, Çağdaş Kentler ve Çevre, 2010 Yılı'nın İstanbul'una Doğru Kent Zirvesi, İBB Yayınları, İstanbul
- ONARAN, Bertan, 1990, İnsan ve Kent, Paye Yayınları, İstanbul
- ONAT, Ümit, 1993, Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranış Geliştirme Süreci, TC. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, Ankara
- OZANKAYA, Özer, 1965, Toplumsal Değişme Olarak İktisadi Gelişme, Ankara Üniv. SBF Dergisi, C.20, No:1, s.265-268
- ÖGEL, Bahaeddin, 1978, Türk Kültür Tarihine Giriş C.1, Ankara
- ÖZDENÖREN, Rasim, 1988, Kent İlişkileri, İz Yayıncılık, İstanbul
- ÖZEN, Sevinç, 1996, Kentlileşme Sürecinde Ailede Kuşaklar Arası İlişkiler, Ege Üniv. Ed. Fakültesi Yayınları, İzmir
- ÖZER, Ahmet, 2003, "Güneydoğu'da Kentleşme(me), Dramı", Diyarbakır", s.1, Tüsiad.org
- ÖZERK, Çetin, 1983, Türkiye'de Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu, İ.Ü Hukuk ve Kriminoloji Enstitüsü Yayını, İstanbul
- ÖZFATURA, Burhan, 1996, İç Göç Makro Tedbirler Paketi İle Önlenmelidir, Göç, Sorunlar ve Çözümler, İzmir BB Yayınları, İzmir
- PULAR, Gönül, E. İncirlioğlu, B. Akşit, 2003, Kültür ve Modernite, Türkiye Kültür Araştırma Yayınları, İstanbul
- PULAT, Gülçin, 1999, Dar Gelirli Kentlilerin Sorunu ve Soruna Sosyal İçerikli Mekânsal Çözüm Arayışları, Batıkent Konut Üretim Yapı, Kop. Birliği, Ankara,
- ROBERT, Jean, 1999, Kent ve Halk, (Çev.) Özgür Orhangazi, Ütopya Yayınevi, Ankara
- ROBINS, Kevin, 1999, İmaj: Görmenin Kültür ve Politikası, (Çev.) N.Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- SARACEL, Nüket, B. ÖZKARA, M. KARAKAŞ, Ş. ÖZDEMİR, R. YELKEN, S. DÜNDAR, Y. KARACA, 2002, Afyon İli Tüketim Analizi, AKÜ Yayınları, Afyon

Semih, ERYILDIZ, 1995, Ekokent, Gece Yayınları, Ankara

SENCER, Yakut, 1979, Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları, Ankara

SUER, Hande, 1991, Kentleşme ve Kentlileşme Politikası, Türk Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara

ŞENGÜL, H.Tarık, 2001, Kentsel Çelişki ve Siyaset, Kros Matbaacılık, İstanbul

ŞENYAPILI, Tansal, 1981, Gecekondu, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara

TATLIDİL, Ercan, 1993, Toplum, Eğitim ve Öğretmen, Ege Ün. Yayınları, İzmir

TC Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü

TEKELİ, İlhan, 2001, Modernite Aşılırken Kent Planlaması. İmge Kitapevi, Ankara

TEZCAN, Mahmut, 1994, Boş Zamanları Değerlendirme Sosyolojisi, Atilla Kitapevi, Ankara

TOFLER, Alvin, 1983, Şok, (Çev.) Selemi Sargut, Altın Kitaplar, İstanbul

VERGİN, Nur, 2000, Din, Toplum ve Siyasal Sistem, Bağlam Yayınları, İstanbul

WHITE, Jenny B. 1999, Para ile Akraba, (Çev.)Aksu BORA, İletişim Yay. İstanbul

WIRTH, Louis, 2002, “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme”, 20. Yüzyıl Kenti, (Çev.) Bülent Duru, Ayten Alkan, İmge Kitapevi, Ankara

[www. toplumvetarih.blogcu.com](http://www.toplumvetarih.blogcu.com). (01.09.2004)

www.barisbeldesi.com.(10.25.2006)

www.bilkent.edu.tr. (15.11.2006)

www.ilkadimdergisi.com.tr. (11.09.2001)

www.sevde.de/islam_Ans. (09.07.2006)

www.sezginer.com. (17.03.2006)

www.tüsiad.org (15.02.2006)

www.varlik.com.tr.(17.03.2003)

YAYLA, Yıldızhan 1997, Türkiye’de Belediyelerin Temel Sorunu, İstanbul Ün. Yayınları, İstanbul

YELKEN, Ramazan, 2002, Sosyolojik Açından Afyonkarahisar” Afyon C.İl, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon

Yerleşme ve Şehirleşme, DPT Ankara 1995, 7. Beş yıllık Kalkınma Özel İstihdam Raporu

YÖRÜKAN, Ayda, Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri, İm. İsk. Bkn. Mes. Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Zaman Gazetesi, 03.05.2002

Mahalle:.....

ANKET SORULARI

Sayın katılımcı,

Bu araştırma, AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü **Sosyoloji Bölümü** Yüksek Lisans tez çalışması kapsamında gerçekleştirilmektedir. Araştırma, Afyon'da kentleşme sürecinde komşuluk ve akrabalık kültürüyle ilgili değişimi tespit etmeyi amaçlamaktadır.

Aşağıdaki soruların doğru yada yanlış cevapları yoktur. En doğru cevap sizin kanaat ve durumunuzu en iyi yansıtan cevaptır. Araştırma açısından özel kimliğiniz önemli değildir. Bu nedenle kimliğinize ilişkin belirleyici bilgiler istenmemektedir. Diğer bütün bilgiler ise gizli tutulacak ve tamamen bilimsel amaçlı kullanılacaktır.

Araştırmaya katıldığınız için teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi-Danışman

Müjgan GÖLCÜK
Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Görüşülen kişi ve ailesi ile ilgili bilgiler

1. Cinsiyetiniz

Erkek 1 Kadın 2

2. Eğitim Durumunuz:.....

3. Evde yaşayan kişi sayısı :.....

4. Doğum Yeriniz

Köy 1 Kasaba 2 Şehir 3 Yurt Dışı 4 :.....

5. Kaç yıldır Afyon'da yaşıyorsunuz?

6. Boş zamanlarınızda aşağıdakilerden hangilerini yaparsınız? (Önem sırasına göre en fazla üç seçenek işaretleyiniz. 1 2 3 gibi).

Alışveriş yaparım	Açık havada dolaşırım
Komşuma giderim	Spor yaparım
Kitap-dergi-gazete okurum	Eğlence yerlerine giderim
Televizyon seyredirim	Müzik dinlerim
Akrabalarımaya giderim	Diğer. (Belirtiniz) :.....

7. Sizce kentleşme ile ilk göze çarpan değişim nedir?

.....

8. Komşularınızla nasıl tanıştınız?

Tesadüfen 1 Hoş geldinde 2 Arkadaş aracılığı ile 3

İhtiyaçtan dolayı 4 Diğer 5 :.....

9. Komşularınızla nerede görüşüyorsunuz?

Evde 1 Dernekte 2 Kafede 3 Diğer 4:.....

10. Ailece eğlenmeye gitme sıklığı nedir?

Sürekli 1 Fırsat bulduğumda 2 Bazen 3 Hiçbir zaman 4

11. Komşularınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Haftada bir 1 15 günde bir 2 Ayda bir 3 Özel günlerde 4 Görüşmeyiz 5

12. Akrabalarınızla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz?

Her gün 1 Haftada bir 2 Ayda bir 3 Özel günlerde 4 Görüşmeyiz 5

13. Komşularınızla görüşme amacınızı önem derecesine göre sıralayınız?

Çocuğuma baktığı için	Ayıp olmasın diye	
Çok iyi anlaştığım için	İşim düşebilir düşüncesiyle	
Akrabam olduğu için	Diğer

14. Akrabalarınızla görüşme amacınızı önem derecesine göre sıralayınız?

Çocuğuma baktığı için	Ayıp olmasın diye	
Çok iyi anlaştığım için	İşim düşebilir düşüncesiyle	
Komşum olduğu için	Diğer

15. Komşularınızla mı yoksa akrabalarınızla mı daha çok görüşüyorsunuz?

Komşumuzla 1 Akrabamızla 2 Her ikisi ile 3 Hiç biri ile 4

16. Hangi akrabalarınızla daha sık görüşüyorsunuz? (Görüşme sıklığınıza göre sıralayınız.)

Anne-Babamla	Halamlarla	
Kayınpederlerimle	Amcamlarla	
Dayımlarla	Kuzenlerimle	
Teyzemlerle	Diğer

17. Kentleşme sizce yabancılaşma mıdır?

Evet 1 Hayır 2

18. Cevabınız evet ise neden?

Komşuluk ilişkileri daha zayıf olduğu için	1
Akrabalık ilişkileri daha zayıf olduğu için	2
Diğer	3:

19. Ev alırken veya kiralarırken sizce aşağıdakilerden hangisi en önemlidir? Önem derecesine göre sıralayınız?

Sentin ve komşuların özelliği
Geldiğim köyle aynı güzergahta olması
Akrabalarımın yakın olması
Şehir merkezinde ve işime yakın olması
Bütçeme uygun olması

20. Afyonkarahisar'ın hızlı kentleşmesinde etkili olan etmenleri önem derecesine göre sıralayınız?

Kavşak noktası olması
Üniversite ile birlikte gelen değişim
Planlı yapılaşma ve açılan iş sahaları
Konaklama tesisleri

Hemşericilik bilinci içerisinde ihtiyacı olana sahip çıkılması ile

21. Kente sonradan mı geldiniz? (Cevabınız hayır ise 29. sıraya geçiniz.)

Evet 1 Hayır 2

22. Cevabınız evetse; kente geldiğinizde akraba ve komşu ziyaretleriniz nasıl değişti?

Azaldı 1 Arttı 2 Değişmedi 3

23. Kentte akraba ve komşu ziyaretlerinizin niteliği nedir?

Telefonla arayıp müsait oldukları güne göre gidiyoruz. 1

İşimiz olduğunda gidiyoruz. 2

Aile günleri (Gezek) düzenleyerek görüşüyoruz. 3

Diğer 4:.....

SORU	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum
24.Kentlerde komşuluk ilişkileri köylere göre zayıftır.			
25.Akrabalarımın göre komşularımın daha fazla bir araya geliriz			
26.Komşuluk ilişkisi kurarken onların Afyonlu olmasına dikkat ederim			
27.Kentte komşular arasında dayanışma daha güçlüdür.			
28.Kentte akrabalar arasındaki dayanışma zayıftır			
29. Komşuluk ilişkisi açısından Afyonkarahisar'ın köylüsü ile yerlisi arasında fark vardır.			
30.Komşularımın diğer illerden olmasını isterim.			
31.Büyük alışveriş merkezlerinin açılması ve üniversiteyle birlikte sosyal, kültürel, eğlence merkezlerinin artması komşuluk ve akrabalık ilişkilerini azaltmıştır.			
32. Afyon'un kavşak noktasında olması kentleşmeyi hızlandırmıştır.			
33. Afyon'a dışardan gelenler Afyon'un yapısını bozmuştur.			
34. Ev alırken köyüm ile aynı düzergahta olmasına dikkat ederim.			
35. Kentleşme ile birlikte komşular arasında yardımlaşma azalmıştır.			
36. Kentleşme ile birlikte komşuluk ilişkisi çıkar ilişkisine dönüşmüştür.			
37. Kentleşme ile birlikte akrabalık kültürü değişmiştir.			
38. Kentlerde komşuya randevusuz gidilmemektedir.			
39. Kentlerde akrabaya randevusuz gidilmemektedir			
40. Kentleşme ile birlikte akrabalar bayramdan bayrama ziyaret edilmektedir.			
41. Kentlerde akrabalık ilişkileri köylere göre güçlüdür.			
42. Oturduğum apartmanda daha ismini bilmediğim komşular da vardır			
43. Kentlerde insanlar dernek ve ya kulüp arkadaşları ile akrabalık ihtiyacını gidermektedirler.			
44. Kentte akrabalarımızla aramızda gezek (gün) yaparak görüşürüz.			
45. Aynı meslekten olduğum komşularımın daha sık görüşürüm.			
46. Kentte kadının da iş yaşamına girmesi komşuluk ve akrabalık ilişkilerini zayıflatmıştır.			